BID

1240

~~elsingfors~~

Finska Vetenskap Societeten.
Bidrag till Konnedom Af
FINLANDS NATUR och FOLK.

[redacted]

OCT - 7 1983

15th-16th
(1870)

MCZ LIBRARY

FEB 7 1925
4833
[redacted]
OCT - 7 1983
MCZ LIBRARY

BIDRAG

till

KÄNNEDOM AF

FINLANDS NATUR OCH FOLK,

utgifna

af

Finska Vetenskaps-Societeten.

Sextonde Häftet.

FEB 7 1925

BIDRAG

till

KÄNNEDOM AF

FINLANDS NATUR OCH FOLK,

utgifna

af

Finska Vetenskaps-Societeten.

Sextonde Häftet.

HELSINGFORS,

Finska Litteratur-sällskapets tryckeri, 1870.

Företedt: *L. Heimbürger.*

Innehåll:

ANTECKNINGAR

om

FINSKA ALKEMISTER.

Finska Vetenskapssocieteten meddelade den 15 April 1867

af

A. E. Arppe.

Då författaren om våren 1866 på anmodan af finska Vetenskapssocieteten utarbetade en minnesteckning öfver Societetens framlidne ledamot statsrådet Nordenskiöld, hade han från familjens gamla stamgods Frugård till begagnande erhållit ett ganska rikhaltigt biografiskt material, bestående hufvudsakligen af en mängd fortlöpande bref af äldre och yngre datum, de förra för det mesta af särskilda personer skrifna till statsrådet Nordenskiölds fader, öfversten Adolf Gustaf Nordenskiöld. Af de många upplysningar angående personliga och andra förhållanden, som ur dessa bref inhemtades, kunde blott en ringare del få plats i berörda minnesteckning; men mycket af det, hvilket såsom liggande alltför aflägset från ämnet, då icke kunde upptagas, tycktes dock vara af den beskaffenhet, att det ej borde för alltid åt glömskan öfverlemnas.

Visserligen är det ej några stora statssaker, som i dessa bref omtalas, ej heller hafva de, som der föra ordet, på ett mera utmärkande sätt i de allmänna händelsernas gång ingripit; men man skall dock ej kunna frånkänna de behandlade ämnena en viss större betydelse, lika litet som författarenes personer en viss märkvärdighet. De uppträda nämligen såsom ett slags verldsförbättrare, med stora planer och förhoppningar såsom alla, men med kraftfullare vilja att verkliggöra sina utopier än de flesta deras likar. Den lifliga öfvertygelse, som talar ur deras förtroliga meddelanden,

fängslar uppmärksamheten och med hvilken misstro man än må följa deras förehafvanden och lyssna till deras idéer, huru säker man än må vara, att deras vackra luftslott skola gå upp i rök, skall man dock ej kunna undgå att skänka dem sitt deltagande.

Hufvudpersonen i den tillämnade verldsreformen har någon gång förut i minnesteckningar och tidstaflor framträdt eller snarare, framskymtat; ty han visar sig vanligen i en oklar dimma af hvarandra motsägande uppgifter och bedömmanden. Det kan vara tid, att denna oklarhet skingras och att hans bild får framstå i en mindre förvillande dager.

Mot slutet af förra seklet företogos i Sverige och Finland med konung Gustaf III:s vetskap och understöd några försök i större skala att tillverka guld enligt den metod, som låg till grund för de gamla alkemisternes guldmakeri. Om dessa besynnerliga företag (hvilka i början sannolikt voro oberoende af den kända falskmyntningen under 1788 års krig), läses en ganska upplysande uppsats af Sturzen-Becker i Svensk månadsskrift för fri forskning och allmän bildning, utgifven af Warburg, 10:de h., Okt. 1864; uppgifterna äro dock delvis temligen ofullständiga och osäkra, hvarföre förf. förmodar, att desamma genom efterföljande anteckningar skola erhålla en välkommen komplettering och rättelse. Ifrågavarande arbeten i den högre guldmakarekonsten stodo genom personer, som dermed befattade sig, i förbindelse med de då nyligen i Sverige uppkomna Svedenborgska associationerna och de af förf. begagnade alkemiska källorna öfverflöda äfven af meddelanden angående den Svedenborgska Nya Församlingen, det Nya Jerusalem. Men då om denna församlings medlemmar och angelägenheter redan så mycket blifvit inom litteraturen berättadt och förhandladt, är det endast med stor tvekan förevarande anteckningar, i hvad de röra detta ämne,

åt offentligheten öfverlemnas. Måhända skola de dock icke utan allt intresse genomläsas, äfven om de ej skulle innehålla någonting väsendtligen nytt.

Öfvertygad derom, att alkemin icke hvilar på någon réel idé, skall mången säkert finna det underligt, att man ännu i slutet af det upplysta 18:de århundradet kunde med ett allvar, som stundom stegrades till verklig entusiasm, omfatta tron på s. k. metallförvandlingar. Då hade ju redan Priestley, Scheele och Lavoisier anvisat kemin en alldeles ny riktning på den exakta forskningens område och denna riktning, tycker man, hade ju alla mera framstående adepter af vetenskapen bort följa. Motsatsen kunde dock lika väl inträffa: ty just de stora upptäckterna, som tycktes ådagalägga, att de särskilda kropparne under vissa vilkor låta sig i kemiskt hänseende i oändlighet ombildas, kunde äfven upplifva den gamla tron, att t. o. m. sjelfva grundmateriernas föränderlighet icke egde någon gräns eller att hvarje ämne i naturen kunde öfvergå i hvilket annat ämne som helst, blott man fick reda på den rätta *vägen* för denna öfvergång. Ju flera ämnen man afskilde, ju flera föreningar man framställde, ju mera oväntade resultat experimenterna kunde uppvisa, desto mera tycktes utsigterna ljusna att finna denna väg äfven till de ädla metallernes framställning efter alkemiska recepter. Om det i vetenskapens barndom var brist på kemiska fakta, som föranledde och uppehöll tron på metallförvandlingar, så kunde just, på en mera framskriden ståndpunkt, forskningens lysande resultat förespegla möjligheten, att äfven det största problemets så länge förgäfves eftersökta lösning ändtligen skulle randas. Först när den kemiska teorin vunnit mera stadga, blef man i stånd att göra sig bestämdare föreställningar om de kemiska förvandlingsprocessernas möjliga grän-

ser; men ännu i denna stund, då vetenskapens satser och sanningar tyckas hvila på matematikens säkra grundval, torde hon ej våga något påstående derom, att det alkemiska problemet för alltid kommer att höra till de olösta problemernas antal. Men vetenskapen säge hvad hon vill! Lystnaden efter den lysande metallen — auri sacra fames — drifver den ene att utsätta sig för faror och vedermödor i aflägsna verldsdelar, medan den andre vid hemmets härd arbetar träget och oförtrutet efter de alkemistiska föreskrifterna, ser det ena försöket efter det andra misslyckas — men misströstar dock aldrig. Så äflas ju ock ständigt det mekaniska snillet att upptäcka det s. k. perpetuum mobile, oaktadt vetenskapen icke fattar möjligheten af en mekanisk kraft, som skulle nöjaktigt lösa en sådan uppgift.

Men mot slutet af sista århundradet erhöll tron på alkemin dessutom ny näring genom den upprörda tidsandans eller, såsom man också påstått, ett förslappadt nervsystems synnerliga mottaglighet för mystiska spekulationer, tillställningar och konster af alla slag. På en tid då en Messmer och Cagliostro kunde förbrylla hjernorna i den beprisade civilisationens förnämsta medelpunkter, hade det ej varit förvånande, om den gamla alkemin vaknat till nytt lif, om Paracelsus och Raymundus Lullus erhållit ännu flere anhängare. — Från en alldeles motsatt sida hade Em. Svedenborg, om också omedvetet, verkat mot samma mål: utvecklande en verldsåsigt, hvari en mystisk och fantasirik naturbetraktelse, med den gamla läran om motsvarigheterne, korrespondenserne i den andliga och materiella verlden, ingick som väsendtligt moment, hade han lemnat åt inbillningskraften alltför fritt spelrum och åt mera ytliga efterföljare mer än tillräckligt material till en labyrintisk lärobyggnad, der en supranaturalistisk naturläras skilda delar: alkemi, animl mag-

netism, somnambulism, andebesvärjelse fingo förlikas tillsammans, icke blott nödtorftigt underhållna af tidens böjelse för vantro, utan komma till ett visst anseende under skydd af Svedenborgska filosofins stränga moral och sunda läror i öfrigt. När så många hederliga och kloka män hyllade dylika, magiska eller med magi beslägtade föreställningar, så borde de ju dock innehålla någon sanning! Att Svedenborg sjelf ingalunda skulle godkännt dem, derpå tänkte man föga. Och hvad alkemin särskildt beträffar, så kunde man för dess spekulationer uppställa ett så stort filantropiskt och socialt ändamål, att svärmiska naturer väl kunde uppoffra sig för detsamma. Det är företrädesvis ifrån denna synpunkt, som man bör bedömma det guldmakari, hvari den man deltog, hvilkens lefnadsöden och sträfvanden egentligen föranledt dessa anteckningar.

Denne man var Bergshauptmannen i Finland August Nordenskjöld. „Han var", så heter det om honom i Biogr. lexikon öfver namnk. Svenske män, B. X, not s. 78, „enligt alla deras intyg, som kände honom, en man lika mycket af grundliga kunskaper som ädel karakter" och Sturtzen-Beckers omdöme om honom är, „att han var en man med duglighet i vissa riktningar, men, som det vill synas, af ett temligen oroligt lynne och en afgjord fallenhet för det extravaganta." Samme förf. omtalar vidare, att den famösa Plommonfelt en gång (d. 24 April 1780) lemnat Nordenskjöld ett intyg, som funnits bland P:s efterlemnade papper och som innehåller följande: 1:o Nordenskjöld har *verkliga kunskaper* i den kemiska vägen, som icke böra försmås och hvaraf allmän nytta kan ernås; 2:o kan deremot intet, hvad han utgifvit och blir aldrig *fullkomlig* i den konungsliga konsten; 3:o men honom är likväl förbehållet, att göra en lika gagnande, som sällsam upptäckt, hvilken endast kunde ske i dess fädernesland. Deremot slår det en med en viss förvåning,

fortsätter Sturzen-Becker, att efter hvad vi nyss erfarit om Nordenskjölds temligen förskrufvade funderingar finna ett tredje testimonium, afgifvet rörande hans person af kemisten professor Afzelius i Upsala ännu år 1786 (den 20 Juni) deri N. förklaras för en „skicklig och grundligt bildad man," hvars *projekter ej blott äro möjliga*, utan *slå in med en sann natur och vetenskapliga principer.*" „Det måste antagas, att prof. Afzelius icke lemnade ett dylikt intyg alldeles på måfå och det kan då å andra sidan knappast betviflas, att Nordenskjöld verkligen som kemist och metallurg egde kunskaper förtjenta af större uppmärksamhet. Vi hafva i sådant fall här för oss ett nytt exempel, till många andra ifrån ifrågavarande tid på hurusom i ett eljest rätt väl organiseradt hufvud förryckthet och upplysning, den krassaste öfvertro och positivt vetande kunna trifvas tillsammans i den ljufvaste harmoni." Ur efterföljande biografiska notiser, så fullständigt sammanställda, som förhandenvarande källor medgifvit, torde läsaren kunna leda sig till en föreställning, i hvad mån dessa omdömen instämma med verkligheten och isynnerhet om ej i den framkastade förmodan om förryckthet dock någon öfverdrift är innesluten.

August Nordenskjöld var född den 6 Februari 1754; fadren var öfversten vid fortifikationen och finska brigaden Carl Fredrik Nordensköld, modren Hedvig Märtha Ramsay. Han var den näst yngste af sju bröder: den yngste brodren Carl Fredrik, hvars lefnadsöden omtalas i Biogr. Lexikon öfver namnk. Sv. män, och den näst äldre Ulric, f. 1750, d. 1810, militär, synas med honom i lynne och åsigter bäst hafva öfverensstämt; äldre bröder voro: amiralen Otto Henrik, som med stor utmärkelse deltog i sjökriget 1788 o. 89, och öfversten vid fortifikation Adolf Gustaf, som innehade Frugård, der han ock bodde. De äldste bröderne Carl Wilhelm och Anders Johan, begge

militärer, äro för denna framställning fremmande personer. Äldsta systern Hedvig Juliana var gift med landshöfdingen i Tavastehus Anders de Bruce [1]).

A. N:skjöld blef inskrifven som student vid Åbo Akademi, der han företrädesvis studerade mineralogi och kemi under Pehr Adrian Gadd. I en skrifvelse (utan årtal) till sin broder Adolf Gustaf redogör han för sina studier på följande vis: „Jag har längesedan tänkt på att disputera här vid Academien och tyckt att ingen vetenskap dertill varit tjenligare än mineralogin, ty jag har bäst kännt den; men Prof. Gadd har återigen velat hafva ett annat ämne, nämligen om Tenn och dess malmer. Han har anfördt till orsak, att deruti har aldrig förr blifvit skrifvit, och det kunde gifva anledning för många att undersöka åtskilliga orter, som hållas för Tennhaltiga; men har derjemte intet besinnat, att vi hafve om tenn, isynnerhet dess mineralogiska beskaffenhet, inga tillförlitliga böcker och skrifter, utan större delen äro skrifna i förra seculum, då ännu Mineralogien var ständ på de aldrauslaste fötter; ty man hade snart sagdt inga andra notae characteristicae på stenarne, än deras ädelhet och nytta. Engelsmännerna ha väl gifvit ut några, men man känner deras afundsamhet och jalousie i denna saken. Deras skrifter derom äro mörka, otydeliga och ganska korta. För det andra har jag altid hållit det för en narraktig ambition att vela skrifva böcker och ge ut dem för sina, der likväl hela min kunskap stödjer sig blått på några lumpna gamla auctorer. Aldrig har Hr Prof. Gadd sett någon tenngrufva, ej eller talt med någon, som sett den, mycket mindre jag, men han vill likväl ge sig att dömma om dem. — — Till att förekomma allt detta, gaf jag mig under den tiden jag var hemma, att sammanskrifva en disputation och sedermera visa honom den. Ämnet var: *Försök att classificera alla Stenrikets ämnen ef-*

ter deras förhållande i eld och vatn; ty min idé i Mineralogien har alltid varit att söka ställa den på sådana fötter, att då jag vore på en ort, der jag intet hade tillfälle att nyttja några chemiska instrumenter, likväl kunde utan svårighet och med fullkomlig säkerhet examinera en sten och säga till hvad genus han hör, likasom en Botanicus, emedan alla veta, som något äro bevandrade i våra mineralogier, att man nu är intet i stånd att säga till hvad genus större delen af stenarne höra, utan att förut känna dem. Ett fel som har förorsakat, att så många hafva rest utomlands och gjort uptäckter i ört- och djurriket, men ännu ingen i stenriket; ty skulle jag finna en sten, som jag aldrig förut hade sett ej-eller varit beskrifven i någon mineralogie, så kunde jag nästan omöjeligen utan förutgången chemisk undersökning föra den på sitt rätta ställe i systemet. Detta var just det jag ville i nyssnämnde lilla tractat söka att förekomma; och såvida jag haft temmelig egen erfarenhet, att utvärtes kännemärken på stenarne äro alldeles otillräcklige, så tänker jag taga mig före att examinera sten- och malmarterna för blåsröret och efter detta deras förhållande söka att classificera dem; men till all olycka var mitt cabinet här i Åbo, under den tiden jag var hemma; derföre skref jag färdigt allt hvad jag kunde förutan det; men då jag kom hit till Åbo och visade det för Hr Prof. Gadd, så sade han, att det vore väl braf och kunde sedermera när jag kommer till Stockh. ges ut. Jag kunde då icke stöta mig emot honom, utan efter hans åstundan tog då ämnet om Tenn. Sedermera har jag intet haft tillfälle att tänka härpå. Orsakerna hvarföre Prof. Gadd var mot det, har jag ock temmeligen funnit; ty först har han aldrig varit någon systematicus, utan all sin mineralogiska kundskap har han lärt sig genom det att han besett cabineter och fått höra af andra hur stenarne heta.

Derföre har det händt, att sedan jag kom hit, har här funnits stenar, som han trott på aldrig skulle finnas i Finland, såsom Zeolit, Strålsten m. fl.; äfven en Järnmalm, som jag hittade vid Orijärfvi koppar grufva, kunde han intet säga hvad den hette, innan jag examinerade den; men isynnerhet, att jag alltid haft tycke för Wallerius och så mycket följt honom, särdeles i denna saken, hvars största ovän han alltid har varit. Man kan finna hur hans mineralogiska kundskap har varit, ty han har altid påstått och påstår ännu, att stenarne kunde beqvämligast indelas i Simplicia, Composita och Decomposita, hvilket in superlativo gradu aldrig går an, det jag ock kunde bevisa, men här intet har tillfälle till.“ Ofvanberörda disputation, som bär titeln: *I. J. N. Försök till en kemisk och metallurgisk afhandling om Tennets och dess malmers beskaffenhet* utgafs och försvarades den 6 Juni 1772 samt återfinnes i samlingen af P. A. Gadds akademiska disputationer. Nordenskjöld kallas der Stip. Ekestubb. Kort derpå öfverreste N. till Stockholm. — Om sina studier derstädes skrifver han till sin broder: „Jag har altsedan den första Martii (sannolikt 1775), gått hos Myntverdien Engström och chemiserat ifrån kl. 9 om morgon till kl. 1 eller half tu och ifrån kl. 3 till 9 ibland 10 efter middagen, hvilket jag tänker continuera hela tillkommande vinter. Detta kommer mig att kosta 2400 dl. och derföre lär jag mig hela chemin och proberkonsten. Jag practicerar sjelf hvarevienda process, som är en förträfflig öfning. I nästa vecka tänker jag, om Gud vill, resa ner till Ädelfors-Guldverket i Smålen och lära mig der Markscheideriet, som kommer att kosta 1200 daler. Presidenten och åtskilliga mina andra förmän ha enträget rådt mig dertill, ifall jag annars ville gå den såkallade chemiska vägen inom collegium och vinna snar befordran. Skrifvarvägen är väl ofta lika snabb, men derjemte

ganska fattig, i det stället jag på den chemiska vägen kan hoppas inom 3 à 4 år föda mig sjelf, ty här är icke nu 4 eller 5 af ungdom, som har gått denna vägen, emedan den fordrar mycken kostnad, arbete och flit." — I ett annat bref heter det: „Prof. Bergman i Upsala lärer ge ut Cronstedts Mineralogi med tillökningar, som torde bli rätt bra. Wallerius har gifvit ut en ny edition af sin Mineralogi, som duger till intet."

Han fortsatte i några år sina mineralogiska och metallurgiska studier och exkursioner, blef derunder anställd vid Bergs-Collegium och erhöll 1779 permission att göra en resa till England. Denna resa blef för hans framtid afgörande; ty det var derunder, som hans tankar först allvarligare tyckas begynt sysselsätta sig med alkemiska spekulationer och som den förhoppning hos honom väcktes, att genom oädla metallers förvandling till guld kunna utrota „penningetyranniet" och åstadkomma en fullständig omstörtning af alla förmögenhetsförhållanden på jorden. Han ville på samma gång lösa ett vetenskapligt problem och åstadkomma en stor social reform. Att han derförinnan icke sysselsatt sig med alkemi, synes tydligen framgå ur en skrifvelse af d. 22 Mars 1780 från brodren Carl Fredrik, der det heter: „Bror Otto säges komma hem i Juni månad. Afvunden, som på någon tid börjat lyfta sina klor mot vår famille, lär ej unna honom de förmåner hans förtjenst kräfver. August, som oss på hvarjehanda sätt så mycket brydt, kommer ock hem inom en månad; han hade börjat att i England utgifva en bok i proberkonsten, ehvarest han till slut ville bevisa impossibiliteten af *la pierre philosophale* och sålunda var nödtvungen att upptaga dessa narrars raisonements deröfver, men detta har hans ovänner fått uti och öfverallt utspridt i staden, att han är stollig; i anledning af så ömma omständigheter vill han ge-

nom en skyndsam hemkomst lemna vittne, att han i den delen och i öfrigt är rätt förnuftig. Hans värd, en rik engelsk doctor, som man tror i hemlighet i London upplånt åt kungen penningar, är hitkommen och andra dagen efter sin hitkomst var han af kungen emottagen, då kungen äfven frågt honom i förenämnde mål om min bror, men denne svarade att det alldeles ej så förhöll sig, hvilket han så mycket mer visste, som han varit min bror behjelplig i des engelska öfversättning.“ Brodren hade således ännu icke någon aning om det rätta förhållandet; men åtta dagar senare — d. 30 Mars 1780 — skrifver han i ett annat bref: „August kommer åter från London endera dagen; det förljudes af hans vänner, att kungen skickat honom 200 Pund, egentl. för hvad orsak, har jag ej kunnat développera; emedlertid har rycktet om hans Alchemie utspridt sig vid hofvet och man kallar honom för en narr, kungen hade äfven samma ringa tanka om honom, om ej en Engelsman, hos hvilken br. August bott och hvilken är hans vän, nyligen i ett angeläget ärende kommit till stan och genom mundtel. conference betagit kungen en för August så désavantageuse tanka och bemälte Engelsman, som är ganska rik, har som man i hemlighet kunnat fått utspana, bragt kungen fl. tunnor guld, hvarpå han ej tagit någon reverse, endast kungens parole och som han är „intime ami d'August,“ så har han gifvit skulden till sin godhjertlighet åt August, hvarföre August som en gratifikation bekommit 200 Pund; dock om saken just alldeles så förhåller sig, kan jag ej med visshet säga, men nog af, han har fått 200 Pund, som lära kommit honom rätt väl till pass.“ Innan sin afresa från London sände han till Konungen ett bref med samme rike Engelsman, hvilken just skulle resa till Sverige. Brefvet är dateradt den 17 Januari 1780 och finnes in extenso meddeladt af Sturzen-Becker. N. omnäm-

ner deri, att han gjort dr Gumpertz — så kallade sig den rike Engelsmannen — förtroende af en sak, som varit föremålet för hans resa till London och hvarom han i flere år haft den starkaste öfvertygelse, men allt härtill hållit som den största hemlighet. Efter hvad Sturzen-Becker omtalat skall han — enligt ett annat meddelande, till konungen — erhållit denna hemlighet af en af „de äldsta och respektablaste innevånare i Götheborg.“ Denne hade nemligen låtit kalla honom, N., till sig för att uteslutande åt honom anförtro en stor hemlighet. Nordenskjöld hade hörsammat kallelsen och rest till den gamle mannen, hvilken då för honom upptäckt ett sätt att „draga guld och silfver ur det svenska jernet.“ Åtskilliga högt stående persoaer, för kvilka N. omnämnt denna märkliga upptäckt, hade senare ingifvit honom den idén att gå till London, för att i denna verldsstad draga den största nytta af sitt arcanum.“ Oaktadt dessa uppgifter nöjaktigt förklara A. N:s öfvergång från kemi till alkemi, från bergsman till guldmakare, kan man icke undgå att söka första impulsen till den förändrade riktningen af hans studier uti tidigare intryck i föräldrahemmet. Man finner nämligen af hela hans alkemiska metod, att han kände de mystiska uppsatser farbrodren Magnus Otto om *Urim* och *Thummin* [2]) efterlemnat, och ännu mindre kunde han vara obekant med fadrens spekulationer i samma riktning. Äfven bör man ihågkomma, att han enligt sitt eget yttrande: „alltid haft tycke för Wallerius och så mycket följt honom“; men det är ur kemins historia bekant, att J. G. Wallerius (d. 1785) ännu försvarade alkemin på fullt allvare. Så mycket mera oväntadt är det, att N. ännu 1778 i en af honom i Åbo utgifven öfversigt af *Bergs-Kunskapen i hela dess vidd* (8 s. 4:o), kunde säga om kemin: „Att förstöra kroppar, sammansätta nya och undersöka deras beståndsdelar är ju något stort. Derföre

hafva ock de gamla Chemici fallit på den tanken, att all lekamlig lycksalighet, hälsa och rikedom kunde erhållas genom denna vettenskapen: Men förfarenheten har visat, att de, som hafva tracterat Chemien, i detta afseende, hafva i stället för helsa och rikedom, gemenligen förskaffat sig en sjuklig kropp och tiggarstafven.“ [3])

I ofvan berörda bref af d. 17 Jan. 1780 till konungen heter det nu vidare om den stora hemligheten: „Ändtligen har jag kommit till det beslutet, att helt uppriktigt publicera alltsammans genom en bok, hvilken jag ej tviflar skall göra den största uppmärksamhet i verlden. Men d:r Gumpertz har alltid åstundat, att denna saken blifver nu först proponerad för E. M., jag sjelf har äfven någon gång tänkt detsamma, ty ingenting skulle mera fägna mig, än att kunna gagna min nådiga konung och mitt fädernesland, men jag har alltid trott, att jag derigenom allenast exponerade mig för ridicule uti en sak, som hela verlden är nu för tiden så oändligen prevenerad emot och blifver sedan lika så onyttig, som jag har förr varit. Icke desto mindre har jag sagt detta för Deras Excellencer Grefvarne v. Höpken och Liewen innan min hitresa och dessa trott lika med mig. Denna resan och företagandet af d:r Gumpertz är således något, hvartill han sjelf blifvit drifven af sin stora estime för E. K. M. och den tanka han har om dess justice. Ehuru jag derigenom hasarderar min person och mitt renommée, så bör jag ändock våga allt för att vara nyttig och har derföre ej varit emot detta hans företagande. Följande plan har varit den, till hvilken jag rådt d:r Gumpertz: 1:o) Det han i Sverige icke skall låta märka det aldraringaste af denna saken eller att han eger min konnäsans för andra än allenast E. K. M., de nämnda Herrar Rikets Råd, Statssekreteraren Baron Liljencrantz och Bergsrådet Sandels; hvarföre han ock lofvat

mig att alldeles inte uppsöka min hustru, bröder eller några mina vänner; för att fullkomligen hålla alltsammans caché har han äfven ändrat sitt namn, ty han heter eljest Gumpertz Levison. 2:o) I fall E. K. M. skulle allernådigst åstunda mitt arbete i denna saken, så är ingenting lättare, än att min permission blifver prolongerad ett år till och jag hetes resa i europeiska bergverken, men skulle jag så straxt på första notice härom af d:r Gumpertz resa öfver till Stockholm i fullkomligaste hemlighet. Här i London sade jag då vid min afresa för baron v. Nolcken och mina vänner, att jag reste till Frankrike och derifrån till Ungern. 3:o) I Stockholm skulle jag lefva fullkomligen caché, utan att någon menniska skulle veta det aldraringaste om mig mera än d:r G. och min hustru, hvilken sednare eger den egenskapen i högsta grad att vara tyst med det man förtror henne. Ryttmästar Cederfeldt känner henne och torde äfven kunna intyga detta, om han oförmärkt frågas. Min sak skulle nog vara den, att så ställa hennes hushållning, att hon utan någon menniskas aldraminsta vetskap skulle kunna umgås med mig i ett eller två år. 4:o) Skulle d:r Gumpertz vara intermédiaire mellan E. K. M. och mig, som ej måste synas och den som skötte hela ekonomiska verkställigheten af denna saken. Jag vågar allerunderdånigst försäkra, att E. M. ej härtill någonsin kunde få någon skickligare person, än honom, både som ekonom, trogen och ärlig i högsta måtto. 5:o) Vågar jag nu inför min allernådigste Konung försäkra i kraft af min Science och på min redlighet, att hela denna saken är ingen imagination eller bagatell, utan verkligen reel och förtjenande största uppmärksamhet, som engång utgången skall visa. Äfven att E. K. M. skall ej finna bland alla sina undersåter någon, som mera ärligt och troget vill tjena E. K. M., än jag, om E. K. M. allernådigst vill hafva min

tjenst. Jag är ock alldeles skiljd från åstundan efter belöningar på ett eller annat sätt, räknande det allenast för min enda satisfaktion, att vara satt i tillfälle att kunna gagna i mitt ämne, hvarföre jag ock vore kapabel att undergå de aldrasvåraste öden; ty mitt lif och min timliga välfärd har jag lärt att räkna för ett intet. Att hela denna saken skall kunna verkställas i Stockholm i den aldrastörsta hemlighet, utan någon annans, än de nämnda personers, aldraringaste vetskap, härtill känner jag goda utvägar och mig skall icke brista oförtrutenhet. Skulle åter E. K. M. allernådigst icke approbera denna plan, nemligen att verkställa detta arbetet i Sverige, som omöjligen kan annorlunda ske än i största hemlighet, så kunde det ock verkställas här i London till E. K. M:s fördel, som vore i några afseenden lättare än i förra händelsen; härtill fordras intet annat än att E. K. M. vill allernådigst hafva förtroende till d:r Gumpertz och mig, hvilken förre bäst kan uppge plan häraf. Men om E. K. M. skulle finna alltsammans ej förtjena annat, än ridicule och ej den minsta hasard af kostnad eller möda, så bönfaller jag allerunderdånigst hos E. K. M., att icke då denna min uppriktighet och välmening måtte exilera mig från mitt fädernesland eller med en gång göra till intet den goda tanke om förtjenst och skicklighet, jag varit så lycklig att förvärfva mig uti E. K. M:s tjenst, hos mina förmän."

Detta bref framlemnade Gumpertz till Konungen, hvilken antog det gjorda anbudet, gaf A. N. 100 Pund och lofvade till en början med 1000 Pund understödja företaget. Affären skall i början ha bedrifvits genom Baron Liljencrantz, som dock snart för N. förklarade, att han ansåg hela företaget för „bedrägeri" och att han hoppades, det konungen „skulle genom denna affär lära sig att se sig bättre före med *des filoux.*" Derefter lär baron Munck, som 1781 blef

ståthållare på Drottningholm, ledt underhandlingarna och haft uppsigten öfver de alkemiska arbetena.

Nordenskjöld hemkom 1780 till Stockholm och tycktes vilja iakttaga det strängaste incognito. — Gumpertz, som i Oktober s. å. återkom från England, dit han för egna affärers skull gjort en kort resa, fann honom i ett litet eländigt kyffe på Drottningholm „nästan förlorad af brist och fatiguer.“ — Men denna hemlighetsfullhet varade icke länge: de alkemiska experimenterna lära nemligen för denna gång stannat vid förberedelser och icke kommit i gång — måhända till följe af Konungens 1780 företagna utrikes resa. Åtskilliga yttranden i bref från 1781 tyckas också antyda, att bristen ej heller blef långvarig — för den gången: den 16 Sept. 1781 skrifver brodren Carl Fredrik: „Bror August har genom sin barmhertighet och goda hjerta förlorat både sin kredit och sin egendom, men försynen har underligen sörjt för honom och han föder sig nu hederligen samt torde blifva mer välmående än någon af oss,“ och den 12 Nov. s. å. säger han: „Få se huru det går, bror August söker sig nu till bergshauptman i Finland med bergsrådscaractère; men får han ej det, vill han skaffa sig sitt bröd utomlands. Han arbetar otroligt. Han arbetar ej allenast som nya församlingens ledamot, utan håller nu på att för br. Ulric uppsätta grundlagarne enligt Svedenborgs système, för Societeten i Afrika.“ [4]) Den 12:te April 1782: „Jag har nu bott en månad på Drottningholm uti min bror Augusti byggning och det med mycken sinnes- och själsförnöjelse.“ Sjelf talar han i ett bref af den 4 Maj 1781 om sina skulder, som äro honom en grym börda och „hvilka,“ säger han, „jag alldrig kan betala utan genom en extraordinaire väg af Herren.“ „Jag är rätt ledsen här,“ heter det vidare i samma bref, „vid den politiska ställningen och den influerar äfven stark melancholie på mig: men jag

måste hålla ut med mitt arbete, tills jag kan märka, att Herren annorlunda förordnar. — Jag har fått spår här på värkel. adepter, som länge hafva uppehållit sig här i Sverige; men jag har ej ännu kommit i connexion med dem och jag vet ej el. om Herren tillåter det; ty de ställa allt under strängaste tysthet med de aldrastarkaste eder och då blefve aldrig denna saken af mig upptäckt, som likväl torde vara i Herrans ordning. — Halldin uppehåller sig ännu i Örebro; men lär resa i dessa dagar till Danmark och derifrån öfver Hamburg till Berlin, hvarest han har starka recommendationer, *oss emellan sagdt*, till Konungen af Preusen ifrån vår Änke-Drottning; — — han är ock en underlig man: enthousiast i högsta grad och som tänder eld i blåren. Johanson är i Eskilstuna och der i mycket betryck ifrån — bergsrådet Sandels, som förföljer eller åtminstone handterar honom strängt, för det han engagerade sig med mig. Mig ville de dränka, om de kunde och de ha här sökt flere förföljelser emot mig: men ännu förgäfves, och det torde vara dem ofta en tröst, att de hålla mig för en fantast och mitt arbete för en chimère. Levison är nu i London och klagar jemmerligen på Sveriget, hotar med att trycka hela sin historia med K . . . . . Palmstruch efter vanan löper omkring som en narr i mångas ögon, och sväfvar ofta ut i sin last, som är så vederstyggelig, att förleda oskyldige.“ (Om denne Palmstruch och hans guldmakeri meddelas några underrättelser i den ofvanåberopade uppsatsen af Sturzen-Becker).

I ett annat bref, d. 10 Juli 1781, heter det: „Jag håller nu på dagligen att låta skrifva rent åtskilliga intressanta Svedenborgska Msc., som jag fått låna upp ifrån Wett. Acad. hos Wargentin. Jag låter ej skrifva rent andra än sådana, som kunna befordras till tryck — — De som jag har redan renskrifna äro: 1:o Ett summariskt innehåll in sensu spiri-

tuali på alla Propheterne och Psaltaren; 2:o Ett förträffeligen fullständigt Register på Apocalypsis Revelata, som säkert Auctorn ämnat låta trycka; o. s. v. Men de största och vidlyftigaste manuscripterne äro ännu oskrifne; der är mer än ett års arbete. — Af den boken, som du vet att jag lät trycka i London, äro redan för 6 månader sedan 20 exemplar inkomna; men de ligga på packhuset och jag lär ej kunna utbekomma dem derifrån, sedan jag försökt åtskilligt, än genom Kongl. Majestäts åtgärd, hvilket hinder i friheten bedröfvar mig. Jag hade äfven färdigt åtskilliga stycken af en bok, som skulle tryckas här i Stockholm på svenska med titel: Efterrättelse om Eman. Svedenborg och alla hans såväl Philosophiska som Theologiska Skrifter, jemte lärda mäns omdömmen om hans lärosystem: men menar du jag får trycka den? Jag har derföre lagt in till Hans Majestät och begärt tillstånd dertill. Vägras det mig, el. åtminstone om mina 20 exemplar blifva confisquerade, tar jag det som ett tecken, att jag skall öfvergifva Sverige. Herrens vilja ske allena. Han upplyse mig och gifve mig den sanna ödmjukheten af Sin Barmhertighet!!! — Det håller hårdt innan detta mörkret ännu kan förskingras och jag kan ej begripa någon öppning dertill utan genom penningetyranniets förstörande: men ännu vet jag ej, om Sverige blir den orten; ty jag har mycken motarbetning i mitt arbete."

Hans utnämning till bergshauptman i Finland tyckes hafva inträffat 1782; vi finna honom då uppehållande sig derstädes, företrädesvis hos sin svåger landshöfdingen Bruce i Tavastehus. Om sin sysselsättning under denna tid skrifver han: „Nu håller jag på med ett arbete, som blir färdigt till julen och har gjort mig mycket nöje i dess utarbetning. Det är en afhandling af inemot 20 ark, deruti jag af Formula Concordiae och den H. Skrift går igenom den rätta läran

om Jesu C. Person och bevisar, att hans menskliget är gudommelig i alla afseenden och Han allena Gud. Conclusionerne blifva faseliga för hela gamla systemet. Jag tror säkert du skall finna mycket nöje i denna afhandling.“ Deremellan disputerade han om svedenborgianismen med sin syster, som var „faselig“ emot den nya läran. „Hon tror af full öfvertygelse, att han (Svedenborg) ej allenast är den i Nya Testamentet ompropheterade Antichrist; utan äfven den värsta som har varit allt sedan Herrans tider.“

Följande året var han åter i Stockholm och i en skrifvelse af d. 28 Okt. 1783 nämner han för första gången„ att han varit hos „Muncken,“ som varit mot mig oändeligen gracieuse, i det att han på det kraftigaste försäkrat mig om boställe, utan att behöfva vänta Konungens återkomst, emedan han talt vid Hans Maj:t, som uttryckel. låfvat mig det och i Rådet haft det uttrycket, som Grefve Bjelke berättade: att får ej Nordenskjöld boställe, så vet jag ej hvem som då kan få det; ty han är svåger med landshöfdingen och slägt med halfva Finland, jag tror äfven med er, Wetterstedt, som var närvarande. Sådant är ju ganska gracieust: men jag har ej haft tid att häruti ännu agera. Bjelken har vist mig öfvermåttan complaisance, likaså Axelson, allenast jag nu får saken i redbart mynt. Herren styre det, så går allting väl.“ — Ur en skrifvelse dat. Stockholm den 23 Juni 1784 göra vi följande utdrag: 3:o Har jag arbetat starkt i Africanska affairen, icke här hemma, ty det lönar ej mödan, utan på Frankriket och England och tror jag vinna hvad jag åstundar; 4:o Är jag medarbetare, *unter uns*, i Aftonbladet, hvars hufvudman är Halldin. Der får du se mycket Svedenborgianskt och tänka vi gå på, så långt vi nånsin kunna. Regeringen, d. ä. Gref Creutz, Baron Axelson etc. *unter uns* appuierar detta bladet ganska starkt, så att de narrade Tau-

ben att recommendera det öfver allt hos consistorierne i riket; men nu se presterne sitt misstag och äro befängda."

Den 9 Sept. 1784 skrifver brodren Otto Henrik: „Vinden ligger i seglen för bror August. Jag väntar med otålighet att få höra slutet derpå och önskar, hvad jag ej hunnit, tala i den saken. Jag är rätt glad åt den goda tanka de betydligaste hafva om honom. Riks-R. Bjelke sade mig, att han gör sig en heder och skyldighet af at göra en så nyttig och lysande present åt sitt rike."

Sjelf skrifver A. N. den 19 Dec. 1783: „Mina affärer äro sådane, att de aldrig förr haft förträffligare apparencer för sig. Det står i Herrans barmhertiga direction, hvad utgång mina saker taga; mig tillhör ej annat än arbeta och äflas; sker det efter providencens styrelser, tviflar jag ej om den lyckeligaste utgång. — — Jag har satt så många jern i elden och som fordra sin idkeliga skötsel. Här är intet annat än med en oändlig tenacitet hålla i med sina propoer. Springa, äflas, prata och röra upp hela verlden. Skulle sakerna mellanåt någon stund få kallna, behöfs mer än en fördubblad styrka att åter värma upp dem och ofta är försummelsen oreparerlig. Jag har ej mindre än 6 à 7 saker i verket och den förnämsta af dem är indelt lön för mig i Finland." Men om äfven alkemin eller till hvad grad den ingick bland dessa många bestyr, framgår ej nog tydligt ur de bref, hvarur utdrag i det föregående meddelats. Den hemlighetsfullhet, hvarmed den saken skulle bedrifvas, är väl orsaken härtill. Emellertid vet Sturzen-Becker berätta följande: „Efter det d:r Gumpertz Levison med egna ögon hade försäkrat sig om sin vän Nordenskjölds eländiga författning och om huru litet man hittills hållit de lysande löften, som nyss blifvit gifna dem begge, inlemnade han en „allvarsam mémoire" härom till konungen. Halldin skrifver enkom till Scheffer

för att bedja denne nu lägga sig ut för de båda vännerna och understödja dem i deras betryck. Underståthållaren Axelson åtog sig att till Konungen inlemna memoiren i fråga. Vi känna icke hvad verkan den gjorde; synnerligt stor har denna verkan förmodligen *icke* varit. Guldfabriken på Drottningholm bedrefs visserligen ännu åtskilliga år under Nordenskjölds ledning eller väl rättare i hans enskilda och „hemliga“ laboratorium, men det vill synas under skäligen ofördelaktiga vilkor; ännu 1784 spåras den i ett bref från Axelson till konungen, deri den förre underdånigst anhåller om en anvisning på Liljencrantz om att utbetala en viss summa penningar åt Nordenskjöld i och för guldmakeriet på Drottningholm; han har nu „på länge ej fått några medel för detta ändamål.“ — I sjelfva verket måste guldmakeriet på Drottningholm vid denna tid hafva upphört. Ty om sommaren 1785 uppehåller A. N. sig åter i Finland på Eriksnäs, dit hans familj före honom öfverflyttat och der han nu hade för afsigt att åter begynna arbeta på lösningen af sitt stora problem.

Här bör nämnas, att A. N. år 1779 hade gift sig med Anna Charlotta Ekholm, f. 1756, dotter till bokauktionsnotarien i Stockholm Erik Ekholm och Adrianne Bréant. Hon var ett „mycket bildadt“ fruntimmer: hon „parlerade“ franska, tyska, engelska och italienska; „hon säger att lecture roar henne och aldrig läser hon, jag vill ibland läsa för henne, och då gäspar hon; för ett så lärdt fruntimmer bevare oss milde Herre Gud!“ så läsa vi om henne i ett bref. Hon dog på Hattu i Nykyrka socken år 1800. Af sex barn voro tre söner, som alla dogo i barnaåren, och tre döttrar, hvilka alla öfverlefde föräldrarne. — Äktenskapet var ingenting mindre än lyckligt: det rådde makarne emellan „mycken osamstämmighet — aldrahelst i Nya Församlingens tro;“ endast oför-

mågan att hushålla, tyckes ha tillhört dem begge och var väl egentliga orsaken till det ekonomiska betryck, hvari de ständigt lefde och hvilket endast genom en lycklig utgång af de alkemiska experimenterna kunnat afhjelpas.

Dessa experimenter skulle nu på fullt allvar åter upptagas och utsågs staden Nystad i Finland till plats för den nya guldmakareverkstaden. Nordenskjöld antog till medhjelpare „landtmätaren" Carl Fredrik Bergklint, hvilken vistades på Frugård och der med mycken välvilja var upptagen. Han var en ung man med godt hufvud och fromt sinne. Han intresserade sig lifligt för den tidens religiösa kontroverser, hade blifvit ifrig Svedenborgian, men kämpade mot magnetismen, såsom onyttig och nära beslägtad med magin, hvilken åter strider lika mycket mot bibeln, som emot „Nya Församlingens" lära, men detta hindrade icke att han „länge trodde, det grefve Cagliostro var en hederlig man." Han stod i brefvexling med herrskapet på Frugård åtminstone ifrån början af år 1786 ända till 1816. Han skildrar bland mycket annat på ett okonstladt sätt det husliga lifvet inom bergshauptmans hem, hans beständiga penningebetryck och många „penningevändningar," samt gifver en omständlig beskrifning af hans alkemiska arbeten, hvilkas praktiska del för det mesta utfördes af Bergklint. Det var ock, som det tyckes, på den sistnämndes inrådan, som flyttningen till Nystad företogs, utan att några bestämda motiver för detta steg kunna upptäckas. I Febr. 1786 var hela familjen dit öfverflyttad. Bergshauptman hade dock kort förut rest till Stockholm i penningeaffärer, återkom i slutet af Mars, men några dagar senare fick han ett bref från Wadström, som var af innehåll: „Jag måste på hög befallning skrifva dig till på Åbo, Nystad, Grislehamn och befalla dig, att du med det första som möjligt är, skyndar dig till Stockholm; de afairer

du här har, lyckas dig efter önskan och det synes, att Gud har sin hand vid dig besynnerligen. Skynda dig snart, beder din vän Wadström.“ Konungen vill säkerligen tala med honom, skrifver Bergklint; måtte de sagt för honom: „nu är Nordenskjöld i sådant bocardo i penningvänningar, att han endera dag tör nödgas cedera bonis, kanske kungen ger honom penningar (detta allt *inter nos)*.“ — — „Professor Calonius rådde honom att cedera bonis, men Bh. vill ej gerna göra det för sina liäsongers skull, som är en Reuterholm och en Wadström, ty de skulle säkerligen strax blifva angripne, fast än Bergh. till sina creditorers förnöjande ville aflåta $^3/_4$ delar af sin lön.“ — Med anledning af kallelsen reste han i början af April 1786 med sin hustru öfver till Stockholm, lemnande Bergklint med hushåll och barn (en son och två döttrar) hemma. Först i Januari 1787 återfinner man dem alla i Nystad. „Nu hafva vi redan våra ugnar i ordning; men kol är svårt efter, ehuru Mennes masugn ej är mera än $^3/_4$ mil från staden. Revisions-sekreteraren Ugglas, som patron, har förbjudit att lemna oss några. I dag sänder hr B. uppåt Kautua. Låt se om det réusserar. Gud gifve så lyckligt vore. Ett försök anställes sedan på 7 dagar; jag längtar att se utgången. Ack, om man engång fick sjunga: min vän är röd och hvit utkorad ibland tusende och att det kunde blifva ax och ej —. Den 13 måste han åter till Åbo; få se hvad der blir utaf; Gud hjelpe honom. Han är trakasserad på alla sidor!“

Den 11 Januari 1787 var verket så färdigt, att försök och rön kunde anställas; „det förnämsta medlet till dess befrämjande hade vi ock fått — 2 läster kol — till låns. Klockan 11 eldades badstugan [ugnen] och kl. 1 voro alla barnen [guldperlorne] våta [smälta], som till antalet var 8 stycken, $^1/_4$ del af det fröet vi fick af herr Majoren såddes också,

som förhöll sig mycket olika mot sina syskon. Proportion var 6 timmar våta och 18 i svettning. Ack, hvad jag längtade till kl. 9 för att få fröjda mig åt det, som många önskat få se, men få vunnit; jag var så lycklig, men den afton ej, bara af en; påföljande afton genom försummelse ingen, men den 13:de 6 stycken, den ena efter den andra; hvad det var vackert, ingen tunga kan beskrifva det." — —

Ändamålet med arbetet, som utförligen beskrifves i en af A. N. författad uppsats med titel: *Aldeles Fullständigt Begrep Om Den Enda och Sanna Alchemiska Processen*, var att förvandla guld till Lapis, hvilken konst består uti intet annat än att tillräckligt länge, 10—15 månader, hålla litet guld i omvexlande smältning och glödgning (solution och coagulation); det blir då lapis, förädladt guld, hvaraf ett gran eller ass är tillräckligt „för att äga all verldens rikedom och en universalmedicin för alla verldens sjuka; det kan lätt förökas, så väl till vigt som ädelhet och det in infinitum" o. s. v. Uppsatsen, som är daterad Nystad den tredje dag Påsk 1787, slutar med följande tirade: „Här är nu hela den alchemiska hemligheten! Gack nu, lilla papper, omkring i verlden och förstör penningetyranniet, så att Guld, Silfver och Ädla Stenar engång måtte upphöra att vara verldens afgudar och Tyranner!" — Man finner häraf, att det utmärkande i den N:skjöldska guldprocessen ligger deri, att till framställning af Lapis — de Vises sten — endast guld eller dess qvintessens skulle användas, hvarur sedan likasom ur ett frö mera guld skulle uppvexa; det var ungefär detsamma, som lärdes af alkemins företrädesvis s. k. mystiska skola, hvilken uppstod redan i de äldsta tiderna, men efter reformationen genom Rosenkreutzarne och Jacob Böhme isynnerhet vann insteg bland protestanterne och ännu i slutet af sista seklet räknade några mera framstående målsmän. [5])

Ur Bergklints bref, skrifna i laboratorium och svärtade af koldam, må vidare följande anföras: D. 30 Dec. 1786. „Berghauptman studerar så ögonen må fastna i boken.“ D. 20 Jan. 1787. „Annars är jag nu alldeles öfvertygad om sakens riktighet och att det aldrig kan slå felt att få detta clenod, om man hade tid att använda häruppå, litet penningar till verkets iståndsättande och lifsuppehälle, som efter noga kalkyl ej behöfde vara mera än 200 Rd., och sluteligen det, som är förnämligast, mycket tålamod och philosophi. Berghauptman var i Åbo under hela tiden jag höll på med konsten och kom hem samma dag, jag tog ut dem; hans afairer se svarta ut, ty hans creditorer äro hårda samt vilja ej tillåta någon cession; saken var ej ännu då resolverad; han reste dit åter i tisdags och som i går skulle utslag falla, om Gilstugan eller Nystad skulle blifva hans laboratorium; här är det nu färdigt, men der fick han låta mura ett nytt; med sista post skref han ett förtvifladt bref till Finance Ministern Ruuth, det sista af sina fåfänga försök; jag läste conceptet; det var skrifvit med en ädelmodig stolthet samt starkt efter vanligheten. M . . . . . n har ej handlat emot honom som en vän och Mecenat; genom hans förvållande har han hela detta tracasseriet.“ — D. 8 Febr. „Det herculanska arbetet påstår i 3 veckor och behöfver den nogaste eftersyn, en vårdslöshet, en oförsigtighet kan skämma hela verket; bergshauptman är sysselsatt med sina förb. penningevänningar, han har ej mycken tid att vara i laboratorium och ingen, som han kan lita på barast mig, åt hvilken han fullkomligen yppat sin hemlighet; — — ville herr Majoren göra en ziffer och sända mig den, kunde det hemligaste skrifvas med sådana bokstäfver, då ingen finge reda på saken. Berghauptman nekar mig ej att skrifva något i denna vägen till herr Majoren; men i anseende till andra är jag pligtig att iakttaga den strängaste

tystnad. — Teorien om den utvalda konsten har jag fått så mycket som min principal vet; han döljer för mig ingenting, hvilket gör att jag med största nöje sotar mig.“ D. 14 Febr. „Vid hofrätten har allt lyckeligen aflupit; han får cedera bonis, behålla sin halfva lön, vara orubbad till proclamadagen, hvad kunde han mera önska sig.“ — Den 27 Febr. „Här studeras och grälas rysamt: B. håller nu på att sammanskrifva Alchemins historia, hvari kommer att indras deras biographie, som äro sanna Alchemister och äfven en hoper arabiska, grekiska och caldeiska Philosopher. Företalet är nästan färdigt; der göres en jemförelse emellan Theologin och Alchemin, den ena som förädlar det ädlaste af alla organiserade kroppar, den andra den ädlaste af de oorganiserade, och bevisas, att likasom den förra förfallit, så att man gått så långt, att man nekat att menniskan kan förädlas, likaså äfven den sednare. Blifver detta verk engång färdigt, är det rätt intressant att läsa. Jag fruktade väl i början att Alchemien härigenom blefve för mycket blottad och satt i dagen, efter det kommer på flere ställen att nämnas, att materien är guld och värktyget elden, men när jag eftersinnar, att menniskan aldrig (åtminstone är det få) vill följa den simpla naturens ordning, utan vet alltid gå de konstigaste vägar, ser jag det har ingen fara; öfverväger man ännu vidare, att vetenskaps akademien i Frankrike hade guld i elden i 12 års tid, förutom flere som haft guld i glasugn flere månader och när de det uttagit, ej fått något annat än simpelt guld, är det klart att få lära tro honom. — Vårt verk har Gudilof ända härtills gått efter önskan, ännu varar herculanska arbetet, men bör slutas denna vecka. Det vi fick ifrån herr Majoren är ganska oartigt; det vill ej lyda. För öfrigt gå vi ganska tätt i spåren på gubbens experimenter, ty när vi se på våra barn [de smälta guldperlorna] är värkan af upp-

fostringen lika.“ (Sannolikt menas här med „Gubben“ Carl Fredr. N. den äldre.) „Hvad tror herr Majoren om den Köpenhamnska Alchemisten; månne han äger konsten eller är han en charlatan; men efter han genom subscriptioner samlar penningar, är skäl tro, att han är en bedragare. — Kanske den Köpenhamnske Alchemisten är Levison, som herr B. yppade hela sin konst före; jag vet ej om jag skall säga, att han gjort illa eller väl, då han yppat sin konst åt så många. I Åbo finns ock en af den sorten, som studerar vetenskapen: en Capit. Pipping; [6]) om han experimenterat någonting deri, vet man ej; men att han är på villoväg är säkert. B. var hos honom flere gånger, har lånat honom och af honom böcker; B. lånte honom en, som han sedermera gaf honom, med titel: Abcd von dem Stein der Weisen, bestående af recensioner af en 100 arbeten, tryckta på detta 10:tal; sedan han den igenomläst, sade han till B., det är oförsvarligt att recommendera sådana böcker. Hvarföre? jo, denna är ju så tydlig, att en menniska med minsta sensus communis kan eftergöra hela konsten (och hela boken är ej värdt 3 öre); detta gaf B. anledning att fråga hans mening, hvari konsten bestod; jo, sade han, det är flere vägar att få detta clenod, men bäst och lätfast erhålles den på den våta vägen genom destilleringar och glaskäril. B. teg och fick af honom i utbyte Philaletas Commentarier öfver Ripleus på tyska, som blef en present åt mig.“ D. 25 Martii 1787. „3:o M. har varit terribelt ond på Bergh. isynnerhet för brefvet till A., men synes nu mildrat sig, sedan han af Wadström fått höra att verket är i gång; 4:o är jag förvissad, att M. sett mina postscriptum till Wadström, ty han nämner i sitt bref, att Bergklint är redan mera känd på högre ort än han kan tro, och besynnerligen håller M. mycket utaf honom ehuru okänd.“ — En skrifvelse dat. natten emot den 3, emot d. 7, d 10,

emot d. 13 April 1787 lemnar om hela ställningen i guldmakareverkstaden en så trogen skildring, att densamma förtjenade att fullständigt aftryckas. Vi göra derur följande utdrag: „Full af melancholi och ledsnad öfver det, som hände oss i dag, fattar jag i pennan för att uti en väns sköte lätta mitt hjerta. Jag tänkte helt visst snart nog få berätta herr Majoren om färgornas annalkande och varande, men beklageligt, allt hopp om sådant förfaller ännu på 3 veckor; ty glaset gick sönder i aftons kl. half 7, under det jag sof; B. ansade sjelf elden, hvilket han nu en vecka bortåt gjort, när jag sofvit. Han presserade med stark hetta efter sin gamla vana; jag spådde det skulle så gå och opponerade mig ofta emot den saken, så mycket jag kunde våga emot en man, som äger så många insikter både i den vulgära som hermetiska Chemin. Vi hafva nu åter inslutit, låt se, om man af skadan blir vis. Vi få lof på kol, som jag nämnde i mitt sista bref, men intet Pecunia in peram — ingen resours från Österbotten, knapt från Tavastehus, svagt hopp i Stockholm. — — Vi äro trängda på alla sidor och behöfva vist Philosophi, om någon behöfver den; aldrig voro Philaleta, Espagnet, etc. så plågade under sin arbetstid. Men hvem skola vi skylla på? ingen, ta er sjelf om näsan go' herrar, heter det — denna natt känner jag blir svår, och huru kan det annat vara, jag sofver knapt 5 timmar om dygnet.“ — — „Sublimationerna vid inslutningen voro de vackraste och klaraste vi någonsin sett, samt stötte i grönt; låt se om glaset blir bra starkt; det var inbilning hos salige Öfversten [C. F. N:skjöld d. äldre] att om det går upp sedan det engång var inslutit, man sen ej mera kunde sluta in det, ty nu har det händt oss tvenne gånger och ändock hafva de hinna; jag hade väl önskat herr Majoren sett denna vackra sublimation. Så mycket jag harmades deröfver att glaset gick sönder, så

mycket fägnar det mig nu och ville jag ej det vore ogjordt för många ducater, ty nu är jag mästare både uti förarbetet, i sublimerande och inslutande. — — Gud gifve att vi nu fick hålla fort och att vi måtte vara acurata och försiktiga. Få vi ej penningehjelp från Stockholm, slutar arbetet sig sjelf i förtid bara i brist på kol, hvilket oändligen grämer mig. — — Bergh:s ledsnad, melancholi och tryckande omständigheter voro orsaker, som föranlät mig till det steget (att skrifva till grefve Munck). Men som jag ej kunde veta, huru M. sknlle upptaga det, kastade jag lott med full föresats att rätta mig derefter, på det det ej skulle hända mig som klockorna och änkan och fick: låt bli; då las jag för Berghauptman mitt concept samt bekände hela saken jag haft i min hjerna; han tyckte mycket om conceptet, men sade det var bra, att jag ej afsände det till M., utan han bad mig skrufva litet om det och låta det så gå till Wadström. Han, som M:s client, visar nog det åt honom; det brefvet gick utaf i dag tillika med boken a + b (Alchemins historia?), som hela tiden varit under händer; få se om den blir tryckt? Nödgas man släcka ut altsammans, tror jag knapt någon eld mera tändes för K. [kungens] räkning. Nog finnes än en ort, hvarest man kunde vara fri från creditorer och björnar, och dit ej deras tassar hinna. — Här tas disperata steg; lika som en orm ännu för sista gången lyfter upp hufvudet, sticker ut sin gadd och hugger efter sin fiende, likaså gör ock A. N., endera allt eller intet. Hvarje post skrifves till Stockholm äfven af mig. Vill Wadström vara elak, kan han göra honom så mycket ondt, att han inom dessa gränsor aldrig kommer på grön qvist. — Inom en kort tid lära vi få stå på bara backen; ty curatorer äro valda af hofrätten, den ena skall heta Silfvius, en notarie, som varit informator åt Armfelt — de kunna nu komma, när de behaga och taga

egendomen i besittning samt börja med auction. — — I anseende till A. N. suckar jag i hemlighet, men i anseende till mig sjelf är jag känslolös; endera förderfvas och förtrampas jag tillika med honom eller ock kanske kunde M. vilja bygga min lycka på ruinerna af hans; men förr skola de få hugga mig i bitar, än jag blifver A. N. otrogen; denna tanke synes förmäten; men när jag eftertänker, att de veta jag nu känner Hans process och hela tiden haft öfning med eldens regerande, Han ock ofta försäkrat dem konsten vara helt simpel, kunna de ju lätt falla på den mening: denna yngling kunna vi få för godt pris; vi gifva A. N. fan; han uträttar ej ändå någonting; denna kan kanske göra allt detsamma som han; visar han oss miraklet, qvittar det oss lika, om det kommer från en idiot eller lärd man.“ Natten emot d. 24 April. „Hjertat qväljes af melancholie, sedan vi i dag fick Stockholms posten, ehuru mitt bref (jag nämnde om) till Wadström, det han säkerligen visade åt M . . ., värkade så mycket, att M. sände till mig femtio Rdr. att använda till verket och uti Wadströms namn inropa på auction ugnar och böcker, Alchemiska och Svedenborgska. Att han sände Pecunia till mig var för Berghauptmans kritiska ställning, hvilken dock har full disposition öfver dem. Men hvad vill det förslå? Gården, hvari vi hafva vårt Laboratorium, borde ju också garderas, ja, kanske de göra det framdeles. Bergh. är intranquil och han har reson att vara det. — — Jag måste nu skrifva till M. och låta veta, att jag fått penningarne. Gifve Gud att jag kunde vara försigtig. Berghauptman låter änteligen beveka sig att skrifva; conceptet är redan färdigt, ömt och med styrka. Om han gjort det längesedan, kanske det varit bättre. Vi mista nu en god correspondent i Wadström, som reser utrikes; hvarthän får ej nämnas; icke vet jag det eller med visshet. Nu måste jag köpa 2 läster kol

och betala 1 ducat lästen; man skall bjuda till att göra allt hvad göras kan för att slippa hafva något på samvetet, kanske dessemellan någon utväg yppar sig. Herr borgmästaren i staden har nu lagt in och begärt cedera bonis, låt se om han får. Nystad blir rättnu en beryktad stad, en stad på modet."

Den hotande katastrofen närmade sig med raska steg. Genom invändningar vanns visserligen så mycket uppskof, att Bergklint kunde i slutet af Maj öfverresa till Stockholm, der tala med „Mun—", som ganska nådigt emottog honom och lofvade tala med „Ko—", hvilken föredrog saken i conseljen, der det resonnerades om den och der råderna sagt, „att creditorerne så mycket mindre kunde röra hans lön, som det är ovisst, huru länge han den får behålla, såvida han ej visst någonting gjort för den tiden Han innehaft den. Ko—s resolution troddes blifva på det viset, „att, som ej hofrätten ännu lagt in och begärt inteckning i den af oss i nåder åt Nord. gifna gratifikation, så kunna vi ej något häruti yttra oss." M— sade visserligen, „att Ko— vill se, om hofrätten kan begå en så stor fäaktighet och innehålla halfva gratifikationen." Men rättvisan måste hafva sin gång, det laga kraft vunna utslaget måste verkställas. Den 17 Juni skrifver Bergklint: „Nu äro vi utaf med allt och äga ej mera än de aldranödvändigaste behofver. Några trädstolar, några bord och sängar äro alla de möbler, som finnas i rummen, som ändock mest äro lånta. Knappt så många tallrickar vi behöfva att äta utaf, kokas uti lånta käril och som värst är felas ock Pecunia för att kunna skaffa sig nya. Så förgänglig är verldens härlighet. Berghauptman reste flere gånger till Åbo, stretade och fälades, men vann ej något; utgifter voro altid säkra, men fördelarne ringa och 0, utan andra siffror frammanföre." — — „Med hjertans grämelse får jag nu

berätta, att allt är slocknadt i brist af kol, pengar och tranquilité. Skada nog, ty då jag reste till Stockholm, började redan svärtan visa sig; men under min bortovaro retarderades allt och blommorna förbrändes — elden underhölls ändock med mycken möda till min hemkomst och läto vi elden gå ner den 7 hujus; vid uttagandet befanns de fleste hafva en viss valmoge färg — och se så illa ut, att jag knapt vill spotta uppå dem. M— vill ej gärna, att vi mera här skola börja; och nog har jag säkerhet för min framtid, så mycket man på menniskor bör lita. M— hade mycket tyckt om, att herr Bergh. antagit herr Majorens anbud och blifvit på Frugård. Jag har engång skrifvit till honom, sedan jag kom hem; och då jag får Hans svar, skall jag anten personligen, eller skrifteligen med den matièren, som ej kan läsas innan den hålles öfver glöd, låta herr Majoren veta om dessa och många andra saker." Kort derefter öfverreste Bergklint åter till Stockholm, „för att," såsom han derifrån skrifver den 25:te Juli, „i egen hög person tala med vår nådiga Konung, hvilket jag ock redan en gång gjort och tänker göra åter i morgon, ej för egen räkning utan för berghauptman Nordenskjölds „afeirer." Bergh. skref en inlaga till Ko—, hvaruti han begär visshet på bibehållandet af sin hela lön och äfven ett handbref i samma gout; K— tog dem mycket nådigt emot och frågte, om jag var son till lector Bergklint. Inlagan las han och lade den bort, men handbrefvet las han och stopppade hos sig; låt se hvad svar jag får. M— är underlig, säger dock sannt i mycket och mångt; han vill att jag skall skilja mig vid berghauptman och arbeta tillsammans med chemie professor Afzelius; det är emot min gout, ty om jag ej kan få arbeta med Bergh., önskade jag få ställa till saken hos min nådiga Major. M— har lofvat mig, att så snart verket kommit i gång och jag kan försäkra honom, att

det oafbrutet kan fortsättas, vill han understödja både kostnaden och mitt soutien. Tänk på denna sak, min nådiga Major, och lemna mig med första sitt yttrande härom uti bref ställdt på Nystad. M— håller oändeligen mycket af herr Majoren och är jag viss derpå, att han tillåter mig det, om endast herr Majoren vill taga emot mig och gå i första förlaget, som ej kan blifva så stort, endast bestående i rum, kol, sten, etc. Nog hafva de herrarne lust för saken, men de ropa: *Fac miracula et credimus!* dumt — ty sedan jag gjort detta, skall det bekymra mig rätt litet, om någon vill sätta tro dertill eller ej. Nog har Bergh. skämt sin sak mycket sjelf och skaffat sig ovänner, der han kunnat haft vänner, men hvem är utan fel? Olycklig så mycket mer som han har häftiga passioner, är olyckligt gift, etc.“ I en föreg. skrifvelse heter det: „Ingen vän äger Bergh., knappt någon i Societeten, besynnerligen för den fatala 1784 års lefnaden.“

Så slutades det alkemiska arbetet i Nystad. N., hvars korrespondens med brodren länge tyckes ha varit afbruten, tillsänder honom nu en liten promemoria, med förfrågan, huruvida arbetet kunde fortsättas på Frugård, om det „lilla laboratoriet i bäcken“ är ledigt; „men, säger han, kanske Br. alldeles ej vill befatta sig med detta arbetet el. rättare besmitta sig med någon Alchemie.“ „Min plan är den, att intet arbeta i något annat än denna vetttenskapen. Jag har både utvärtes och invärtes orsaker, som på det lifligaste förbinda mig dertill. Man har skrämt mig, att jag torde mista min lön: men jag är ej så lätt skrämd och M:s och andras toma prat har jag engång hört förr. — — Jag har slitit mycket ondt hela denna sommar; ty jag har byggt på K., på M., på Bergklint, och flera andra. Nu bygger jag på ingen; utan endast på vår Herre, och jag vet att han ej låter någon komma på skam, som far med ärlighet och sanning ifrån

Honom.“ — Äfven Bergklint säger samtidigt, att han vill blifva ledig från allt detta verldsliga och sedan endast uppoffra sig för Alchemien. – Innan ännu svaret på de gjorda frågorna från Frugård hunnit anlända, lemnade Nordenskjöld Nystad och afreste till Stockholm, föregifvande dock att han blott skulle begifva sig till Björneborg. Hans hustru qvarstannade, likaså Bergklint. Men då Bergklint fann, att han af Bergh. blifvit öfvergifven, råkade han i förtviflan och hade redan utsett den klippa, hvarifrån han skulle störta sig i hafvet för att göra slut på sitt lif. Han lugnade sig dock småningom; „lämnom mig i mitt bekymmer, säger han, och låtom oss helsa på Bergh. Hans föresats att endast arbeta uti Alchemien kan ingen dödlig råda honom ifrån, om han ock derföre skulle förlora lif och lefverne. Han har lofvat sin kung att bjuda till upptäcka denna förlorade vettenskapen, han känner ändamålet, hvarföre han fått sin lön; han vore ju då den största bedragare, om han lemnade det förnämsta föremålet och endast uppfylte en sysla, som den sämsta bergskarl bör kunna göra, nemligen att uppsöka malmstreck. Ifrån Nystad reste han först till Upsala för att rådgöra med Afzelius; de följdes åt till Stockholm, voro båda hos M—, som vid åsynen af Bergh., utan att hafva minsta försyn för Afzelius, uprördes att utösa på den första en god dosis ovett. Då Bergh. en stund åhört det, gick han sin väg och lemnade Afzelius qvar, hvilken ej till hans fördel något kunde uträtta; då blef beslutit, att utrikes permission skulle sökas med bibehållande af hela lön och respengarna. Åter en svår sak att arbeta igenom, men som dock efter vanligheten gått fram; han har väl den ej ännu i händerna, men man borde hafva en kalf i sig, om icke man på alla anstalter skulle finna, att Kongl. Maj:t redan underskrifvit den. M— och herr Bergh. var redan på vägen att alldeles skiljas;

man har nu åter så insnärjt honom, att han alldeles är i M—s fälla: dit jag äfven inkommit och få vi nu gapa på hvaran, som tvenne möss. Ännu hitintill har jag varit i mycken grace hos M—; han bad Bergh. änteligen skrifva efter mig och önskade ständigt jag måtte komma samt då jag gjorde min första visit hos honom, emottog mig ganska nådigt och lofvar med tiden göra mig till skedvattens directeur, ty han håller på att arbeta det till regalt, som ännu är en hemlighet. Det är en onödig erindran att påminna herr Majoren att hålla ganska hemligt allt hvad jag skrifver, ty herr Majoren gör det likväl. Men då man är omringad af spioner, måste man vara försigtig. Herr Bergh. och jag äro nu ute på Drottningholm. Man kallar Bergh. herr laqveraren Granberg och mig herr vagnmakar Knutson. I publiken heter det, att Bergh. redan rest utrikes. Jag visste sjelf ej hvarest han var, då jag kom hit, förrän M— sade mig det och vill M— isynnerhet ej vara känd för att beskydda oss; derföre om någon frågar, om M— är Bergh:s protector, bör svaras: nej. Här bygges nu ett stort laboratorium i skogen bakom all ära och redlighet, hvarest man tror kunna gömma oss — ena flygeln får en skedvattens kokare vid namn Johanson (ej af våra Johansöner), en tysk, som varit laborant åt flere, såsom Oelreich [månne dennes „sordida“ snålhet skulle förledt honom till alkemi? — en förmodan som bekräftas af hvad som anföres i Tessin och Tessiniana, s. 301], Engström, etc. och har redan kostat M— mycket med sina smörjerier. Egentliga ändamålet med honom är, att han skall koka skedvatten och jag småningom skall stjäla konsten af honom. Han är nu inredd på ett annat ställe härstädes och lärer ej han någonsin komma in uti det nya, ty hans sida blir ej färdig i vinter, men vår inom tre veckor och till våren tör man väl ha moyens att få bort honom — han super — och

ville vi ej gärna hafva honom uti vårt grannskap. Tiden utvisar väl, om alla ändamål vinnas. — Jag som är mindre känd, far som oftast in till staden och beställer hvad vi behöfva — och får jag häst ur konungens stall, när jag behöfver. Men huru skall jag göra med mina Nyländska affairer? — — Jag kan ej begripa af hvem M— fått det i skallen, att herr Majoren vill emottaga Bergh:s famille till sig och föda dem af nåd och barmhertighet. Fast Bergh. får behålla sin lön, är M— ändå så obarmhertig och vill ej lämna någon del deraf till soutien för hans famille. Hon har fått slita bra ondt denna tiden utan penningar och allting. Fru Ekholm tar det ganska oförsigtiga steg att skrifva M— till och begära penningar af honom, sägande att hon hört det han komme att disponera Bergh:s penningar — det var att tända eld uti blåren och var det naturligt, att M— nekar sig veta någonting eller hafva minsta befattning med honom. Änteligen sänder Bergh. henne en assignation, på hvilken hon ifrån Wasa fick 100 Rdr. — D. 9 Nov. for jag från Nystad på en fisksump till Stockholm, var 14 dar på vägen och anlände den 23. — M— var i Augusti månads slut oändeligen skakad. Tollen var på vägen att öfvergå ifrån honom till A—, och en hoper andra saker gjorde, att han fattade det beslut att nedlägga alla sina embeten och resa utrikes och började med öfverstelöjnants beställningen vid adelsfanan, den han ock strax miste och något annat till, omtränt en 7000 plåtars inkomst — nu är dock allt i godt stånd igen och Ko— och M— vänner.“ — Stockh. d. 30 Nov. „Hos M— har jag varit i dag, han är lika lustig och munter efter vanlighet han nu varit en tid bortåt. Bara han får dominera är han nöjd.“

Den 29 Dec. „Ännu äro vi icke i arbete och lära ej eller komma före Januari månads slut; i denna kalla årstid går gan-

ska långsamt med byggerianstalter; min inqiétude är stor och önskan ständig att tiden snart måtte skrida till den punct, som sätter mig i stånd att åter få se de ypperligaste naturens verkningar. — Bergh. studerar och grälar dagar och nätter i Historia Litteraria för att få en fullständig Alchemiens historia, tillika med nota på alla alchemiska böcker, som äro skrifna, till och med varianta editioner, samt utmärka hvilka äro sannfärdiga och hvilka lögnaktiga. Om detta verk engång blir färdigt och skulle komma att tryckas, finge man en redig kundskap om alla dem, som skrifvit i denna vettenskap, om både dem som ägt Lapis och kunnat förfärdiga den — om dem som ägt den, men ej vetat, hur den skulle göras och om dem, som aldrig ägt den, utan pratat i luften. Hela M — s bibliothek har han gått igenom. Håller nu på med Fredels. Jag får lof att nästan hvaran dag gå in till stan och skaffa ut böcker; så länge M — s bibliothek varade, var ingen nöd, men då de nu skola skaffas annorstädes ifrån, har jag största besvär i verlden. Så mycket mer, som man ej får gifva sitt vistande tillkänna, utan ständigt ljuga ihop allahanda för att vara betäckt. Det är barnsligt och ovärdigt att så handtera denna vettenskap; ty en Regering borde hafva omsorg att vilja utröna, om saken vore möjlig eller ej och hafva dertill en ständig fond, när de finna en karl, som har lust att penetrera den, ej bekymrande sig att hålla hemligt det i längden aldrig kan vara det. — Permission har nu änteligen fallit ut. Ehuru den är bifallen efter påskriften d. 1 Augusti, ficks den ej förr än julafton — men ett halft år är redan förflutit, utan att någonting blifvit gjordt; ack, huru den kostbara destinerade tiden handlas med; få vi ej a + b inom den tiden, blir säkerligen stegel och hjul eller rymma vår del — är icke sådant uppmuntrande? Vidimerade afskrifter äro sända till alla erforderliga

ställen [?] och vänta vi med första penningar ifrån Österbotten. M— har emellertid gått i förskott till våra behofver och har lofvat göra det än vidare, till dess vi hinna få.“ —.Den 13 Febr. 1788 omtalar Bergklint, att han legat sjuk i rötfeber, men M— skaffade läkarehjelp och „döden fick ej knipa mig. — □ [ugnarne] äro tvenne och komma att gå med athanorer, så laboratorium blir aldeles fritt från sot. — M— går nu i första utläggningen både för våra matvaror som allt annat smått. Permission är på tvenne år med bibehållande af lön och respenningar — men gör han ej miraklet under den tiden, så må han resa i tid. För hans fru, svärmor och societeten har jag berättat och utgifvit för sanning, att han är bortrest och jag hans commissionär, att han ej får skrifva till annan än mig och att jag håller på lära mig koka skedvatten. Det är nu ingen annan bara herr Majoren och hans Fru, som vet hvar han är och bör hålla det hemligt — Gud låte detta bref komma helskinnadt fram.“ — Skriftvexlingen antager nu en sådan hemlighetsfullhet, att ett bref dateras: Ostindien den 1 Mars 1788, ett annat: Indostan d. 29 Mars s. å.

Brefvet från Ostindien har i hufvudsaken följande lydelse: „Nu äro vi flyttade hit till de för oss ämnade rum och hålla på med att sätta i ordning våra saker. Förleden söndags skedde ömsningen, så vi rättnu varit här en vecka. Environgerne ikring vår boning äro på ena sidan en backe, högre än sjelfva byggningen, öfvervext med granskog, här och der framtittandes en bergklack — på andra sidan en med vass beprydd sjövik samt en äng; detta är ej fyskam. Vi få ej gå utom djurgårdsstaketet, utan äro instängda som nunnor, ej se andra än dem M— behagar; Gud gifve, att herr Majoren i sommar, Gud vill, vore en ibland dem. Kanske det nu är för sista gången jag får tala med herr Majorn

om a + b, ty bara verket kommer i gång, som lär ske nästa söndag el. d. 9 hujus, skola vi underskrifva eder, som M— oss förelägger och taga af honom ed tillbakas; kanske deri inryckes, att vi ej få communicera a + b med någon annan än honom. Faseliga punct, om den där står; jag finge då ej berätta herr Majoren de förnämsta naturens verkningar. — Den 7 hujus ämna vi då i Guds namn börja med ett 8 dagars arbete för att samla opus nostrum till den korta vägen och lärer den ena ugnen sedan få gå med den korta, den andra med den långa vägen. Instruction för oss och tjenstefolket håller nu herr Bergh. på och uppsätter; däri är en punkt så lydande: att om ej Sv.... infinner sig aldra sist efter stora verkets början inom 7 månader, om ugnar och mufflar hålla, skall ganska giltiga skäl dertill gifvas eller Bergh. och hela hans konst anses för odugelig och af intet värde.

Detta är nu M—s yttersta bemödande; ty som det förljudes skall Armfelt blifva cantzli-president eller som är detsamma riks-cantzler, Rosenstein hof-cantzler och deras creatur, Kellgren och Clewberg, hvad skola ej de blifva! Så länge dessa „Pro Sensu communi“-herrar äro så nära tronen, få visst alla af Nya Församlingen lefva tryckte. — Det är tvenne puncter, som Bergh. på det högsta fordrar, innan han lemnar ifrån sig a + b; den första, att honom måtte tillåtas strax att resa till Africa att derstädes inrätta ett etablissement för vår Kungs räkning, ty att blifva qvar här hemma vore farligt helst för honom, som alla känna; öfver-direct. W— är nu der; låt se hvad godt han kan uträtta; nog är han driftig, som synes af inneliggande bref, hvilket herr Majoren behagade till mig återsända; Bergh. skref honom till och bad honom dröja der öfver den elaka årstiden, i fall hans helsa ville det tillåta och sedan vid behageligt väder

penetrera upp i landet, så mycket möjligt vore; om ej hans camrater ville följa, kunna de resa hem; han beklagar sig mycket öfver dem; Sparrman är för botaniken och Arrhenius som mineralog. [7]) Den andra punkten är, att Nya Församlingsläran måtte tillåtas fritt att omtalas, predikas och tryckas, utan att hvarken af prester eller lekmän blifva antastad och försmädad. Det förra får han nog lätt, men det senare lära de ej så snart bevilja. Jag skall blifva qvar som M—s handtlangare. Men i fall saken ej réusserar, få vi väl resa båda två och vara glada att vi slippa undan. — Inneliggande papper sändes till herr Majoren af Bergh., på det vetenskapen ändock skall blifva i familjen, i fall han engång lemnar till M— alla sina böcker och papper. — Sin fru tör han aldrig mera få se, åtminstone tänker han ej mera på någon förening med henne; ty i hvilketdera fall som händer, blir resa det vissaste; detta är ock hans yttersta bemödande för sin familjs uppkomst och soutien; réusserar det, kan hon vara säker om ett hederligt underhåll, och då hon får penningar, så glömmer hon snart sin man; ty hon — jag tror hon aldrig rätt älskat honom. — Vi äro logerade på bästa sätt; tapetserade rum och nätta fast ej granna möbler. Ugnarne äro ock tillställde på bästa sätt. Intet kol eller askdam kommer i L....m, så nu får jag vara hvit och slipper se ut som en liten djefvul."

Indostan den 29 Martii 1788. „Det tör nu vara för sista gången på ett par år, som jag vågar sätta pennan på papperet och skrifva bref till någon dödlig, eho han vara må, utom till M— och vår oeconom. Några dagar och jag måste underteckna vilkor, hvaribland ett är, det jag nu nämnt. Dessa vilkor att obrottsligen efterlefva, skall ock med helig ed bekräftas, således betages mig ock, det jag alltid räknat för mitt yppersta nöje, att skrifva herr Majoren till, ett göro-

mål, som sockrat mina bittraste stunder. Så stor philosoph har jag icke ännu blifvit, att jag så totalt kan skilja mig från verlden utan att knorra i hemlighet på ödet, som förenat mig med menniskor, hvilka vilja vara så hemliga. Men efter jag satt handen vid plogen, är det ej tillåtet se tillbaka. Gud gifve oss nu välsignelse till vårt påbegynta verk och lede oss till det ändamål vi påsyfta. — Båda ugnarna äro nu i gång och ställdes 1:sta dag påsk, sedan de förut fyra gånger blefvo corrigerade. Den ena vilja vi nu ej släcka, innan den gått dit vi tänka; den andra går nu först allenast 8 dar, hvari vi samla materien till korta vägen och skall sedan gå med korta vägens materie. Vi hade oändligen att göra, innan stenar och mufflar ville hålla; digelmakaren bedrog oss med de första och blandade ibland dem blyhartz, så de smälte som vatten. Nu har jag just latmans dagar emot i Nystad, slipper att vara sotig och se ut som hin. Ingen kolsmula kommer i laboratorium, man behöfver ej ösa uppå en slef kol i sänder, det går som af sig sjelf. Athanorer äro förträffliga och den idén att hafva vatten kring locket förtjente, att dess uppfinnare fick det största premium vid alla akademier i hela Europa. Vi hafva ock en mekanisk konst vid kolens infyllning, som befordrar den största hastighet; icke en minut engång behöfver locket vara öppet. Ack, kom herr Major i sommar och se på alla inventioner; nog gifver öfverstepresten herr Majoren lof att slippa in i templet; vi skola traktera herr Majoren med sådant som i Ostindien och nära Chinas trakter kan finnas — färsk fisk, smör och ost, etc. och hoppas kunna visa herr Majoren naturens mästarstycke, af solen förbränd och svart som en korp. — Fru August, som ej sedan Januari månad fått något bref af honom (ty han har med ed lofvat M— att ej skrifva till någon dödlig) larmar förskräckligt i ett bref till mig, miss-

tror mig för att hafva dräpit hennes man, den hon alltid oaktadt hans många fel älskat, låfvar emot mig uppröra himmel och jord samt söka sin man om ock sjelfva Cerberus honom vaktade. Så romaneskt och oförsigtigt!"

Det alkemiska arbetet fortgick nu hela sommaren och långt in på hösten samt öfver det följande året ända till slutet af Maj månad 1790, då det med allone upphörde. Härunder och redan före öfverflyttningen till Stockholm följde både N. och isynnerhet Bergklint med det Exegetiska Sällskapets förhandlingar och arbetade för den „Nya Församlingens" uppkomst och „Nya Lärans" utbredning. Ett och annat i detta hänseende torde här kunna anföras ur den sistnämndes brefvexling, der bland annat några bref från Wadström till A. Nordenskjöld finnas intagna. Den 13—14 Febr. 1787 skrifver Bergklint: „Som jag är öfvertygad, att herr Majoren är mycket road af nyheter angående Nya Församlingens tillstånd, anförer jag här ett utdrag af Wadströms bref till Bergh." . . . „Wår societet arbetar dagligen med mycken succès. Vi hafva nu genomgått en stor del af Summaria Expositio, som är väl öfversatt. Dina catalogue-fragmenter, som du sände, voro nog stympade. Äfven är ingen af oss, som känner så väl som du, alla Auctors arbeten; derföre låt oss ändtligen få med det snaraste äfven en catalogue öfver dess philosophiska arbeten; så fort vi få denna catalogue rangerad, blir den tryckt. Skaffa för allting alla anecdoter, som höra till denna catalogens tryckning, att den ej blir som andra ofullständig; äfven vore väl att få en mera komplet lefvernesbeskrifning om Auctor, än som förut blifvit publicerad. — Våra sammankomster ske i yttre rummet och ingången genom det lilla. Ett stort långt collegiebord med grönt kläde öfver, så att vi nu hafva både ordentligt och snyggt. En stor del öfversättningar hafva inkommit och så fort vi kunna, syssel-

sätta vi oss med öfverseende. Unga Knös och professor Afzelius hafva ock ren hela tiden varit i staden. Antalet af personer, som uppkomma alla onsdagar, är omkring 10 à 12, helst då resande vänner äro i staden. — Bar. och landsh. Liljencrantz är vår preses, men beklagligen håller han nu på att lemna denna verlden. Robsam ännu vice preses. Din bror har skrifvit ett ganska vackert tal, som vi erna låta trycka, och Halldin har äfven skrifvit något, som är ganska starkt och vackert. Vi hafva dagligen högst intressanta breffver från landsorterna, isynnerhet från Västergren och häradshöfd. Drangell, som är högst nitisk, äfvensom Tuxen — alla erbjuda med nöje sina 4 riksd. om året till societeten. Landsh. Liljencrantz sände häromdagen en obligation på 500 riksd. specie att använda till tryckning af svenska öfversättningar. Societeten har redan correspondance med societeterna i London och Muskau samt utländska ledamöter på flere ställen, såsom sup.-int. Schiermeyer i Lybeck och ganska många i Paris. Få nu se om Janson får lof att trycka. Blir landsh. Liljencrantz frisk och får mundtligen tala med en och annan, så går det väl för sig. Allt hvad du har rörande Svedenborg, så sänd det oss nu, så fort du hinner och har tillfälle dertill.“

Ur Wadströms bref d. 2 Mars 1787. „Vår societet är oaktadt alla andra svårigheter till våra enskilda personer dock uti det lystraste tillstånd; vi hafva nu hela tiden bortåt haft landshöfdingen B. Liljencrantz i staden samt Tybäck och Johansönerna, så att nu skall du tro att vi arbeta just på academiskt sätt. Vi hafva ibland oss landshöfdingen och förste kammarjunkaren Gref Ekeblad och Baron Barnekow, Riksrådet Liljencrantz och R. R. de Geer, capitain Rosenblad, som nu är bland de aldrastarkaste och nitiske bland oss. Vi hafva rätt intressanta sessioner och haft dem två

gånger i veckan; ordentliga protokoller hållas äfven hvar gång. — Vi hafva stark utrikes correspondance och har uti vår societet äfven till ledamot Prins Carl af Hessen, som är guvernör öfver Slesvig, vår Kungs svåger, som läst allt hvad Svedenb. skrifvit och är en charmant herre. Vår societet har gifvit anledning till besynnerliga développements. Sådana pamphletter, som innelyckt följer, komma ut emellan hvar sammankomst. Namnet Svedenborg har jag tryckt in i alla exemplar, och 1000 ex. upplaga. Jag skall sända dig 50 att debitera med 1 sk. stycket. Endera dagen får du mera idé om societeten förmedelst ett circulaire, som skall gå ikring till alla vänner i landsorterna. Bar. Silfverhjelm, som skall blifva prest, är alldeles inne uti dessa saker och är alla dar ibland oss. Skrif societeten till ett bref; jag skulle vilja det för flere orsakers skull; isynnerhet för Hans Exc. de Geers skull. — Vi hafva tillagt ännu ett namn och kalla societeten den *exegetiska* och *philantropiska*, det ena i afseende på *verum*, det andra på *bonum*. — Vi hafva nu både Prinsar och Riks Råder ibland oss och med Herrans hjelp kunna vi rätt nu våga allt. Ett eget tryckeri få vi snart, hvartill landshöfdinge Liljencrantz gifvit societeten en gåfva af 500 Rd. Vi torde slå oss tillsammans med Frimurarene, som skola nu inrätta tryckeri och låta A. Johanson (det är den yngre) om han vill, recipiera sig till „Maçon.“ Men hvad skall väl presterna säga om allt detta; om det är sant som förljudes, att Erkebiskopen är Hierosolymit, tystar han väl munnen på sina svarta camrater; är allt detta af Herran, har det väl framgång.“

Ur Wadströms bref d. 3 April 1787. „Vår lilla den 1:sta November påbegynta societet är blefven af högsta vigt. I dag uppläses ett högst intressant bref ifrån societeten i Avignon, som innehåller många besynnerliga saker. De hafva så märk-

värdiga revelationer, som ej ännu få yppas och utspridas, att det är högst curieust. Societeten går fort under min frånvaro under kongl. secret. Gråås direction jemte Robsam, min [?] Lejonmarck, major Silfversvärd och Iserhjelm; men icke blifva sessionerna talrika under sommarmånaderna, då alla flytta på landet. Dock blifva alla bref emottagna och affairer ordentligen expedierade. Hvad tycker du väl, att gubben Ferner nu så helt och hållet fallit till dessa saker och jag vet ej hvilken, dig eller honom, jag skall anse större enthousiaste deruti. Är icke det ganska underligt? Dageligen få vi de intressantaste underrättelser om Nya lärans utspridande. Chastanier utgifver i London en journal, Novi Hierosolymitae, på fransyska, hvaraf reqvisitioner ske genom vår societet. Björnstjerna arbetar nu ut cataloguen, som blir ganska vacker. Han har äfven de remarquablaste anecdoter om Sved., äfven flere böcker, som de ej kännt, af Sv. skrifna.“ — —

Ur Carl Fredrik Nordenskjölds bref: „Societeten synes fortgå temmeligen bra, men den har ingen fond och följaktligen ingen styrka. Innan det sällskapet äger en viss fond — så kan man ej säga, att dess inrättningar äro annat än vackra preliminärer till det réela. Hvad man härtills fått tryckt är små försök och bagateller, som ännu ej äga någon styrka emot motståndare; det är dock bättre än intet. Jag håller nu på att låta trycka en uti mitt tycke förträfflig afhandling om *tron* utur Vera Christi Religio; dock utlemnat åtskilligt, som ej kan genomgå censure.

Ur Wadströms bref d. 13 April 1787. „Vår societet har nu fått stadga, skall du tro. Rätt intressanta bref ifrån många utländska societeter, som vore för vidlyftigt att detaillera. Af inneliggande tryckta saker ses, hvad vi gått på — allenast nu från landsorterna deraf reqvireras, så att ej

upplagorna ligga societeten för länge på händerna. Nya Jerusalems lära kommer enderadagen ett profark uppå. In i sista stund af min hemmavaro skyndar jag på tryckningen, helst jag vet, då jag är rest, stadnar allt af; ty boktryckaren har ett så stort förtroende till mig; också har jag gifvit honom den amplaste förbindelse i fall af förföljelser, som skall kunna ruinera mig alldeles. Hvad tycker du om vår beskedliga och högst nitiska Baron Silfverhjelms poem, som följer innelyckt? när han engång får kragen under hakan, skall han kufva hela det svarta ståndet. En Baron Lejonhufvud, som äfven skall blifva prest, nu i Upsala, studerar ej annat än dessa saker." Bergklint tillägger: „Dessutom säger Wadström, att sakerna vid hofvet stå i full jäsning och att der något skett, som ej kan skrifvas. Vi undra, hvad det kan vara."

Efter återkomsten från sin utflygt till Stockholm om våren 1787 skrifver Bergklint d. 17 Juni: „Två gånger var sammankomst under min vistelse i Stockholm, rätt intressanta, isynnerhet sista onsdagen, då vi sedan sammankomsten slöts, blefvo inviterade utaf bryggaren Sven Ros att dricka svagdricka och soupera till aftonen. Om ingenting annat taltes än i Religion och var det den nöjsammaste dag, jag ännu i min lefnad haft i ett sällskap af 8 personer; ty våra stora sällskaper lemna en tomhet i själen och en liten hogenhet för det goda. Uti förra sammankomsten justerades först protokollet förra gången; sedan resonnerades öfver några oeconomica, så upplästes ett ganska intressant bref ifrån societeten uti Muskau och sedermera bref om magnetismens verkningar på några personer, som en ledamot, hvilken var rest till Jönköping, magnetiserat, och de frågor och svar han gjort och fått. Döm, min sötaste Major, om min häpenhet och förundran, då jag förnam, att alla ledamöter

voro magnetiseurer, besynnerligen bådan Johansönerna, Halldin, Sturtzenbecker och hofpred. Silfverhjelm, att de prisade Gud, som gifvit menniskorna denna gåfva och detta medel att få närmare communication med andeliga verlden. Till slut invoterades par nya ledamöter, hvarmed sammankomsten slöts. — Min nyfikenhet blef nu stor att få se en somnambul, hvarföre jag en afton gick med kongl. secreteren Nordenskjöld upp till en trädgårdsmästare, hvarest Johanson var och magnetiserade trädgårdsmästarens hustru. Hon talte; jag gjorde henne efterföljande frågor: 1:o Hvarföre de flesta äktenskaper äro olyckliga? Ty de bedja ej Gud om råd, då de gå åstad. 2:o Om flera af de förnäma eller af populacen voro lyckliga i äktenskapet? Nej, det är sak samma. 3:o Om jag skall hålla fast i det arbetet jag begynt? Ja, om du fruktar Gud, så må du göra det, då lyckas det ock. Den anden, som talte genom henne, kallade sig Maria. Men långt ifrån att detta skulle öfvertyga mig om verkligheten, blef jag större antagonist nu än förut och hade tvenne häftiga debatter med Sturtzenbecker och med Halldin, viljande försäkra dem, att de voro duper och att allt var skälmeri af somnambulisterna och bad dem akta sig att ej falla in i magin. Sådant motstånd af en yngling hade de ej förmodat, besynnerligen af en ledamot i societeten och de hade ej annat råd än be mig börja sjelf magnetisera. Jag har också magnetiserat tvenne personer, sedan jag kom hem och de hafva funnit sig litet bättre ifrån sina sjukdomar. Ingendera har talat, men båda sofvit och det som förunderligt är, strax jag börjat, fått en tyngd i hufvudet, likasom det varit öfverstrött med sand; jag har ej vågat bjuda till att få dem att tala, så länge jag ej är säker uppå, om man kan af Herren hafva dertill lof. Jag har nu börjat correspondera med Sturtzenbecker, som är en bland de nitigaste Hieroso-

lymiter. — D. 19. Magnetismen hade i går den verkan, att hon sof och under samma tid drömde sig ligga ute, omgifven af mycket grönt gräs, smått och rundt, att jag tog af samma gräs och satte på hennes panna; då hon engång småvaknade af häftiga giktstreckningar, sade hon hastigt: låt bli att sätta gräs på min panna; nog rördes läpparna under det hon sof, men jag vågade ej börja fråga henne, dels för det hon sofver lätt, dels för den reson jag sade i går. — Societeten växer och tilltager dagligen. Kongl. secr. Nordenskjöld och notarien Lejonmark arbeta mest; den sista är secreter vid societeten och har 50 rdr. lön om året. Hans historia är underlig och får jag den en annan gång berätta. Bref från utländska societeter komma som oftast. — På vårt nya tryckeri arbetas nog lamt, så att de rättnu börja ångra sig hafva börjat med det, efter som Nordström trycker våra svenska skrifter och fru Fougt åtagit sig trycka de latinska. Men då nu lilla Johanson flyttar till Stockholm och gifter sig med mademoiselle Görwell (inter nos), arbetas väl deruppå flitigare. Med den äldsta Johanson kommer ju Majorskan i skyldskap: han skall gifta sig med en fröken Liljehök, som ock är inne i läran. — — Bryggaren Sven Ros har på egen bekostnad låtit sticka ett nytt sigill. Han är rik och har ganska vackra rum. Salen, hvari societeten firar sina högtidsdagar, är 32 aln lång. Den är så stor endast derföre, att han hyrer ut den, att hålla conserter och assembléer uti. Han projecterade sista onsdagen, jag var uppe, att inrätta ett sällskap, som hvarje söndagseftermiddag kom till honom och converserade; inga vissa religioner utväljas, utan af alla sorter folk, som älska dygden och vilja resonnera i religion, finge fritt tillträde, af båda könen. Ingen behöfver betala, ty rummen består Rosen och inga traktamenter fås. Det blef dock ej ännu den gången resolveradt.

Äldsta Johanson sändes som societetens ambassadeur till Prinsen af Schleswig för att resonnera med honom i religion och skaffa societeten af honom några förmåner.“ —

Ur Bergklints br. d. 25 Juli 1787: „Societeten är ganska talrik och består redan af öfver 150. Vid sammankomsten d. 18 Juli intogs commerserådet Josias Cederhjelm; han emottogs af sällskapets sekret. med ett ganska vackert tal om egenkärlekens skadliga påföljder, både för den menniskan sjelf, som hyser och föder den, som ock för hela samhället. Detta tal besvarades af bemälte herre i samma smak och uppläste han början till ett philosophiskt och moraliskt verk om menniskan, som meriterar blifva tryckt. Hans penna är nog känd i samhället af de dagpapper han skrifvit uti, såsom *Sanning och Nöje* med flere. Han har förlorat sin reputation i publiquen och kännes af de fleste på en elak sida, men som jag är öfvertygad, att han nu söker rätta, om han af hjertat antager Nya Församlingsläran. Äfvenledes anmälde öfverhofpredikanten Silfverhjelm, huru han haft flere samtal med Prins Carl och ibland annat om societeten, hvarvid han gifvit Prinsen en noga underrättelse om den, då bemälte Höge Herre yttrat sitt välbehag deröfver samt önskat få blifva en ledamot deri, som nu enhälligt beslöts och hade Cederhjelm i concept kallelsebrefvet färdigt, deri han kallas till en af protectorerne, med den erindran, att Gud är vår förnämste Protector. — Detta var i mitt tycke något förhastadt; ty icke kännes noga hans mening i religion och hans lefnad har tills dato ej varit exemplarisk; ej heller har societeten sådana rum, att de kunna emottaga en sådan herre med den magnificence, som sig borde; kommer det ännu till, att han torde vilja agera despotiskt, är det mera olycka än lycka för sällskapet. — Handl. Sven Ros är nu vice president för detta qvartal — en beskedlig bra karl och rik.

Magnetismen praktiseras nästan af alla ledamöterna och är det ingen annan än som kongl. secr. Nord:ld och jag som förmanat, att den med försigtighet borde utspridas samt äfven låtit veta vår mening, att den ej är så nära förbunden med Nya Läran, som de föregifva. Jag hade skrifvit till Sturzenbecker emot samma sak ett bref, som i dag upplästes; hvad verkan det gör, vet jag icke än; nödigt vore det, om herr Majoren ville skrifva något i den vägen, ty de hafva för herr Majoren mycket förtroende. — — De hafva tryckt en afhandling om magnetismen och somnambulismen på fransyska, men icke än afdragit bara ett exemplar, som skall visas först åt Konungen, innan de öfriga afdragas. — Jag vet ej huru det kommer till, men jag är icke så fägnad af sällskapet, som sig borde; jag hade väntat mig mera delicatesse bland ledamöterna, när de ville säga hvarandra något fel; ej blifva förtretade, då något motsäges att förqväfva egenkärleken och söka upplysa den ena den andra med foglighet. Cederhjelm var rätt artig i går, då man berättade honom, att något uti invitationsbrefvet till Prins Carl blifvit ändradt: det fägnar mig rätt mycket, att herrarne genomsett det; jag är ej så egenkär att mig det skulle förtryta och om det ännu vore något qvar (af egenkärleken), hoppas jag herrarna hjelpa mig att förqväfva den, ty jag är ej hitkommen för att lära utan att vara lärjunge. — — Nog är kongl. sekr. flitig och arbetsam, men han uppmuntras så litet; det är just som några afundades hans talenter och föresatt sig att motsätta sig hans propositioner. Ja, det tör hända, att jag låter min nummer blifva vacante och då tager jag den föresats, att aldrig ingå i något sällskap, om det ock vore stiftadt af bara kungar. I går kommo vi ock öfverens att ej emottaga Prinsen annorlunda än som en annan ledamot och kläda oss, som när vi annars pläga gå upp.“

Nystad d. 10 Sept. 1787 (efter återkomsten från Stockholm). „Prins C... är nu ock i societeten och skulle första gången vara uppe den 29. Societeten får visst mycken både heder och nytta af honom; han tör ock skaffa oss tryckfrihet. Annars kommer ständigt folk in, de tagas ock utan urskillning, ty som vi ej hafva några hemligheter, behöfva vi ej frukta, om någon låter sin nummer blifva vacante. Cederhjelm tycker jag rätt mycket om, äfvensom Baron Silfverhjelm; i honom får visst Nya Läran ett mäktigt stöd."

Drott(ningholm) d. 29 Nov. 1787. „Herr Majoren har nu hela tiden bortåt sett, huru societeten blifvit medfaren. De hafva derföre mycket att skylla sig sjelfve, ty de hafva burit sig ganska oförsigtigt åt. Att de så kastade sig in i magnetismen och intogo ledamöter utan någon pröfning, var ett stort fel. Häradshöfdingen Drangell, kongl. sekret., herr berghauptman och jag voro de endaste nästan, som opponerade oss häremot och skref jag ett bref till Sturtzenbecker för att uppläsas i societeten, som nu ock medföljer, hvaröfver jag gerna ville hafva herr Majorens yttrande. Äldsta Johanson kan jag knappt förlåta, att han så sprang och magnetiserade, tålte aldrig motsägelse i den vägen, frågte Anna Stina och Lars Anders en hoper tokerier och dömde sedan menniskor derefter. Han som så länge läst Nya Lärans böcker och egde uti dem verkelig kunskap, lät bedraga sig af apparencen. Han ångrar det nu och kallar det en svår tentation. Halldin var nästan ännu värre och har ej ännu blifvit stort klokare. — Det tryckta svenska brefvet om magnétismen har jag ej ännu läst, skall dock se till att få det för att nu sända det till hr Majoren. Något ha de deruti gått ifrån sitt förra tänkesätt. — Ingenting har jag mot magnetismen, då man tager den för ett medel att bota sjukdomar genom Herrans kraft, tillstår ock att den gjort stora kurer,

men håller före, att man ej bort så oförsigtigt blanda den med Nya Läran. Sällskapet Pro Sensu communi skall ej bestå af mera än 4 stycken, ibland hvilka Kellgren är en och advocatfiskalen Bergström, cousin till Halldin, den andra. Många dugtiga skäl emot dem äro skrifna, men få ej föras in i dagbladen. Ej heller få vi nu mera trycka något annat. Allt får således hvila till behagligare tid. Men dessa skakningar tyckas dock ej gjort någon verkan på ledamöterne i vår societet — tvertom skulle den tilltaga, men det är nu ej så lätt som förr. Bergh. har projekterat några arrangementer, men de tycka det är för bittida att göra dem: som t. ex. att societeten skulle delas i 4 ringar inom hvarandra: i den yttersta finge alla de intagas, som erkände en Gud endast af fysiska grunder och beflitade sig om en verklig dygd endast deraf; i den andra de, som kände noga Nya Lärans skrifter och erkände deras sannfärdighet och att Herren vår frälsare allenast var himmelens och jordens Gud; den 3:dje ringen skulle hafva naturens förädling till syftemål, följakteligen sanna Alchemister; den 4:de menniskans och i följd deraf samhällenas förädling till föremål — och borde ej någon komma i den andra, som ej varit i den första, etc.; ty nu tror jag vi hafva många, som ej känna läran om Herren, men sökt att komma in i anledning af den gissning man haft, som skulle det vara fint frimureri, Alchemi, etc. — Ingen särdeles älskare af Svedenborgs skrifter är Prinsen af Hessen. Han emottog dock Johanson ganska väl och äfven kallelsebrefvet, skänkte jemväl Johanson en gulddosa, men var ändå bedragen i sitt hopp, att det skulle vara en frimuraresocietet. Skalet skulle många tycka om, men kärnan kastas helst bort. — Med mycken applaudissement uppföres på mindre Kongl. Theatern en comedie, kallad: *det oskyldiga bedrägeriet:* en fröken är kär i en capi-

tain, som heter Silfverankar; hennes far vill, att hon skall taga en landtjunkare; för att undslippa det låtsar hon blifva galen och under sin galenskap magnetiserar hon och talar om Svedenborg.“

Den 29 Decemb. „Ännu har jag ej denna gången varit uppe i societeten. Sammankomsterna skola ej heller vara intressanta, ty det är ej många, som dessa tider gått dit, utan allt är nu som i en slags hvila. Correspondancen på utrikes orter är i sitt fulla stånd och magnetismen fortsättes, men med mera varsamhet. Tänk att jag magnetiserat capt. Tigerstedt och fick honom att sofva. Han hade en svår tandverk, som derigenom mycket lindrades och tro vi båda två, att den försvunnit, om jag haft tillfälle att fortsätta. Han vill med all gewalt hafva mig till Finland för att magnetisera hans dotter, hvilket jag gerna gjorde, om omständigheterna tilläto. — — Saken i sig sjelf (jag menar magnetismen) är af ypperligt värde, om han handteras rätt, som en Guds gåfva att bota sjukdomar och ej till upptäckande af saker, som hvarken äro oss sjelfva eller andra nyttiga. Alla våra ifriga spring-magnetiseurer i somras måste nu tillstå, att de voro högst oförsigtiga och fåfänga. Jag har talat med Halldin om den saken, att så många intagas i societeten, som ej engång hafva de första begreppen om Herren; men han svarade, att man bör följa vårt stora mönster, Frälsaren: då han var på jorden uteslöt han ingen, som kom och anmälde sig, fast han var allvetande och såg förut, att flere skulle gå till rygga, hvilket hände, när han började tala om att äta hans kött och dricka hans blod; om tio intagas och bara en blir öfvertygad och beständig, är redan mycket vunnet. Han kan ha rätt. — — Rosenstein har lofvat alldeles nedertrycka Nya Församlingsläran; men Herren bevarar den väl. Det är underligt, att theologer och prester tiga;

det är endast fritänkare, som prata i vädret. Många sköna svar emot Pro Sensu communi skola vara inkomna, men de få ej tryckas; så trängda äro vi nu på alla sidor."

Den 18 Febr. 1788. „Baron Silfverhjelm tör ej stå examen i Skara; ty der är complet emot honom. Nils Rosenstein är alldeles acharnerad, liksom Schröderheim, som dock är mera hemlig i sin hämnd och allt deriverar sig ifrån att störta M—s parti vid hofvet. M— och kongl. secr. ha varit ovänner, men äro nu förlikte."

I det redan anförda brefvet från Indostan af den 29 Martii 1788 förekommer följande: „Oaktadt all försmädelse i allmänna papperen tilltager dock societeten dagligen; kongl. secret. svarte våra motståndare nyss med en fin satir, som gillades af alla. En enda gång har jag varit i societeten. Bryggaren Sven Ros har flyttat bibliotheket till sig och rangerar det i ordning samt öppnar den 5 April en conversationssocietet på Engelska viset, som till en början ej kostar något. Baron Liljencrantz låter nu trycka utomlands om Doctrina vitae, De Domino, etc. (entre nous). Erkebiskopen har begärt att få inlåta sig i correspondance med Halldin... Halldin har öppnat en correspondance efter sin vanliga starka skrifart med cantzlirådet Rosenstein... Sturtzenbecker har inrättat en orden af Stockholmska unga adelsmän och officerare; väl inrättad — ett godt seminarium. Högsta graden har till hemlighet: Exegetiska sällskapet och dess inrättning och föremål; man öfvar sig i de lägre graderna i krior på frågor. — Baron Silfverhjelm berättar, att i Götheborg tilltager Nya Församlingen dagligen och att der finnas ganska många hemliga bekännare af dess lära, hvilka dageligen framkomma till en närmare förbindelse med oss... Jag har haft med M— en stark debate. Han var ond och ovettig utaf kärnan. Han har ett underligt humeur, ty ibland är

han så öm, att han kan gråta, åter en annan gång brummar han värre än en bröms. — Gudi vare ära för det nya ljuset, som uppgått i vår kalla nord och nu börjar tränga sig så kraftigt igenom villfarelsens och otrons mörka moln; i England sade vår Auctor, att det först skulle börja synas, det är så händt. Det får predikas allmänneligen. Försmädelsen i allmänna papperen, som våra ovänner tro skall lända till Nya Lärans undergång, stadfäster den desto mera; vi se vårt antal dagligen ökas och allmänhetens attention mera fästas vid dessa ämnen."

I ett sammanhag må här anföras hvad vidare angående „Nya Läran" och „Societeten" ur Bergklints bref kan inhemtas. Den 28 April 1789 berättar han: „Nu har bref gått till Konungen ifrån societeten, att vi äro för honom och att den som är emot honom, nödgas vi utesluta utur vårt exegetiska sällskap; det lemnas Kongl. Maj:t genom Borgenstjerna; hvad häruppå följt, vet jag ej: ty kongl. secr. skrifver mig ej mera till. Halldin är genom bref varnad och nästa acten blir, att han utsrykes; ty nu bär han sig alldeles enthusiastiskt åt, då han skrifvit till Konungen: att han (Konungen) har Gustaf Adolphs anda hos sig, hvilken är uti helfvetet." (En väl behöflig förklaring till detta uttryck finner man i Halldins biografi i Svenskt Biogr. Lexikon, ny följd, B. V, s. 46.) „Af magnetismen höres ingenting mera. Jag förundrar mig, att herr Majoren kommit in i den. Grunda aldrig Nya Läran på magnetismen, ty det blir ridicul utaf. Sturtzenbecker är ganska högmodig öfver sin seger [att ha vunnit Majoren för magnetismen]. Jag har aldrig varit mot magnetismen, när den handteras med förnuft."

Den 4 Mars 1791. „Nya Församlingen här i Sverige har också en svag prospect; societeten torde endera dagen upphöra. Ledamöterna hafva ingen energi i sin förening — —

—

Herr Ros har nyligen gjort ett Svedenborgianskt giftermål med en fröken och baronessa Wrangel i Vestergyllen, en fattig, men vacker och ung flicka och hel och hållen inne i Nya Läran tillika med sina föräldrar och hela huset. De förlofvade sig, innan de hade sett hvarandra. Han är ganska riker karl och mycket Engelsman. Societeten är nu hos honom och detta giftet borde ge den mycken styrka; men den hindras på många sätt. Ingen utsigt synes till att vinna någon frihet för Nya Läran här i riket; utom hvad A. N. begärte förliden vintras (se dedication till Konungen framför hans bok), har capit. Vallens [här menas väl Fr. Herm. von Walden] denna vinter sökt detsamma, men man har aldrig sagt en knyst hvarken ja eller nej till deras underdåniga suppliquer. Efter man anser A. N. för galen (man kan likväl med skäl säga, att ordalagen i suppliquen voro nog indelicata), så var det icke underligt, att man icke hörde honom; men capit. von Vallen är en erkänd estimable man, som har rest mycket mer än någon sjö-officer i Sverige och är oändeligen högaktad i England och Norra Amerika, i hvilket sednare ställe han äfven blef inbuerad med Nya Läran. Det talrikaste antal af denna läras bekännare är i Vestergyllen och däribland ganska många prester: men desse hafva flere underligheter: de göra mycket af drömmar och visioner, bäfva ständigt och omgifvas af Judarnes rädslo. Hafva mycken dubbelhet och egen försiktighet. Detta ler Drakens följe åt och fägnar sig att kunna få skrämma dem; och orsaken är icke annat än det kära penningebegäret och egna fördelen, som man icke gerna vill lemna i sista rummet. — Fritänkeriet har tagit ett kraftigt mått till att förstöra Herrans nya lära här i landet, derigenom, att de hafva förbundit sig med den gamla orthodoxien och presterna, såsom den rådande religion till att försvara den. Fritänkeriet är

lutheranismens sköld och Cerberus för helfvetet. Är icke det löjligt? Huru länge detta varar, vet Herren allena."

„Notarien Lejonmark är ännu sällskapets secreter; med honom kan om dess angelägenheter corresponderas; att betala några penningar dit är nu för momenten ej värdt, förr än man får se, hvad vändning societeten tar. Kellgren, eller någon annan af det bandet, skrifver en comedie, däri han på det hårdaste förlöjligar Nya Läran, Magnetismen och Alchemien. Wadström, den beskedlige och hederlige mannen, föreställes där som hufvudpersonen, tillagd de svartaste fel och bedrägerier. Hans resa till Afrika får namn af en beskickning ifrån Svedenborgianska societeterne för att uppsöka det Nya Jerusalem, eller en stad lika med beskrifningen i Uppenbarelseboken. Hemkommen ifrån denna ambasad gör han för societeterna en sådan berättelse (ungefärligen, ty jag har ej sjelf sett pjesen, men hört assessor Hedin, som är dödsleverant på Drottningholm, omtala detta, hvilket han gjorde med stor glädje): Jag har ej kunnat komma till den heliga staden, jag har endast sett den på nog långt håll, dess härlighet förtjuste mig och inrymde min själ med helig vördnad: en rädsla öfverföll mig och jag vågade icke så ensammen nalkas: penningarna började äfven tryta och nu är mitt råd, att man med första skaffar mynt tillräckeligen och låter beskickningen blifva talrik dock under mitt anförande. — Det gör mig ondt, att man på sådant sätt leker med en frånvarande medborgares namn och rykte. Wadström förtjente en hederligare belöning, han som inskaffade smederna ifrån Sollingen, med lifsfara, ty han var på vägen att blifva hängd. — Icke vet jag hvar de tagit den sagan, att vi tro ett nytt Jerusalem in natura skall finnas i Afrikas ödemarker; det är ju tvärt emot Svedenborgs skrifter, som

allt förklarar andeligen. — Denna comedie hoppas jag dock att aldrig blir uppförd.“

„Magnetismen är totalt förkastad af Eastcapska församlingen i London såsom alldeles ej sammanstämmande med Nya Läran och blott ett retningsmedel att löpa in i Herrans försyn och vilja veta det, som bör vara förborgadt: dertill inklinerar ock alla af våra vänner i England, neml. att förkasta magnetismen, äfvenså societeten här i Stockholm. Det vissaste är, att man ej kan neka hos magnetismen någon realité; men att den endast bör utöfvas hos mycket inocent folk och att man ingalunda bör blanda in den i Nya Läran; ty den gör där mera skada än gagn. Sparrman är nu den största magnetiseur i Stockholm; men är ganska långt ifrån en riktig Svedenborgian, och torde aldrig bli det; men som han är en simpel man utan det systematiska och skarpsinniga i förståndet, så torde det vara mäst förlåtligt hos honom. — Cap. Silfverhjelm är ännu mindre Svedenborgian, magnetiserar som förr. — — På Norrbro är en falsk Svedenborgiansk societet hos öfverstallmästaren Levenhaupt: dit går Baron Ruuth, Borgenstjerna och flere förnäma. De läsa i svenska psalmboken på knä; öfva somnambulismen och andra magiska konster. — Bigotismen är där förunderlig. Detta kalla de Svedenborganism: där är ock prester; detta bör hållas hemligt.“

„I Danemark har Nya Läran knappt varit känd förrän helt nyligen och det genom A. N:s bok, som där trycktes; hvilken tycktes vara utsedd af försynen för att väcka uppmärksamhet i detta rike, emedan mer än 1500 exemplar spriddes i en moment där ut öfver allt och lästes med största begärelse. — Följden har blifvit, att en societet i denna vinter där formerat sig utaf en hoper bra folk, och tiden skall utvisa, hvad framgång Nya Läran kommer att hafva

där. Danska nation tyckes hafva en mildare caracter än vår; men det är troligt att den innan kort också där blir [för]fördelt. Emedlertid hafva de full tryckfrihet och mycket mindre tvång än hos oss. — Orsaken därtill är i synnerhet att presterskapet är fördelt i flere partier och det rådande är Arianerne. Ännu är general Tuxen den förnämsta och erfarnaste Svedenborgian i Danmark; men han är icke uti den nyssnämnde societeten. Prinsen af Hessen är mycket devot och tyckes vara en alfvarsam anhängare af Nya Läran; men blandar den mycket med magie, magnetism etc. I allmänhet kan man säga, att hufvudpuncten, som är att Jesus Christus är allenast Himmelens och Jordenes Gud, antages utaf alla dessa ehuru mer och mindre klart. 4000 barn uppfostras dageligen i denna lärosaken i Manchester, och nu vill Nya Läran sprida sig ut med starka steg allt mer och mer, och å andra sidan rifves den gamla ortodoxin ner af arianismen, hvartill rättnu hela Europas presterskap synes öfvergå. Den lärda Priestley i England är en häftig arian och som prest manquerar ingen söndag och äfven många hvardagar att offenteligen predika och utsprida den läran. — De erkänna Christus som en helig person och instiktare af christendomen; men utan all gudomlighet. De admittera äfven som vi förståndets frihet och ingen annan väg till saligheten än ett godt lefverne. Men båda partierna lefva ännu i sitt gamla horeri. Och med visshet kan man säga, att ingen Ny Församling är i Europa; det är blott preparation och förgäfves lär något bli af, förän a + b är upptäckt. — Det tycker A. N. att han kan bevisa som 2 × 2 = 4."

Beviset lät emellertid vänta på sig; ty upptäckten af a + b hade ännu ej blifvit gjord, oaktadt man i två runda år åter arbetat derpå och varit så säker på sin framgång, som att 2 × 2 = 4. Närmare upplysningar om de derunder utståndna

vedermödorna lemnar oss äfven nu Bergklints korrespondens, till en början följande bref, skrifvet i Stockholm den 24 Nov. 1788. „Änteligen uppgår den dag, säger han, då jag får det efterlängtade tillfället att utan fruktan det mina tankar skola blifva upptäckte, innan de hinna till sin destinerade ort, få beskrifva våra öden. Det är i dag jämt ett år sedan jag första gången träffade berghauptman på Drottningholm och hvem kunde då föreställa sig, att man inom ett år skulle så mycket oroas, då man ej hörde omtalas annat än frid och rolighet. I början af vårt alchemiska arbete gick nästan allt efter vår önskan. Tecken visade sig, som bebådade svärtan, pepringen visade sig redan på 40 dagen och vi fägnade oss i det hoppet att snart få se det största naturens under, det röda guldet svart som en korp; men plötsligt försvan vårt hopp tillika med ett roligt och stilla sinne — en ökning af hettan förbrände blommorna och förqväfde den närande och lifgifvande kraften samt införde i materien en evig död. Vår ledsnad häröfver kan väl herr Majoren föreställa sig, men nu tacka vi Gud, att vi ej kommo dit, ty då hade vår tyran fått mera och fastare välde och alldeles kraften att förderfva oss. Den 23 Oktober togo vi sönder ugnarna, bygde dem om och äro vi åter i fullt arbete och ehuru olycklige, likafullt öfvertygade om sakens och konstens verklighet och riktighet.

Det som aldraförst förstörde vår ro, var att oss påtrugades i vårt eremitage en tysk förlupen laborant, som Engström utsparkat för liderlighet och Fredell lierade Muncken med. Man inrättar åt honom en skedvattensfabrik, men endast som pretext för laborantens egna alchemiska smörjerier och ej för att betäcka berghauptmans person, som Muncken påstår. Detta camratskap arbetade berghauptman att slippa så mycket mer, som man ögonskenligen

såg, att Muncken mera trodde på hans lögner och smörjprocesser än den rätta och sanna Alchemin. Allt bemödande var fåfängt. Emellertid var jag en tyst åskådare på striden och tyckte, som ock sanningen var, att den ej angick mig, efter jag var af den lydande och ej befallande classen. — I förbigående måste jag berätta, att berghauptman tvingades att låta sitt skägg växa och antaga bondkläder samt skilja sig från all communication med alla menniskor och om herr Majoren vill se honom aftagen, så stryk ut klockan på bla-ren i camphiokorten (mitt hjerta blöder och jag säger det utan malice), så har man hans bild. — Jag fick nu ej längre vara neutral, utan berghauptman grälade på mig så länge, beskrifvande min person som alldeles independent af Muncken, efter jag ej af Muncken njutit några välgerningar, att jag nödgades taga till pennan och uppsätta ett bref, hvaruti jag till slut påstår, att om ej Johanson (så heter tysken) skulle afskiljas, begärte jag mitt afsked; i förra händelsen åtog jag mig att sköta skedvattens-kokeriet. Brefvet afskic-kades och jag fick morgonen derpå ett svar, som jag förut väntat, med ovett och hotelser. Af berghauptman låfte han raka skägget, på hvilken isynnerhet hans vrede koncentrerade sig; hvad var att göra; jag måste resa in och bedja om förlåtelse för min öfverilning; huru jag blef emottagen, kan herr Majoren föreställa sig. Han hugger och knuffar mig, hotar med arrest och låfvar skicka sina drengar att piska herr berghauptman, ty han såg nog, att jag ej af mig sjelf tagit detta steg; med ett beklämdt hjerta och oförrättade ärender for jag tillbakas och gjorde för berghauptman målningen med så starka färger, Muncken befallte mig. Hans oro ökades och han tager det beslut att resa in till staden, tala vid Baron Axelson och, i fall han finge penningar, resa till Finland och beskrifva för vår nådiga Konung vår nöd.

Axelson var ganska beskedlig, tog emot skäggubben i följe med Halldin midt om natten och låfvade oss beskydd samt rådde Bergh. att resa tillbakas. Då nu Muncken flere gånger kom till oss, gömde Bergh. sig alltid undan, så de på lång tid ej träffades. Änteligen bröt min melancholi ut i hvarannan dags frossa och jag nödgades flytta upp till Drottningholm för att cureras; detta tillfälle förde dem tillsammans; men hettan hade svalnat hos Muncken, han brummade litet vid första mötet, men trenne särskilda gångor hade han de amicalaste samtal med Bergh., svor öfver Kunglig Majestäts anstalter, öfver kriget, ehuru han, då det började, försvarade Konungens företag; sade att Konungen var värkeligen galen, att han ägde profetior, som spådde hela kongliga familjens undergång och att en ny race skulle uppstiga på svenska thronen, påstod riksdag etc., så man tydeligen kunde se, att han var ibland de 97 Confedererade eller Anjaliterne. Då nu åter utsigten för Konungen börjat klarna, har han likt cameleonten ombytt färg och blifvit aparenter rojalist. Emedlertid spådde vi oss starkare stormar efter detta lugnet och Bergh. tog hemliga steg att blifva utaf med denna skamfläcken bland tyranner, genom ett bref till hertig Carl och fru Bergh. skref till amiral Otto. Han önskar ej hans förderf och olycka, utan endast att få en annan protector. Vår fruktan har slagit in; ty då han för tvenne veckor sedan var hos oss, grälade och skällde han på Bergh. värre än en galning, knöt näfven åt honom samt försäkrade honom om stegel och hjul samt att han som en skälm skulle dö. Orsaken till hans sista uppretning var, att berghauptman för att hafva någon ro i sin enslighet tagit lilla August [sin son] till sig. — —

Men, min nådiga Major, nu vill jag komma till saker, som närmare röra mig sjelf. Brefvet af den 22 Juli till Ba-

ron Munck skref jag mot min vilja; ty jag såg förut, att vårt tillstånd snarare skulle försämras än förbättras. Ehuru jag i hjerta och själ varit berghauptman tillgifven, har jag dock af honom i år fått utstå många lidelser; han har misstänkt mig, att jag skulle ligga in med Muncken samt de spioner vi hafva omkring oss och trott mig nog nedrig att upptäcka hans hemliga steg och låta mig intagas af bländverk samt resa min lycka på ruinerna af hans fall, ty jag har ej alltid gillat hans företag. Hemma har jag nästan dagligen fått höra hans gräl och då jag råkat Muncken, fått bannor, blifvit hundsvotterad af honom; om det ej vore för sakens skull, hade jag längesedan gifvit mig till soldat och med svärdet i hand sökt förskaffa mig en tapper död för en älskad kung och fädernesland; men jag skall tåla allt, ja, fängelse och döden för sanningen, och en rättvis efterverld skall rättfärdiga mitt minne.“ — —

Grefve Muncks trakasserier med Nordenskjöld härrörde utan tvifvel från hans lätt förklarliga åstundan att aflägsna N:skjöld från Drottningholm, då Grefven umgicks med planer att derstädes företaga ett annat slags guldmakeri, hvilket bättre än det alkemiska skulle slå sig till pennings. Han vann sitt ändamål. A. Nordenskjöld reste den 12 Febr. 1789 öfver till England. Bergklint fortsatte det alkemiska arbetet, men säger i ett bref d. 28 April s. å.: „Ännu har jag ej fått se svärtan; hvad orsaken dertill är, kan jag ej begripa; kommer den ej i medio Maji har M— låfvat mig få börja engång till och göra ett anfall på Draken, som bevarar gyllene skinnet; tar det då ej lag, ledsnar han, ty ingen styfver af A. N:s lön är tagen, hvarken till husets byggnad eller vår och tjenstefolkets föda eller tjenstefolkets lön eller kol; M— säger, att han tagit allt ur sin egen börs, men jag tror af Konungens. Jag håller nu på att af tysken lära

koka skedvatten för att härstädes kunna succedera honom, om mitt arbete misslyckas.“ — — Sept. 1789. „Uti mina arbeten har jag ej gjort så betydliga framsteg, som jag gerna önskat, men så mycket har jag sett, att konsten är sann och vägen är den rätta. Många erfarenheter fordras innan man vinner målet.“ — — Mars 1790. „Här borta lefver jag efter vanligheten tillsammans med mina ugnar och mina böcker. På hela detta året har jag icke varit till staden. Ingen ringaste framgång har jag eller haft uti det arbetet, som jag har under händer, men ändock tviflar jag icke om konstens verklighet och sanning, snarare öfvertygas jag; här behöfs tålamod och frihet att göra hvad man ville, utan att blifva tadlad eller snäst; det förra eger jag fuller, men det sednare är, som det är. I alla fall lefver jag ändock både nöjdare och friare än året 1788. Grefven är höflig och artig, har gifvit mig en ny klädning samt surtout och lät i höstas förse mitt hushåll temligen väl.“ — — Den 6 Aug. 1790 skrifver han till majorskan Nordenskjöld på Frugård ett långt bref, hvarur vi antecknat följande: „Ers nåd tycker, att det är besynnerligt, att jag ides med en så litet lönande sak, som de arbeten äro, med hvilka jag nu en tid bortåt sysselsatt mig, och jag försäkrar, att ifall jag hade min utkomst, skulle jag icke tröttna i alla mina lifsdagar. På en sak af så stor vigt kan man nog, utan den förebråelsen inom sig att ha varit onyttig, uppoffra hela sin lifstid, och om jag icke vunne ändamålet, så jag kunde skära guld med tälgknifvar, så skulle dock hela den lärda verlden tacka mig och vara gagnad, när mina experimenter, endast ansedda såsom chemiska, skulle komma i dagsljuset. Att det är en skatt, som den Högste bevarar, att endast den dygdige får den, detta är otvifvelaktigt, men att den i sinom tid skall upptäckas och att den tiden snart är inne, är lika så visst. Emellertid har

jag tillsvidare upphört härmed och sysselsätter mig endast med skedvatten, på hvilken vara är en stor debit. Äfven får jag berätta, att tysken, med hvilken berghauptman så mycket brottades och slet ondt, är nu ändteligen sin väg; han reste den 1 Juli. Grefve Munck, som hade allt skäl att vara ond på honom, för de kostnader han narrat Grefven uti, var rätt god och hederlig samt gaf honom ansenliga respenningar och annat husgeråd. Mig åter satte Grefven att hafva uppsigt på fabriken med 150 Rds lön och några andra små förmåner. Således är jag temmeligen bergad och har den tillfredsställelsen, den länge efterlängtade lyckan att kunna tillbjuda min mor någon liten hjelp; jag har redan skrifvit efter min mor och sändt henne respenningar; väntar nu således på hennes svar, ett svar som skall utvisa, om hon förlåter det framfarna." — Modren synes redan samma höst ha öfverflyttat till honom och förestod sedan hans hushåll.

Såsom Bergklint berättat, hade det alkemiska arbetet afstannat. Detta skedde i slutet af Maj 1790. Men redan om våren 1791 blef fråga att åter upptaga experimenterna, dock med andra vilkor än förut. A. N., som då var i Stockholm, önskade att arbetet skulle fortsättas, men ville ej mera sjelf blanda sig deri. M— fortfor att vara Bergklints gynnare och, isynnerhet sedan han lemnat ståthållareskapet, gjorde honom mycket godt; bland annat skänkte han honom sin mystiska boksamling, „som lär bestå af 300 volymer" och hvilken han ville förvara oskingrad, såsom ett minne af Grefvens godhet och förtroende. En annan gång gaf Grefven honom en „curieus bok," Bastillens Minne benämnd, „med denna nota: Här får ni se, huru man i Frankrike handterar guldmakare; jag skrattade åt infallet och sade, att jag aldrig utgifvit mig för en sådan."

Bergklint skötte skedvattenfabriken och förlorade småningom sin fasta tro på alkemins sanning och verklighet. Redan 1791, den 26 Aug., skrifver han med anledning af pöbelupploppet mot Priestley i Birmingham 1790: „Priestley hade färdigt att läggas under pressen en skrift emot Nya Läran, men som nu blef chemice upplöst och förvandlad lika som de flesta alchemisters guld till asko.“ — I samma bref omnämner han för första gången capitain mechanicus Appelqvist, med hvilken han nyligen gjort bekantskap, „en herre, som länge uppehållit sig i England och Holland samt för flere år sedan inrättade i Stockholm ett manufacturverk för smide. Han gör lås, gångjern, filar, har en machin, som skär skrufvar och vises åt ingen, förgyller, gjuter, snickrar och svarfvar och hos honom skulle min n. herre få se präktiga svarfstolar och verktyg och äfven en modellkammare. Han har ett vackert hus, väl möbleradt, och tablåer af en utmärkt smak. Tvenne stycken ha förvånat mig och upprymt min själ med fasa: det är tvenne fartyg, som springa i luften. Målaren har här med skicklighet användt all imagination och konst. Retraiten utur Wiborgska viken är nu för honom under arbete; den kostar 150 Rd. Appelqvist gjorde mycken nytta under kriget och är sin Konung trogen. Denna bekantskap har jag fått (unter uns) genom Grefve Munck, ehuruväl Baron Ruuth tror det vara sitt verk. Grefven, som älskar mig rätt mycket, har förenat mig med honom, på det jag skulle hafva någon att haka mig fast med, i fall skedvattensfabriken finge någon åkomma; jag tyckes ock vunnit Appelqvists förtroende och önskar bara, att han vore af nya församlingen.“

I samma bref heter det vidare: „Så utgjuter sig mitt hjerta i all sin uppriktighet och håller intet annat för sig sjelf, än de hemligheter, som det aldrig fått lof att yppa;“

men till dessa hemligheter hörde just förhållandet till Appelqvist och anledningen till Bergklints bekantskap med honom. Kort förut, d. 5 Aug., hade han nämligen af Kongl. Maj:t genom Grefve Ruuth erhållit ett uppdrag, som hörde till de aldrakinkigaste och fordrade obrottslig tystlåtenhet; „och vet, hade Grefven sagt, att om ni upptäcker något häraf till hvem det vara må, utom oss, som nu deri taga del, så skall ni försvinna och sättas der hvarken sol eller måne skall lysa er. Gif mig nu eder försäkran och ed; detta gjorde jag straxt med detta tillägg: jag har önskat att i sjelfva verket kunna visa den kärlek, jag bär för min Konung: mitt lif, allt är till hans tjenst. Grefven sade då: Flere regerande Furstar och isynnerhet förra Konungen i Preussen hafva eftergjort fremmande mynt och under det krig, som han hade med Ryssland, gjorde han alla sorters ryska penningar. Konungen har derföre befallt, att ryska bancosedlar skall eftergöras. Capitain Appelqvist arbetar på attiraillerne och ni skall sedan hjelpa honom att göra dem. Han har gjort många fåfänga försök, men nu slutligen hittat på rätta sättet,“ o. s. v. Huruledes Bergklint deltog i detta arbete och kort derpå blef af Grefve Munck förledd att biträda vid tillverkningen af falska krigscommissariatsobligationer, hvilka Grefven för egen räkning lät fabricera, föregifvande att det skedde på Konungens befallning och huru han sedan inveckladies i processen mot Grefve Munck med anledning af denna falskmyntning, behöfver här icke vidlyftigare omtalas, då den Promemoria, hvari han aflägger sin bekännelse, finnes bland öfriga handlingar i det ryktbara förfalskningsmålet tryckt uti Adlersparres Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia 1 o. 2 D. Om allt detta, om processen och hans frikännande, innehåller hans skriftvexling med Nordenskjöld ingenting i detalj. Den tryckta

Promemorian är daterad d. 6 April 1792; den 12 Maj s. å. skrifver han: „Min förbindelse med berghauptman förde mig uti förbindelser med andra, som smickrade min fåfänga och ärelystnad; jag kände ej stora verlden, jag dömde dem efter mig sjelf, jag trodde dem vara uppriktige, ädelmodige och oegennyttige och jag bedrog mig på det högsta och jag har varit på vägen att krossas af den, som sagt sig vara min välgörare. Detta kan vara nog för att låta min nådig herre förstå, att jag nu en tid bortåt icke varit lycklig och utan religionens bistånd vore jag färdig att blifva misantrop. Tiden skall dock komma mig om ej att glömma, dock att med mindre plåga ihågkomma det framfarna. Huru har icke denna tiden varit fruktsam på ohyggeliga händelser: En niding, ett vilddjur i menniskoskapnad låssar ett dödligt skott på Konungen, och med detsamma försänker alla rättsinta medborgare uti yttersta sorg och bedröfvelse, samt kastar en svart skugga på det första stånd i riket. Den osämja som någon tid varit emellan adeln och ofrälse, blifver härigenom förökt, den önskan nästan förgäfves, som man haft att de borde förena sig. — Man har sett en adelsman blotta sin kropp på en skampåle, följd af hans brott, och detta straff var ändå ringare mot hans missgärning. — Den som man beundrade för rättvisa och oegennytta, som verkeligen syntes vara det, och som ständigt förmanade sina liesonger att iakttaga denna plikt, gör det oerhördaste egennytttiga brott, och söker att bedraga Konungen och medborgare; jag är ännu så förvånad häröfver, att jag knappt kan sansa mig; och hvad var det, som kunde förmå en grefve Munck till detta förfalskningsbrott? icke behofvet utan girigheten; och det är verkeligen en stor sanning, att girigheten är en rot till allt ondt; ett girigt hjerta är öppet för alla laster. — Jag hade verkeligen förhoppning att få komma till Finland. Grefve

Munck lofvade mig ett nybygge på Jockas att bebo och skatta före, men detta som många andra hans löften gick i rök." — Han fortfar att vara bokhållare vid skedvattensfabriken på Drottningholm, men tänkte tillika att hos bergsrådet Engeström lära sig göra blyhvita, berlinerblått och andra färgstofter; det skulle kosta 50 rdr. Men osäkert var, om grefve Ruuth skulle utbetala denna summa. Sannolikt gjorde han det icke.

Bergklint, som redan förut på lediga stunder sysselsatt sig med att lära några barn läsa, begynte nu att mera uteslutande egna sig åt barnaundervisning. Han odlade derjemte fruktträn och buskar och fortfor att vara till sina åsigter ifrig Svedenborgian. Han berättar, att han sammanskrifvit en lärobok för barn i 4 afdelningar och en annan „Barnabok i 5 hufvudstycken: Lagen, Evangelium, Bönen, Döpelsen och Nattvarden, dessa ämnen kort afhandlade enligt Nya Läran, hvilka skulle öfverses af direktör Johansson och tryckas i Danmark." — „Men," säger han på ett annat ställe, „som barnlärare har jag fått hålla mig vid gamla orthodoxin och endast gifva barnen en vink om det mera förnuftiga. Vår nya cateches är ock mera moralisk och vida begripligare och enligare med förnuftet än den gamla." En annan gång (1811) säger han om sitt skolmästarekall: „Jag ledsnar rättnu vid alltihop, ty af de fleste har man skam till tacken och får höra en hoper smädelser, ehuru man bjuder till att både lära och fostra dem. Icke heller bryr kronan sig om att reparera huset, som jag bor uti; — — och skedvattensfabriken har ej gått på tvenne år. Om jag hade mig en skolmästaresyssla på landet, som torftigt födde mig, så skulle jag lemna alla dessa härligheter, ehuru mina små kryddgårdar äro mig kära." — Ett anbud att komma till Frugård och „gå herr Öfversten tillhanda," afslår han (1814 d. 7

Juni) både af politiska skäl och emedan han låfvat läsa med några barn. — „Icke eller äger jag skicklighet att hafva uppseende öfver en hop folk af den arbetande klassen, isynnerhet om de äro så fallna för lättja och supa som de mästa här omkring Stockholm. Om herr Öfversten hade viljat inrätta en skola för sina bönders och torpares barn, det vore det enda, som jag nu för tiden ville åtaga mig; men jag duger väl intet därtill i Finland, ty jag kan ingen ryska och det språket lär där vara nödvändigt att kunna. Således ser jag ej mera någon möjlighet att få råka eller vara hos mina slägtingar i Finland eller hos mina vänner där. — — Nu vid 51 år känner jag ofta lifliga förebråelser, att jag öfvergaf mitt fädernesland och landtmäteriet och likasom hunden i fabeln släppte det lilla köttstycket för att famla efter dess stora skugga. Nu är jag ensammen, har ej kunnat gifta mig; — Det är endast hoppet och förtröstan på en nådig och barmhertig Gud och hans försyn, som gjort, att jag ej förlorat min munterhet och glada humeur.“

Han omtalar, att Nyårsdagen 1796 några äkta vänner af Nya Läran öfverenskommo att till egen och andras uppbyggelse förena sig till ett sällskap, okändt för verlden, och att utgifva en handskrifven cirkulationsskrift under namn af Församlingens tidning. „Vi hafva härigenom mest afseende på lefvernet såsom det essentiellaste uti all religion och våra ledamöter böra icke allenast erkänna och bekänna Nya Jerusalems himmelska sanningar, utan förnämligast älska dem, det vill säga i sitt lefverne vid alla tillfällen söka att verkställa dem. Sällskapet vill alldeles vara okändt både till namn och existence af alla andra än dess ledamöter och hafva heligt öfverenskommit att icke blanda den minsta politik i sina göromål eller skrifter och att alltid vara laglydiga undersåtare.“

Ur brefvet den 7 Juni 1814 meddela vi ännu följande: „Min varelse här kan ej räcka längre än högst till hösten 1815; och då får jag åter höra mig om efter ett annat ställe. — Ack, hvad det vore roligt att få ett bref af herr Öfversten och att äfven blifva underrättad om de ställen och de personer med hvilka jag lefvat de gladaste dagar af min nog långa lifstid. Aldrig hafva dessa lyckliga dagar återkommit och aldrig skola de mera återkomma på denna sidan om grafven. Afståndet, den långa tiden sedan jag var på Frugård och njöt herrskapets lärorika umgänge, har intet kunnat försvaga det ljufva band, som sammanknutit mig med eder; denna vördnadsfulla kärlek jag hyser kan ej utplånas förr än med mitt lif.“ — Det sista brefvet är af d. 1 Juli 1816, der ett ytterligare anbud att komma till Frugård afslås med följande ord: „För herr Öfverstens tillbud igenom Grefvinnan Schwerin tackar jag aldraödmjukast. Det visar samma förtroende för mig som fordom; men jag kan ej emottaga det. Herr Öfversten är redan hela 72 år, och hennes Nåd äfven till åren. Om det nu hände, att herrskapet dog förr än jag; så blefve ju jag ett gammalt inventarium, ett nådehjon hos herrskapets barn, och det tillståndet har för mig alltid syntas det fasligaste af alla, och som drifver mig snart från Drottningholm, hvarest jag nu i snart fyra år varit som informator och njutit rum och mat, samt haft 2 à 3 pensionärer, för hvars mat jag betalt, om jag ej kan få skolmästarsyslan härstädes, som man tror, snart blifver ledig; och ehuru liten lönen härvid är, så skall jag dock kunna hafva potatis, salt, bröd och mjölk, förtjent genom min egen möda; välsignadt af den gudomeliga skaparen och uppehållaren. Ännu en sak till: fattig, utan någon förmögenhet lemnade jag min födelsebygd, och sådan skulle jag nu komma dit tillbaka, — det är påkostande. Mina inkomster hafva

knappt svarat emot nödvändiga utgifter, fastän jag hvarken super, dricker eller lefver på minsta sätt utsväfvande.

På fyra år har jag ej haft något bref ifrån herr Öfversten; icke eller har jag på långliga tider träffat öfverste Liljehök; således har jag lefvat uti djup okunnighet om herrskapets goda tänckesätt emot mig, hvilket jag alltid vet att sätta värde uppå. Grefvinnan Schwerin fägnade mig äfven med den nyheten, att fru Öfverstinnan omfattat Nya Församlingens Lära helt och hållet och därigenom rågat herrskapets inbördes lycksalighet; men jag sörjer öfver den olyckan, att herr Öfversten i det närmaste mist sin syn, och kan ej mera rätt se hvarken läsa eller skrifva.“

Bergklints vidare öden känna vi icke. Framl. statsrådet Nordenskiöld skall ännu under sin vistelse i Stockholm på 1820-talet hafva sammanträffat med honom.

Vi återvända nu till berghauptmannen för att följa honom till slutet af hans äfventyrliga bana. De alkemiska experimenterna hade han, då han i början af år 1789 reste utrikes, för alltid öfvergifvit, men öfvertygelsen om alkemins sanning qvarblef hos honom orubbad. Vi kunna här meddela utdrag ur tvenne bref från honom till brodren A. G., det första dat. Jönköping d. 18 Febr. 1789: „Ehuru jag ej förr kunnat skrifva dig till och likasom varit bortgömd för hela verlden, vet jag dock att min bästa bror tagit en öm del i mina öden. Entel. har jag blifvit så lycklig, att de fjettrar blifvit lossade, inom hvilka jag nu en lång tid varit fängslad, under en tyran och den värsta djefvul, som finnes i Sverige. Jag är nu totalt skild ifrån honom och reser nu utrikes till England. Min glädje är obeskriflig och 1000:de och 1000:de tacksägelser hembär jag åt den Barmhertige, hvilken frälst mig från ett öde, som under den svåraste melancholi snart hade ändat mina dagar. Många sammanstö-

tande händelser ha beredt denna lyckliga moment, som omöjligen förr kunnat existera, kanske icke eller hädanefter: 1:o att hertigen är i vår societet, 2:o att han vann Hogländska slaget, 3:o att Otto derigenom blef hans förste favorit inom amiralitetet, 4:o att riket kom i så brydsamma omständigheter, som satte alla i rörelse och oro, 5:o att riksdag inträffade, 6:o att R. R. Sparre höll på att dö och baron Munck efterträdde honom i öfverståthållareskapet och 7:o att denne nidingen hade hufvudet fullt med riksdagsbryderi; ty när man ej får hjelp af vår Herre, så anlitar man fan i helfvetet. Om detta med mera ej inträffat, så hade jag varit olycklig och ett offer för hela helfvetet: men framför allt var min lycka, att baron Munck sjelf så högst nedrigt och gement hade brutit sina heliga förbindellser, som satte mig i stånd att arbeta på min räddning, hvartill eljest inga moyens existerat, derest jag ej skolat brutit min ed. Jag har nu öfvergifvit Drottningholm och arbetet der continueras nu af Bergklint, som jag redan ser der komma att slita mycket ondt. Men han känner ännu icke verlden och dess slipriga stigar; icke eller har han något att förlora, ingen hustru, inga barn, ingen lön, ingen syssla, ingen existimation m. m., han har ej burit upp pengar och för honom är ej svårt att redogöra. Mitt cas var helt annat och att jag såväl blifvit skild från baron Munck, är den lyckeligaste händelse i min lefnad. På de 10 månader jag practiserade på Drottningholm, vann jag ändock mycket och mer än jag uti all min praktik förr vunnit, ibland annat en upptäckt, som är den hemligaste i hela Alchemien, neml. att vara mästare att bereda och rena det philosophiska äggskalet eller den besynnerliga hinnan omkring guldet, som är likasom dess matrix. Denna hinna har jag väl redan känt i 18 år: men jag började på slutet tvifla, om den var annat än en orenlighet i

guldet, då jag genom en pur hazard fick handgreppet att göra den, när och så ofta jag behagar. Förr kände jag allenast 3:ne elementer: vattnet el. fluiditeten, jorden el. glödgade stelheten, elden el. det philosophiska ljuset; men luften eller dessa hinnor var jag aldeles okunnig om. Utom detta har jag vunnit mycken annan öfning, såväl i eldregeringen som i ugnen. Äfven vann jag med min reträtt på Drottningholm ännu mer, såsom 1:o att få afgjord min ledsamma affär med respengarna i Tavastehus, så att jag fått uppbära hvar styfver och kan ännu törhända continuera att få uppbära dem; 2:o fick jag emellertid min process afgjord i Åbo, så fördelaktigt, som en sådan sak för mig kunde afgöras; 3:o fick jag två års utrikes permission och undgick derigenom alla förföljelser; 4:o fick jag min lön till lifstids gratifikation, med flere dylika förmåner, som jag omöjligen eljest kunnat vinna. Får jag nu till ett års prolongation på min utrikes permission, som hertigen och Otto, unter uns, låfvat mig, så har jag ju varit obeskrifligen lycklig. — Jag reser nu med 250 rdr., min lilla gosse August och hemligt pass, som jag får ställa på hvad plats jag vill. Otto har jag att tacka näst Gud för min befrielse; också har han på allt redeligt sätt vist mig en utmärkt ömhet. Jag reser nu först ehuru högst caché till Köpenhamn och tänker vistas der till öppet vatten hos en vår societetsledamot hr Frisenberg, generalcontrolleur öfver alla lotterier i Danska riket, en nitisk Svedenborgian, en ganska lärd man, en gammal alkemisk forskare, som både lärt och practiserat deri ganska mycket, en ganska rik och förmögen man; skall vara af en honnette caractère; har läst några af mina alkemiska skrifter förleden somras med största enthousiasme, hvarpå jag sett hans eget bref och egenhändiga, ganska fördelaktiga utlåtelse till en societetsledamot yngre baron Silfverhjelm,

som var der i somras. Till denne mannen tänker jag, till öppet vatten kan blifva, resa och der vistas. Jag vill göra honom det tillbudet att i hans alkemiska laboratorium bygga honom riktiga ugnar, lära honom den enda sanna Alchemin, sätta arbetet der i gång, emot det jag får bo och äta hos honom fritt, med min lilla gosse, tills jag kan resa till England, dock skall han förut gifva mig en edelig förbindelse att endast uppoffra denna saken för Herrans Nya Församling och för enskilt räkning: men aldrig åt någon konung, prins eller regering; ty mitt fädernesland måste jag vara trogen så långt jag förmår. Törhända jag der ock afbidar min hustru — — Stå på mitt bästa så mycket du kan. Jag tycker ock en hemlig aning säger mig, att mycken lycka förestår mig. Måtte jag alltid vara ödmjuk och tacksam."

Köpenhamn d. 27 Febr. 1789. „I mitt förra från Jönköping berättade jag min plan här i Danmark; men när jag kom hit i förgårs afton — — så passade detta climatet [i följd af krigstillståndet och Danmarks allians med Ryssland] ej för mig, utan jag beslöt, sedan jag noga calculerat hela reskostnaden och mina respengar att i morgon med ordinära posten resa till Hamburg och sedan med de vanliga postjakterna derifrån till London. Till Hamburg kostar högst för mig, August, maten, kappsäck och allt 20 Svenska rdr. och derifrån till London 5 guinéer. — I går var jag hela eftermiddagen hos vår charmanta landsman, directeur Norberg och såg hans förträffliga inrättningar i väfverivägen. Han har för några månader kommit från England, der han i mer än ett år uppehållit sig på danska regeringens kostnad för att bli mästare af de nyaste spin- och kardinrättningarne i Manchester. Han hade både modeller och superba ritningar på dem; och måtte jag tillstå, att de öfvergå all imagination, för dem, som ej sett den oändliga fina och jämna bomulls-

tråd, som på dem spinnes. — — Hos Frisenberg har jag varit; han är Norman och en stolt man; i middag spisar jag hos honom."

De stora förhoppningarne på Frisenbergs alkemiska sympatier gingo således ej i fullbordan, utan N. skyndade öfver till England. Angående hans verksamhet derstädes under denna resa saknas alla direkta underrättelser från honom sjelf; men man finner, att han d. 24 Juni 1789 i London jemte Wadström, Colborn Barrel från Amerika och Johan Gottfried Simpson från Preussen undertecknat en på engelska språket utgifven, af Nordenskiöld författad, hos Hindmarch tryckt skrift, hvars syfte och ändamål framgår ur följande vidlyftiga titel: *Plan for a free Community upon the Coast of Africa under the protection of Great Britain; but intirely independent of all European Laws and Governments with an Invitation, under certain Conditions, to all Persons desirous of partaking the Benefits thereof. Embellished with an large and Elegant View of Sierra Leona on the Coast of Guinea.* XIV, 51 sid. 4:o. [8]) Denna „Plan till en fri församlingsform" synes ej blott såsom Wadströms bekanta Kolonisationsplan, varit framkallad af någon önskan att motverka slafhandeln, utan äfven haft till ändamål att bereda den under de gamla samhällsformerna förtryckta menskligheten tillfälle att förena sig under bättre, ja, under de bästa lagar och samhällsformer. Ämnet behandlades ytterligare uti en skrift med titel: *Församlings-Formen uti det Nya Jerusalem af August Nordenskjöld, Jesu Christi ringaste tjenare. Kiöpenhamn 1790,* 52 sidd. 4:o. Boken föregås af samma motto, som det engelska arbetet: Si, jag giör alla ting nya. — Skrif, ty dessa orden äro sanna och vissa. Uppenb. 21, 5. Sedan följer en dedikation till Hans Majestät Konungen af Sverige, så lydande: „S. A. K. Då jag i dju-

paste underdånighet vågar dedicera till E. M. ett arbete af detta slag, är det för att bönfalla om E. K. M:ts allernådigste tillåtelse till fri Religionsöfning för Nya Jerusalems församling i Sverige. Våra efterkommande skola säkert förundra sig, att i ett tidehvarf, som passerar för det mest upplysta sedan verldens begynnelse, och uti länder, der Christna Religion så länge varit den allmänna, en man bönfaller hos En Christen Konung om protection och frihet för den mäst christeliga Christendom. Detta blir alltid en fläck på Tidehvarfvet och sannerligen den fulaste på dessa upplysta, dessa toleranta tider. Men E. M:ts nåd skall lysa så mycket mera, och skall föreviga sig tillika med Nya Jerusalems Församling hos de sednaste efterkommande, ja i många tusende år. — Skulle åter det hårda ödet hända oss, att denna underdånigaste begiäran föragtades eller nekades, så är oss ålagdt, at älska våra ovänner, giöra dem godt, tiäna dem, utan at vänta någon belöning igen, på det at vi måtte vara den *Högstas* barn, som sjelf är mild äfven emot de otacksamma och onda. Varen barmhertige som ock Eder Fader är Barmhertig, m. m.; ty med samma mått som J mäten, skall eder vara tillmätt. Under en uppriktig och redelig åkallan till Herren för min lagkrönta Konungs E. M:ts beständiga och Eviga väl har jag nåden framhärda“ o. s. v. — Det är ej nödigt att genom några referater ur det tryckta arbetet, „som i Danmark recenserades med mycken delicatess och äfven till förf:s eloge“, söka göra läsaren bekant med denna nya Församlingsform; deremot meddelas längre fram ur Bergklints och Nordenskiölds bref några utdrag, som äro tillräckliga att i allmänhet karakterisera den N:sköldska socialismen, på samma gång de låta den naiva sjelfbelåtenhet, hvarmed upphofsmannen betraktar sitt verk, tillbörligen framträda.

Dessförinnan böra vi meddela några notiser om A. N:s

vandringar 1789 och 1790, hvilka få ett särskildt intresse om de sammanställas med följande skrifvelse, hvarpå Sturtzen-Becker fästat uppmärksamheten och som förekommer i fältmarskalken Grefve Johan Christoffer Tolls af C. W. Lilliecrona 1849 utgifna biografi. Toll skrifver nämligen till öfveradjutanten Friherre Otto Wrede: Carlskrona den 17 Januari 1790. „Som jag inte vill ha någon Ryss hit ej heller af deras anhang och om möjligt vore attrapera någon, som vore spion eller beställsam att gynna fiendens värf, så tillskapade jag bevakningen vid sundet innan min afgång från Skåne, på den bästa fot möjligt var, att få reda på allt hvad misstänkt vara kunde. Den berättelse major Boltenstern såsom en följd häraf gifvit mig om berghauptmannen Nordensköld, tror jag mig böra be min Baron underdånigst berätta Hans Maj:t, emedan han i sin orediga uppgift om sina värf inblandat K. Maj:ts ärender, och det jemväl ser helt besynnerligt ut, huru han kunnat vara försedd dels med Ehrenbills dels med Baron Bondes pass. Jag vet väl att mannen är abstrakt och Svedenborgianiserar starkt; men som dessutom tyckes vara några öfriga sammanhang, fordrar min skyldighet att meddela de anledningar jag fått. Min Baron förlåter att jag besvärar honom med detta ämne; men af egard för amiral Nordensköld vill jag inte sätta någon *au fait* af brodrens dårskaper, dem han allra mest missbilligar, men ändock naturligtvis oroar sig öfver.“ — — Hos Sturzen-Becker finna vi nu härtill följande tillägg och reflexioner: „Rörande denne August Nordenskjölds sednare öden sakna vi bestämda uppgifter; i Sept. 1789 se vi honom i ett förtroligt bref för epoken omnämnd såsom skickad från Finland i en speciell mission till amiral Nordenskjöld med order om stora flottans afsegling — han användes alltså då som kurir, om ej precist som diplomat, — i ett bref från

Toll — — förekommer han åter som till hälften misstänkt för *spioneri.*“ Dessa uppgifter sammanstämma, om man undantager den diplomatiska beskickningen och spioneriet, i allmänhet med de upplysningar vi ur Bergklints bref kunnat inhemta. Tyvärr saknas i några af dessa bref åratalet, till hvilket man dock af andra omständigheter med all säkerhet kan sluta. Bergklint skrifver till majorskan Nordenskiöld: „Den 7 Sept. [1789] kl. 6 om morgonen kom en Dalkarl och ville råka mig. Hvad vill ni? Der nere är en herre, som väntar er; men han vill vara okänd för alla andra här i gården än er; allt bör gå hemligt till, derföre kunde detta ärende ej uppdragas åt någon annan än åt en dalkarl. Kors! kors! sade jag. Det är kongl. secret., tänkte jag: men hvilken syn! Herr berghauptman sjelf; jag trodde ej mina ögon; jag tog på honom, om han ej tilläfventyrs var en ande eller jag såg i syne. Sedan vi embrasserat hvaran, följde han mig in och som jag trodde, att han kom direkte från England, ville jag gå och prevenera hans fru, men då fick jag först rätt på knuten. Han berättade bland annat, att han råkt herr majoren vid Kymmene och Ers nåd uti Lovisa; — — Om eftermiddagen följdes de alla åt till Stockholm tillbaka. Han är nu åter bortrest till — — — Alltid nya motgånger, nya besvärligheter. Permission har han gudilof fått på tvenne år till.“ — „P. S. Med berghauptmans visit hos mig var jag ej mycket satisfierad: han kom kl. 6 om morgonen, lade sig att sofva kl. 9 och sof tills vi skulle äta middag, och sedan reste strax derpå, utan att höra mina böner och blifva qvar till nästa dag. Intet uppmuntrade han mig; men sökte göra mig nedslagen.“ — „Den 3 Mars [1790] hade jag besök af herr A. N., som då nyligen kommit ifrån Danmark, hvarest han utgifvit en bok om Nya Läran, som gjort mycken uppmärksamhet; den söker att alldeles utrota den skymt af prest-

välde, som ännu är qvar och ger ett dödeligt hugg åt Lutheranismen. Till vår Konung är den dedicerad, men den kommer ej här att circulera, ty Konungen har förbjudit honom att göra den allmän; dock är redan uti Danmark sålde 700 exemplar. — — Annars var herr A. N. munter — — nu lär han väl redan vara bortrest. Intet alchemiserar han nu; jag vet knappt, hvad han har för sig; bara ej hans hetsighet och ostadighet gör honom till slut olycklig. Uti Stockh. Posten lär väl snart en ridicul komma öfver sagde bok utaf herr Kellgren, såsom anförare vid den ateistiska ligan, uti hvilken liga herr Alb. Ehrenström spelar en betydlig rol. De försmäda alldeles Jesus Christus." — Den 5 Okt. 1790. „Berghauptman väntas alla dagar. Man säger att Konungen befallt honom komma ifrån Paris genom natt och dag. Hvad det betyder, är för oss alla en gåta." — Denna gåta torde dock lätt kunna lösas, sen man erfarit, hvilken lifliga del berghauptman tog i revolutionsfesterna i Paris om sommaren 1790 och att sådant sannolikt framkallat Konungens missnöje och föranledt befallningen att hemkomma. Hvad åter den af Sturtzen-Becker framkastade misstanken för spioneri beträffar, så motsäges den helt och hållet af A. N:s karakter och politiska sympatier och synes böra alldeles försvinna, då han sjelf uppgifver sig resa med hemligt pass och han äfven eljest älskade att omgifva sig med en nimbus af hemlighetsfullhet; med den diplomatiska beskickningen ser det äfven högst tvifvelaktigt ut — ehuru han visserligen vid ifrågavarande tid öfverreste från Finland till Sverige och således kunnat öfverbringa ett budskap, ifall blott detta kunnat honom ombetros.

Angående A. N:s resor 1790 skrifver Bergklint ytterligare: den 4 & 9 Mars 1791. „Herr A. N. eller vår resande vän var förlidet år fyra månader i Paris och tre månader i

England. I Paris var han en bland de 150 étrangers på den stora högtidsdagen; har dansat på ruinerna af Bastillen och sett benrangel i dess underjordiska hvalf. Han är ingen Fransos, Gudilof, och jag finner, att det är två saker, som intimt skola liera menniskor: lika tänkesätt i religion och politik. Han fann i Paris ganska få Svedenborgianer, nämligen som voro rätt inne uti läran; nog månge, som trodde på magi, magnetism och dylikt, som de blandade ihop med Svedenborg. — Ibland de förra var kongl. bibliothecarien Muët ifrån Versailles, som besökte A. N., den yppersta, som han tyckte. En nog gammal man, hel och hållen tillgifven Nya Läran; stark kännare utaf den, har öfversatt alla Svedenborgs arbeten på en elegant fransyska: men ehuru där är nu full tryckfrihet, har ännu intet tillfälle eller rättare sagt lof ifrån andeliga verlden yppat sig att trycka dem. — Fransoserna i allmänhet ligga in i två ytterligheter: antingen uppenbart religionsförakt eller ock uti en låg bigottism uti deras catholska cult. — Näst Muët fann han herr Moback nog inkommen i Nya Läran. Han har varit 7 års tid uti England, slitit där oändeligen ondt, men hade nu en god syssla i Paris. Båda dessa voro gifta och lefde lyckligt, i synnerhet Muët. — Näst dem fann han en Marche Tomé, men som var mycket smittad med magnetism, magie, alchemie etc., dock en nog bevandrad man i skrifterna och temmelig rik. Alla de öfrige voro långt under desse. — Ingen liknelse till association och ännu mindre till kyrka var där. Deras värsta antagonist är en så kallad Svedenborgiansk societet i Avignon, där Pernetty, Gref Grabiancka och många andra falska Svedenborgianer äro intagne. De uslingarna äro uti ganska stor villfarelse, fast de gjort ganska stort bruit i Frankrike. De antaga Maria som himmelens och församlingens drottning och som en fjerde person i Gudomen, hvartill

hon nu blifvit utvald i denna 5:te stora församlingen. De fara mycket med visioner, magiska konster, magnetism, alchemie, etc. De antaga ej Svedenborgs skrifter mer än till en liten del. De hafva förbjudit boken De Amore Conjugiali såsom fördömmelig. — Capitain Silfverhjelm var där i 14 dagar och ansågs såsom sänd till dem för att restituera Verbum Vetustum medelst somnambulismen. — De visa upp Lapis Philosophorum, som de säga är den sanna, fast den är en lumpen Aetites [9]) ifrån Barbariet. Med ett ord, Nya Läran är på dåliga fötter i Frankrike. — Ännu lefver i Sorbonne en doctor Chevreu, som har examinerat Svedenborg, då han var i Paris 1770 och talar med mycken estime om honom. Han har kommit dit uppå Enkedrottningens starka recommendation. Han har ämnat trycka ett arbete där, men då han därtill ej fick uppenbar tillåtelse, utan blott hemlig, så reste han derifrån. Eljest är franska caracteren sådan, att när engång församling blir därstädes, kommer den mera in i lefvernet och affectionerna än annorstädes. En Half-Svedenborgiansk sect är äfven i Frankrike, som kallas Martinister, men de äro också uti mycken fåvitsko. Herr Martin är auctor till boken Les Erreurs et La Vérité. Han är nu i Strasburg och har där sina mästa anhängare: där är ock den unga Baron Silfverhjelm.

I London är Eastcapska kyrkan, där A. N. är recipierad medlem; där är vid pass 150 recipierade ledamöter och alltid kyrkan full om söndagarne. Den ganska habila Bartholomé, en utaf de största musici, spelar där alltid på orgor och vid magt håller sången: har också låtit recipiera sig, fast hans hustru är en afsvuren fiende till Nya Läran. Där döpes, delas ut nattvarden och predikas alla söndagar för- och eftermiddagarne. De hafva dessutom sina kyrkomöten, men äro liksom församlingen i Ephesus, som hafver mycket af

läran och föga af lefvernet. — I en annan ända af London håller man uppå att bygga en Svedenborgiansk kyrka, som torde blifva bättre inrättad. Hos herr Hill, en rik köpman, är alla veckor en Svedenborgiansk sammankomst af bara prester, som antagit Nya Läran. Herr Hindmarch, en rik boktryckare och kanske den starkaste kännare af Nya Läran i England, ger ut ett Svedenborgianskt Magasin, hvaraf utkommer hvarje månad ett stycke, och är ett förträffeligt arbete. Detta kommer utan tvifvel likasom de andra stora Magasinerna att continuera beständigt. — Herr Proud, en lärder prest, har gjort alltför vackra psalmer, en stor samling, passande att sjunga i Nya Församlingen. Och alla Svedenborgs skrifter äro redan öfversatta och tryckta på engelska, utom de sista tomerne af Arcana Coelestia, som de hålla på med; men som ännu ej hunnit komma ut, likaså boken De Amore Conjugiali. — Engelsmännerna hafva det, att de ganska heligt antaga alla hans böcker som ett reveleradt ord, och hålla sig punctuelt till dem; fast lefvernet flyter ännu in i den gamla samhällsströmmen. En underlig religions-hypocrisie regerar i England, som i synnerhet visat sig uti någon motbjudenhet eller åtminstone räddhåga att få se boken De Amore Conjugiali öfversatt och tryckt. För öfrigt är i England, Skottland och Irland många Svedenborgianska associationer och församlingar. I Birmingham hafva de en vacker, helt ny bygd kyrka, och där den Nya Läran predikas i all sin renhet. I Manchester hafva de två församlingar, i Liverpool en, i Norvich en och på många andra ställen. Nya Läran sprider sig ut dageligen allt mer och mer, likaså i Norra America och på Öarna: men alltsammans är ännu blott intellectuelt och lefvernet är vida skildt ifrån det, som det bör vara: men A. N. har gjort sig däruti helt särskildt begrepp ifrån andra. Han tror, att den mägtigaste af alla preparationer

till det Nya Jerusalem är väl upplysningen, predikan och det doctrinela; men det är blott en preparation och visst icke det verkeliga. Han tror att äktenskapslefvernet skall bli det förnämsta, det alfvarligaste, och enda basis i Nya Församlingen. För att vinna det, måste först det anticonjugiala lefvernet förstöras, och det kan åter ej ske utan att penningehoreriet destrueras; hvartill intet annat medel är än upptäckten af a + b. — Ingen må tro, att en så ädel församling som Nya Jerusalem, kronan för alla församlingar, kan förena sitt nya ecclesiasticum med det gamla civile, det vill säga: sin Nya Lära i det gamla lefvernet; ty religionsläran är ifrån det ecclesiastica och lefvernet ifrån det civila. Allt civile nu i Europa är högst corrumperadt; den lagstiftande magten är tagen ifrån Gud och tillagd menniskor och utöfvas legert och utan all ordning: den proponerande magten är tagen ifrån första executorn och den determinerande magten, som alltid endast bör höra folket till, är ofta tillagd executorn; med ett ord, alla regeringssätt äro nu för tiden mer och mindre despotiska, det vill säga den proponerande, den determinerande och den exequerande magten äro sammanförda på ett ställe, antingen hos en konung eller några aristocrater eller tusende democrater, som nu i Frankrike. Omöjligen kan Nya Församlingen komma in uppå en så motstridig borgelig ordning. De friaste samhällen äro nu efter synbarheten England och Frankrike; men i England regerar ett omätteligt penningebegär och i Frankriket en utomordentelig regeringslystnad; båda två hafva till sitt fäste och sin borg penningetyranniet, som är så mägtigt i sin fart, att inga magter kunna tillbakahålla det. Verlden ginge säkert förlorad, därest icke Lapis snart blir upptäckt och det värsta af allt är, att Nya Församlingen blir innan kort en sköka. Sådan är prospecten; men A. N. har ämnu få med sig, han vandrar omkring och

bortkastas på alla ställen, här aldravärst. — M— sade mig för några dar sedan, då jag bad honom gardera A. N. för Bergscollegii förföljelser, att hans lön skulle indragas, och att han kunde gifva honom bevis på, att han är galen; det behöfs A. N:s mod eller rättare sagt Herrans barmhertighet att göra det om intet. M— är spitsen emot honom och hans oförsonliga fiende både i tid och i evighet. Men detta tycks ej skrämma A. N. Han vill fortgå till sitt ändamål och viker ej åt höger eller vänster. Han reser nu åter snart utrikes; men kommer hem om några månader. Ingen vill vara mera activ än han för Konungens och rikets bästa, men hans bemödanden äro förgäfves. Han har nu i många år njutit stor lön; men har ej kunnat arbeta. Så fiende M— är till honom, är han det ej till hans alchemie, utan som jag förut nämnt, såge gärna att den af mig fortsattes.“

Sjelf skrifver A. N. d. 21 Mars 1791 ifrån Stockholm: „I dag reser jag åter utrikes till England, sedan jag legat här i 15 veckor och arbetat med händer och fötter hos Kungen att få hans decisiva vilja, antingen jag skall gå till Finland i egenskap af bergsman eller fortsätta de bekanta experimenterna. Oagtadt 10 försök är jag ändå häröfver likaså okunnig nu, som när jag kom hit. Tvärtom har jag fått många konfirmationer, att Muncken oafbrutet förföljer mig och svurit på att jag skall mista lönen. Utgången häraf står i Herrans hand. Jag reser nu ut med de yppersta recommendationer och lönen kan ej så lätt tagas bort. Om 3:ne månader är jag åter tillbaka, om Gud vill. -- Församlingsformen, som jag för mer än ett år sedan lät trycka i Köpenhamn, är efter min öfvertygelse den bästa församlingsform, som är ännu uppgifven sedan Herrans tid; icke desto mindre har den snart blifvit dejecterad öfverallt hos våra vänner el. åtminstone påsedd med indifference. De se intet

in i saken så långt som jag. Men jag vet, att saken är riktig och skall så blifva; den bör likväl mera utvecklas och omständligare utarbetas; men jag hade då ej större ljus. Jag visste då ej rätt, hvaruti de 12 församlingens hufvudstycken bestå: men nu vet jag det och jag bör nämna dem för Br: 6 af dem höra till kärleken el. lefvernet och 6 af dem till upplysningen eller läran. De 6 till lefvernet äro följande: 1:o Ägtenskapernes vård och det anticonjugiala lefvernets removerande; 2:o Affödans uppfostran ifrån vaggan och till myndiga år; 3:o Kyrkorådet eller kyrkodisciplin i afsigt att noga hålla församlingsmedlemmar i ett träget bättringslefverne; 4:o Faderlösas och enkors omvårdnad och beskydd; 5:o Fattigas omvårdnad och understöd; 6:o Sjukes omvårdnad och bistånd. Dessa 6 höra kärleken och lefvernet till i Nya Församlingen och äro alla högst angelägna, särskilda hufvudstycken. Likaså äro 6 hufvudstycken, som höra tron eller läran, dess fästande och utspridande till, neml. 1:o En läsare af ordet och Svbs skrifter i sitt originalspråk, som är likasom en bibliothecarius af dessa heliga saker; 2:o Predikanter och predikningar; 3:o Talklubbar, der alla få tala, som på Speakingklubbarne i England, öfver uppsatta frågor; 4:o Nattvarden, församlingens kärleksmåltid, som är likasom en förbundsmåltid, då förbundet styrkes, etc.; 5:o Confirmation medelst examen på 18 året för alla gossar och 15:de året för alla flickor, då de förklaras för manliga; 6:o Döpelsen el. receptionen i Församlingen. Dessa 6 höra till läran, dess fästande och upplysande samt utspridande. I nästa edition skall jag afhandla de 12 styckena, om Herren vill. Nu reser jag ut för Alchemiens skuld. Min hustru och barn förblifva här i Sverige, i Stockholm."

Ur ett bref till brodren Carl Fredrik anföra vi följande: Manchester d. 23 Juli 1791. — — „Jag reser nu härifrån till

Boxton, sedan Liverpool, så Skottland, der jag tänker besöka Lord Hopton. Du må tro, att jag har den aldraagreablaste resa, som nånsin någon kan göra igenom England, ty Staren [hans reskamrat] är på alla ställen rekommenderad till det högsta och förnämsta folket, och de visa oss den utmärktaste höflighet. Ack, hvad detta landet är rikt! Vi äro uslare än torpare och bönder emot dem. I Nottingham voro vi hos strumptvättare, som bodde präktigare och lefde i allt rikare än någon Prins hos oss. I Rotherham bodde vi hos en brukspatron, som hade ett landtslott, hvars maken ej kan uppvisas i hela Sverige och uti allt var en smak, rikedom och oppulence, som öfvergår all svensk imagination. Situationer och belägenheter har jag sett i detta landet, som öfvergår allt hvad finnes i Sverige. Det är intet i något, nej intet det aldraminsta vi kunna jemföra oss med England. Jag har varit på deras comedier och dansassembléer öfverallt här i landet, som äro förträffeliga och med den bästa smak. Deras fruntimmer äro alldeles i mitt tycke och jag vet ej det minsta här i detta landet, nu efter 6 veckors continuerlig resa, som misshagat mig; mitt sinne är ock beständigt tranqvilt och förnöjdt; ty jag andas här bara frihet och med min caractère öfverensstämmande lif. England är ett himmelrike för mig och Gud gifve, att Sverige njöt en 10:de del af Englands sällhet. — Vi bo nu hos Wadström, som är långt lyckligare än han nånsin varit, som aldrig skulle vilja byta med någon landshöfdinge i Sverige. Förtjenar sig hurtigt pengar hvar vecka och det under ett beständigt tilltagande samt under allt det njuter frihet och beskydd. Han blir säkert rik karl här om några år. [10]) Hans fru är redan så nöjd med England, att hon knappt mera kommer i håg Sverige. — I fjol firade jag franska revolutionen i Paris; i år här i Manchester i ett briljant sällskap, der druckos skå-

lar (flera), som kostat hufvudet i Sverige; och likväl är den 14:de på mera än 20 ställen på det aldrahögtidligaste här i landet den revolution firad äfven så fritt och ännu friare, såsom i Edinburg. I Birmingham skedde den dagen ett stort uppror; men det är ock det enda stället i England och det härledde sig egentligen från religionsorsaker. Alla Priestleys kyrkor, tre stycken, förstördes, så att ej sten på sten lemnades qvar. Hans eget landthus, som var präktigt, refs neder i grund och 12 andra stora och dyrbara och präktiga hus, hörande till dissenters af Priestleys folk. Nya Jerusalems tempel hotades, men rördes ej och är alldeles oskadt. Besynnerligt är, att samma dag el. d. 15 ämnade Priestley lemna på trycket en Refutation emot Nya Läran; och äfven samma dag hade jag, helt okunnig om allt detta, färdig tryckt här i Manchester en Tabel öfver ett kyrkosamhälles inrättning, pendant till den du har sett öfver ett civilt samhälle och som vunnit mycken approbation här. — Herren arbetar starkt i det ecclesiastika här i England och det civila i Frankrike. Innan kort sker här i England en sådan revolution som i Frankrike. I detta sednare rike förelöpa de underligaste saker alla dagar, som jag läser dagl. här i 20 à 30 avisor. Om ej Konungen tager sig till vara genom en klok och på frihetsprinciper grundad regering, så är nu dommen kommen öfver dem och den går innan kort som en ljungeld öfver hela Europa. Jag kunde vara af en oändelig nytta till Sverige om Konungen ville nytja mig, men — —“

Den 14 Jan. 1792 skrifver han från Bristol till brodren Adolf Gustaf: „Jag är nu här för att om några timmar embarqvera till Afrika till Sierra Leona, der jag är engagerad på någon tid såsom mineralogist och bergsman. Flera rätt besynnerliga händelser hafva sammanstött för att bringa mig till denna resolution; men i allmänhet är min grund denna:

Att som du vet har jag endast tvenne practiska vettenskaper att taga min support af: antingen bergsvetenskapen el. alchemien. Till båda är jag uppbragt och inöfvad. När då denna sednare, som ligger mig så ömt om hjertat och hvilken jag så högeligen älskar, ej kan af mig sättas på något sätt i execution, så måste jag taga min tillflygt till bergsvettenskapen, som alltid vill föda mig snart sagdt öfver hela verlden. Nog skulle jag kunna forcera mig till att komma i activitet med alchemien; men jag är nu redan så ledsen vid forceringar, ty jag har alltid sett, att de ej varit Herrans vägar; och som Han ej öppnat mig något sätt, något tillfälle att practisera min kära vettenskap, så måste jag nu låta den såfva. I Sverige tänker jag väl, att Bergklint nu håller på med den: men jag tviflar, att han så lätt går i land dermed; ty han har ej den öfning och underbyggnad med eldsaker som jag. Icke el. har han läst en milliondel så mycket som jag i den vettenskapen. Likväl torde han i början réussera bättre än jag: men i längden går han ej i land dermed; och han är likväl nu den enda, som har minsta tillfälle att practisera i den. Här utrikes såväl här i England, hvarest jag rest ganska mycket och nästan öfverallt och likaså i Frankriket, Danmark, etc. har ej försynen öppnat något det minsta tillfälle för mig. Mörkret är ganska tjockt och jag har knappt tordas till någon förtrolig vän öppna min mun om den. I Preussen vet jag nog, att jag skulle bli emottagen med uppräckta händer och man skulle bjuda mig stora förmåner: men jag är redan så skrämd för despotiska stater och den osäkerhet der regerar, emedan allt beror på menniskors favoritskap och capricer, att jag ej vågar det företaget. Med ett ord: här utomlands har jag ännu aldrig kunnat, med afsigt på det arbetet, öfverenskomma med någon hvarken individuel el. sammansatt menniska. Än min-

dre har jag kunnat yppa eller lära någon den. Den har således alltid liggat förseglad hos mig. — Nu till bergsvettenskapen. Den förstår sig folket på. Gif bonden gröt, så vet han hvad det är. Du vet, att den ädlare handteringen, neml. guld- och silfverhandteringen, varit isynnerhet min sak. I den vägen är så faseligen litet att göra i Sverige, så att det är skam att tala om. Kopparhandteringen har en viss undergång i Sverige och knappt de gamla verken kunna rättnu mera bibehålla sig. Dertill är orsaken, att här äro oändel. nederlager af kopparmalm påfundna i England. Järnhandteringen är således den enda i Sverige och den är utom min väg, samt har ock sina många svårigheter, isynnerhet i Finland. Det skulle väl vara ärorikt och satisfiant för mig att häfva alla svårigheterna genom starka influencer hos Kungen: men jag är redan ledsen vid allt bråk, ty till slutet är belöningen ingen, utan bara förargelse, helst i Sverige. Du ser nu orsaker, som vore lätt för mig att än starkare detailera, hvarföre jag fixerat mig såsom bergsman för Africa, när försynen just tyckts sammanstött en hop händelser för att föra mig den vägen. Hade jag ej hustru och barn i Sverige, så komme jag aldrig dit mera; ty jag har full orsak att klaga på mitt fäderneslånd. Jämte mig reser prof. Adam Afzelius ut till Sierra Leona såsom botanist och zoolog. Hans recommendator har varit den bekante Sir Joseph Banks, som på det varmaste och fördelaktigaste sökt engagera honom för companiet. Detta är den första colonisation, som i nyare tider företages på vestra Africanska kusten. Companiet har redan 150,000 pund sterling eller 750,000 rdr contanta penningar hoplagda att understödja sitt företag och innan årets slut ämna de dublera den summan och nästa år gå ännu längre. Ett annat companie på Bulama ön, 50 svenska mil ifrån detta, formerar sig ock nu. Der har både jag och Af-

zelius tagit hvardera sin lott, neml. hvardera 500 acres (tunnland) och der naturen är den herrligaste, som nånsin kan upptänkas. Sedan jag ej kan göra lycka i mitt fäderneslund utan spåttas och föraktas, samt göres alltid inactive, så snart jag vill röra mig, så måste jag nu försöka, hvad jag kan göra utrikes hos den första ibland nationer, detta ädla folkslag. Min hustru och mina barn äro mitt föremål. Om jag ej kan hafva en säker bergning för dem, antingen då jag blir gammal och ej mera orkar släpa och bråttas med vidrigheter el. jag skulle hastigt undfalla, hvad satisfaction för alla mina bemödanden? Månne jag har någon sådan utsigt i Sverige? Jo, en lön, som har skaffat mig oändeligt afund och oändel. förargelser, som äger ej den minsta säkerhet, ehuru Konungen 10 gånger försäkrat den och som, då jag dör, ger ej en fyrk åt min fattiga hustru och barn. Nej, jag måtte nolens volens arbeta för utlänningar och se, om ej lyckan kan vara der blidare. Jag har ock en föregångare att spegla mig uti; jag menar farbror Magnus. Den lärdaste och bäst underbygda man i hela vår slägt, ej blott med theorie, utan mycken, ganska nyttig practic. Han bråttades med ett ganska otacksamt fäderneslund. Hade han gått öfver till industriens och frihetens hemort England, han hade dött rik och ärofull. Nu dog han med försmädelse och utfattig; så är det att envisas med ett otacksamt fäderneslund. Hvar gång jag tänker på Magnus, så resa sig håren och jag ryser för det landet, som så kan förfölja sina skickligaste och välmentaste män. Nej, det är sammansatt af en societet, nog ovärdig att hysa capabelt folk ibland sig. — Jag tar nu ett ömt farväl af dig min bäste B:r och hos mig alltid högt estimerade vän. 1000:de fallt min compliment till din ömma och goda hustru. Helsa alla vänner, som älska sanning och frihet, activitet och nytta. Glöm ej din B:r August. Skulle

jag dö, så var öm emot min hustru. Blif hennes far och vän. Farväl honnettaste B:r! Gud välsigne Dig!!!

August Nordenskjöld.

Hans vidare öden sammanfattas i följande korta utdrag ur brodren Carl Fredriks bref, det första dat. Stockholm d. 19 Okt. 1792: „Bror August har skrifvit från Afrika och mådde då väl; han sade, att han då skulle resa djupare in uti landet att för engelsk räkning uppsöka guldstreck och sådana nyttiga malmer. Företaget är farligt och därtill fordras såsom till alla stora företag en synnerlig försynens vård. Han får nu behålla sin lön, som går till creditorerne, en fjerdedel undantagen, som hans hustru får behålla.“ — I ett senare bref från Hamburg, dit brodren öfverflyttat, skrifver han den 3 Aug. 1793: „Händelsen med Bror August har rätt mycket kostat på mig; han hade dock den välsignelsen att dö i armarne af sina bästa vänner och se sin hustru åtminstone för några år försörjd och kunna betala sina creditorer, sedan han är död, ett underverk i dessa tider.“

Enligt en sägen inom familjen hade A. N., såsom brodren skrifver, verkligen begifvit sig in åt landet, men der blifvit öfverfallen af negrer och så illa misshandlad, att han efter återkomsten till Freetown, hufvudorten i Sierra Leona, i följd deraf aflidit.

I sin minnesteckning öfver C. B. Wadström har v. Beskow ej heller förgätit Nordenskjöld och hans tragiska slut. Af misstag benämnes han der Carl Fredrik och uppgifves, då han dog, nyss hafva hunnit mannaåldern. Han var dock omkring fyratio år gammal, då hans orolige ande gick till hvila.

Noter.

1) Uppgifter angående de äldre medlemmarne af slägten kan läsaren finna i Biogr. Lexikon och i förf:s ofvannämnde „Minnestal," som är tryckt i slutet af T. VIII af Acta Soc. Scient. fennicae. Hänvisande till dessa uppgifter böra vi tillägga, att Nordenskjöldska ättens stamfader Carl Fredrik och hans äldre broder Anders Johan, hvilka begge antogo det adliga namnet, hade en tredje bror Magnus Otto Nordenberg, f. den 19 Januari 1705, död 1756. Också han var i många vetenskaper väl förfaren och då han äfven sysselsatte sig med alkemi, torde de få biografiska notiser vi om honom inhämtat, i dessa anteckningar om finska alkemister kunna försvara sin plats. I sina yngre år blef han i tillfälle att företaga en vidlyftig utländsk resa, hvarom han 1731 sjelf berättar följande: „Framlidne commercerådet Erland von Cameen, som med egna ögon sett den fast otroliga vinst och nytta, som Holländaren isynnerhet vet göra sig af våra master, balkar och bräder, med mera, dem han för ett ganska ringa värde och så godt som för intet bekommer, när man anser att han föga annat än för tobak sig sådant tillbyter; tyckte omsider uti mig hafva funnit ett tjenligt subjectum att sondera denna handelens hemligheter och för den skull af genereux omsorg för den allmänna välfärden anmodade mig att på dess bekostnad resa till de orter och länder utomlands, hvarest han förmente att grundelig kunskap om allehanda trävarors natur och fördelaktigaste sågande, afsättning, consumtion med mera kunde erhållas. Charmerad af ett så godt tillfälle att med tiden få göra mitt fädernesland någon god och nyttig tjenst, reste jag från Stockholm i Nov. 1725 för menage af tid och omkostnad sjöledes, icke utan lifsäfventyr till Lybeck och vidare genom Hamburg, Bremen, samt flere tyska orter till Holland, tagandes till hvar stad så mycken tid, som till mitt goda uppsåts befrämjande var af nöden, och således i gemen, men nästpåföljande sommar vid högskolan i Saardam isynnerhet, med tillhjelp af mathematiska vetenskaper och särdeles af mechaniquen bekom större upplys-

ning uti de nyttigaste och för vårt land nödigaste manufacturer, besynnerligen uti allehanda sågverk än någon Svensk före mig ägt och till rikets nytta och fördel applicerat. — Samma höst gjordes sedan igenom välbem:te hr commerceråd på min anvisning begynnelse till en vädersågqvarns byggande här uti Finland, Borgå län och Sibbo socken, på den såkallade Fagerö holmen en mil ifr. fasta landet eller Ericsnäs säteri belägen, samt med alla förmåner af tjenligt ställe, tillräckelig och grof skog inom socknen, lastage etc. vida utöfver någon annan ort der i skären försedd. Och såsom denna qvarn var ett begrepp af allt det bästa och nyttigaste, som jag funnit i de Saardamske 517 väderqvarnar, samt ägde den förmåga framför våra vattuqvarnar att kunna såga hela året igenom, så borde ock dervid efter min hemkomst inrättas machiner till „gesneede Deelen“ och „Veever“, som är ett slags ganska tunna bräder och spån af otrolig debit och consumtion, isynnerhet uti Spanien, Portugal och alla vid Medelsjön belägne länder och förutan några få i Saardam, hos hvilka jag denna hemlighet, icke utan lifsfara inhemtat, ingen till äfventyrs i hela verlden bekant. — Kort derefter och sedan jag gjort en tour igenom merendels alla städer i Holland, begaf jag mig återigen sena hösten på sjön och efter att hafva medelst dess caprice utstått mycket ondt, anlände omsider till England och London i Oct. 1726, hvarifrån resan fortsattes följande året i Apr. igenom Dover till Calais uti Frankrike och vidare landvägen till Paris; derifrån togs efter 2 månaders förlopp touren öfver Lyon och vidare på floden Rhône utföre till Avignon, till Marseille, Toulon samt flere franska hamnar och städer vid Medelsjön och ännu i slutet af samma år 1727 till Genua uti Italien och derifrån tillbaka igenom Provence, Languedoc (hvarest den makalösa canalen, som medelst floden Garonne förenar Medelhafvet och Vestersjön observerades) och vidare genom Guienne till Bourdeaux samt sedan och uti början af påföljande år igenom alla franska hamnar och handelsplatser vid Vestersjön uppföre till Rouen och Paris, hvarifrån resan vidare fortsattes i Apr. öfver Brabant och Flandern till Amsterdam och derifrån återigen höstetiden, öfver Norrsjön till Marstrand och Götheborg, hvarest jag i slutet af Oct. anlände, och sist i Dec. 1728 till Stockholm; slutande således resan och året med en trogen och omständlig berättelse af allt hvad jag under den tid jag utrikes vistades till mitt förehafvande nyttigt och förmodeligen till fäderneslandets tjenst anmärkt och inhemtat, till välbem:te hr commerceråds synnerliga välbehag och nöje. — Och ehuruväl jag hoppades efter dess mångfalldiga löften och försäkringar då blifva befordrad till någon hederlig

och anständig charge; så syntes honom likväl rådeligare, att jag, så snart det kunde låta göra sig, skulle resa hitöfver att sätta dess sågverk uppå Fagerön uti behörigt stånd efter den öfverenskomna planen med mera; utfästandes sig att emellertid hos Hans Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla för mig om caractere af commerceprofessor samt sedan jag till nästa riksdag hunnit aflägga verkeliga prof af capacitet och skicklighet dertill, mente han lätteligen kunna begå det så, att bem:te profession, under högloft. Kongl. Commercii Collegii lydnad och inseende till riksens nytta och tjenst måtte blifva conserverad och med lön försedd."

Under denna långvariga vistelse i utlandet sände han till brodren Carl Fredrik en stor mängd bref, hvari han redogör för sina studier och arbeten och ordar vidlyftigt om sina framtidsplaner. Utom en kortare tid, som han tillbragte i Leyden, der han hos Boerhave lärde hans Arcana chemica, för Albinus studerade anatomi och hos S'Gravesend mekanik, var det mest i Saardam och Amsterdam han uppehöll sig. Han hade hufvudet fullt med projekter till upphjelpande af Finlands välstånd genom sjöfart och handel, fabriker och handslöjder. Det mål tycktes ha föresväfvat honom att blifva för Finland, hvad Alströmer blef för Sverige. Under återresan uppehöll han sig också någon tid på Allingsås, och besåg der de Alströmska anläggningarna.

Efter hemkomsten sysslade han med hvarjehanda naturstudier och meteorologiska iakttagelser, praktiserade äfven jemte brodren Carl Fredrik i alkemi. Såsom bevis härpå anföra vi följande ur ett bref dat. Wijksund d. 23 Jan. 1736: „Angående vår uppå Frugård fattade desseins verkställande här el. på Eriksnäs, hvarom käraste bror tillskref i mitt förra, lär k. b. förmodl. varit af sina brädkörare förhindrad att svara; och lika mycket gör det mig, så vida mitt interesse för ingen del dervid beror, utan hvad jag redan efter låfven gjort, har skett uti enfaldigaste uppriktighet och förtjenar således ingen tack. Ty jag är skyldig att tjena alla, huru mycket mer k. b. uti hvad jag nånsin förmår? Om sakens visshet är fuller intet tvifvelsmål, såframt materialierne hålla, det må sedan komma med adeptorum processer öfverens eller intet; ty jag är ganska viss och försäkrad derom, men defierar, om hela verlden såge det verkställas, att ingen ändå är capabel att görat efter utom ljuset; ty att taga den förbannelsen bort, som Gud engång underkastat materia secunda eller de jordiska ting, är intet kött och blods krafter. Den är sannerligen säll, vare sig k. b., jag eller någon annan, som Gud ger sin nåd dertill och utan en säkert tror och förtröstar på Honom

och hans allsmäktighet i helig afsigt, är allt vårt hufvudbråk och arbete derpå förgäfves. Det reëla, som k. b. berättar sig hafva observerat eller funnit vid den såkallade materia secunda, vet jag intet om jag skall taga in bonam el. malam partem, innan k. b. behagar omständligare lemna mig deraf part. Ty vore det ett reelt fel, så kullkastar det hela vår système el. philosophi, men består felet endast uti application, så har det intet att betyda; ty jag finner hos mig sjelf, att jag måtte vara ganska ren i mina concepter och utan allt mörker, om jag skall kunna applicera den rätt; men så mycket jag haft eller gifvit mig tid dertill, har jag ännu intet funnit någon knut uti naturen, som derigenom intet kunnat fullkoml. upplösas." — Genom allehanda exegetiska funderingar „invecklade han sig redan då ofta i svårt hufvudbråk." — Under 1741 års krig var han underlöjtnant vid fortifikationen och vann en sorglig ryktbarhet efter krigets slut, då han anklagades för otillhörligt förhållande vid Tavastehus slotts kapitulation den 24 Aug. 1742. Han hade redan under kriget 1743 under åberopande af någon panträtt egenmäktigt satt sig i besittning af Stockfors egendom i Pyttis socken, dit han kommit för fältmätningars verkställande vid gränsen och der han för större beqvämlighets skull erhållit bostad på Stockfors; men då efter fredsslutet rätte egaren, kaptenen i svensk tjenst baron Johan Carl Gustafson Natt och Dag ville åter tillträda sin egendom (hvilken han ärft efter sin svärfader presidenten Grefve Johan Creutz), satte sig Nordenberg med 12 man och 3 drengar till motvärn, och lät arrestera baronen, hvilken dock genom flykten lyckades rädda sig öfver till svenska sidan N. ingick derefter 1744 i rysk tjenst såsom kapten vid kejserl. ingeniörkåren och högsta befälhafvare af fortifikationen i Wiborgs län och fortfor att bo på Stockfors. Baron N. o. D. tyckes då ej haft någon annan utväg att återfå sin egendom än att också antaga krigstjenst i grannriket och som han blef utnämnd till ståthållare i Willmanstrand, lyckades det honom slutligen att 1746 få N. ifrån Stockfors afhyst. — Emellertid hade N. till k. ryska hofvet 1745 låtit inlemna „ett välment förslag till en evig freds återställande emellan de kristne", hvilket blef illa upptaget och föranledde honom efter 20 månaders tjenst att taga afsked. — Under hvarjehanda förevändningar blef han sedan qvarhållen i ett slags fångenskap först i Fredrikshamn, sedan i Wiborg, derifrån han om våren 1748 till svenska regeringen utlevererades och under bevakning fördes i en ganska nödställd belägenhet öfver Borgå till Tavastehus, der han i 10 månader satt arresterad. Om sommaren 1749 hemtades han till Helsingfors för att inför Generalkrigsrätten afgifva sin för-

klaring med anledning af det mot honom väckta åtalet, „för det han utan trängande nöd låtit bruka sig till dagtingan med fienden om en fästnings öfverlåtande samt vid det tillfället utgifvit en skrift, full med skändeliga utlåtelser, samt emot kongl. förordningen nyttjat kronans manskap och obehörigt tagit till sig af kronans medelpenningar.“ Krigsrättens dom föll d. 28 April 1750, men först två år senare vann densamma Konungens stadfästelse, då Nordenberg efter sex års fångenskap försattes på fri fot, dock utan rättighet att vidare ingå i statens tjenst. Traditionen berättar, att N. äfven varit misstänkt för delaktighet i häradshöfding Wikmans bekanta stämplingar och att denna misstanka varit den egentliga orsaken till domens stränghet. I hans bref och öfriga skrifter hafva vi ej funnit något annat stöd för denna misstanke än hans utomordentliga beundran för Kejsarinnan Elisabet, samt en plan från 1726 att af henne och Sveriges Konung erhålla en neutralitetsförklaring för Finland, som deraf skulle hafva stor fördel. — Sina sista lefnadsår tillbragte han på brödernes egendomar i Nyland (Eriksnäs, Safjerf, Skräddarby). Han sysslade nu åter med mekaniska arbeten och naturstudier af hvarjehanda slag, uppblandande de sednare med teologiska och mystiska spekulationer; men ehuru han var mycket angelägen att befordra ett och annat af sina produktioner till trycket, lär dock ingenting deraf ha offentliggjorts. Såsom prof kan det i efterföljande not meddelade stycket tjena. Men det förtjenar särskildt framhållas, att han redan året efter det Browallius utgifvit sitt betänkande emot den mycket omtalade vattuminskningen, eller 1756 kunde säga, att han emot denne forskare bevisat, att en successiv vattuminskning allt sedan syndafloden varit alldeles nödvändig och intet i någon måtto mot den h. skrifts vittnesbörd stridande, för hvilken åsigt han åberopar såsom ojäfaktiga vittnen jättegrytorna på Löparön. Hans uppsats blef icke renskrifven, än mindre tryckt — innan han samma år afled; men 1769 utgaf brodren C. Fr. en afhandling i samma syfte. — För öfrigt hafva några af de handlingar, som angå hans deltagande i Tavastehus kapitulation, synts oss ega det intresse, att vi publicera dem särskildt i slutet af detta häfte.

2) Af honom finnes i behåll bland annat en handskrifven afhandling med titel: „Vägen till Urim och Thummin, medelst en uppå Den Heliga Skrifts Vitnesbörd grundad Sann Naturkunnighet lyckligen igenfunnen i Finland;“ tvenne häften med titel: „*A.* o. *Ω.* Försök att medelst et Naturligt Tenke-Set utröna Materiens Ursprung och Invertes Beskaffenhet; Med orsaken till des förenderlighet och al slags verkan I gemen“ likaså finnes ett

tredje arbete i manuskript med titel: „GUD al ÄRA. Grundritning af Naturen invertes i alt Guds Henders Verk Igenom Lius och Fulkomlighet såsom Bilder af Vishet och Sanning å Ljusens Set Teknad; Utgjörande första Delen af en San naturkunnighet förut med en kort inledning därtill.“ Förstnämnde uppsats, som har till motto: A Deo principium, in Deum finis erit, har äfven till öfverskrift: „På hvad sätt vägen till Urim blifvit i Finland lyckligen igenfunnen och huru det ljuset af, genom och uti Guld aldralettast erhålles, i möjligaste korthet beskrifvit af en Sanningens Venn.“ Förf. berättar här, att han redan den 1 Dec. 1735 „oförmodligen bekom ett ganska simpelt eller naturligt begrep om hela verldens konstbygnad i gemen och om solens, jordens samt elementernas ursprung och beskaffenhet i synnerhet.“ Allt detta utredes nu uti sju „genom Urim bevisliga grundsatser“ — innehållande den obegripligaste mystik. Exempelvis må följande för vårt ämne icke alldeles fremmande anföras: „Allt hvad nu konsten eller en förnuftig eftertanka dervid uträtta kan, består förnemligast deruti att man medelst lindrig eld drifver sakta de gröfre hinnor såsom specifice lettare ut till omkretsen af guldet uti en först svart sedan snöhvit gestalt, liknelsevis som af ett svart kål blir en hvit falaska. Hvarefter man gjör deraf ett genomskinligt smidigt glas — — — och det ändå så makalöst fint eller tätt, att intet det ringaste af guldet innanföre får eller kan derigenom utdunsta. Då bemälte guld under dess förnyade activitet i uppstigande grader, först till svart, sedan till hvitt och sist till rödt igen skiljer mycken Terrestritet eller jordiskt mörker ifrån sig och det allt åt insidan af glaset rundtomkring, hvarvid det sig fäster som ett glasaktigt väsende, ökande tillika det genomskinliga glasets tjocklek allt mer samt i proportion deraf guldets mjukhet, först som bly och sedan som vax eller annat dylikt. — Men som vid första revolution alla förenämnda hufvudfärger igenom, hvarvid ock en hop medelfergor af makalös liflighet och naturlig ordning, dessemellan visa sig, allenast en del af Blodet i hvar guldcorpuscel blifvit genom dess eget vatn och uti dess egen Ande på nytt födt eller ifrån allt mörker renat, hvaraf guldet blifvit allenast mjukt som vax; måste man låta det ännu löpa så många revolutioner igenom, att alltsammans blir en elementarisk fluid röd jord, omsider i fullkomlig hvila brakt och i högste graden eldfast eller fixt, af trenne väsendtligheter, nemligen Andan af ett segt och spenstigt, vattnet af ett fugtigt och lösande samt Blodet af ett fetaktigt och bindande väsende, till en i mörker oaflåtligen lysande fetma, lik en karbunkel under namn af Urim. Adam uttydes *Röd jord* och af en sådan, som nu beskrifven är, vardt för-

modligen Hans kropp i början af Gud skapad till oförvansklig härlighet eller evigt lif och Hans hy genom Thummin hvitskinande klar och skön i högsta grad. — Ehuruväl hela processen af Urim nu blifvit ifrån början till ändan upriktigt beskrifven, erfordras dock ett af Gud, förmedelst ett naturligt begrepp, upplyst förstånd att stella den i verket, i anledning af den Eniga Trefaldighet, som finnes i hvar solarisk corpuscel fullkomlig och i hvar jordisk mer eller mindre fullkomnad, hvarom följande grundsats, som handlar om elementernas ursprung och beskaffenhet, ytterligare kunskap och upplysning meddelar. Men huru man skall erhålla Thummin, som är ändan af materielt ljus, likasom Urim är första början deraf samt af långt större fägring än solen, hvars bild i sitt hela väsende nemligen med sin dunst- och luftkrets tillsammans, Thummin lifligast föresteller, är mig intet så tillreekeligen bekant, att jag vågar gifva mitt begrep derom i allment dagsljus. — Den äran lär ock förmodligen ingen annan vederfaras, än den Gud bevärdigar, som ett besynnerligt verktyg, att underrätta verlden om fullkomligheten af Hans eljest obegripliga vishet och som ej fyllest vördas kan, innan vägen återvärts till Thummin också blifvit fulleligen upptäckt. Hvilket så bör förstås, att vesendtligheterna sinsemellan behålla den ordning, som de hafva bestendigt inom såväl solens som jordens atmosfärer och som just är tvertemot den ordning de hafva sinsemellan uti Urim, nemligen blodet ytterst. I Thummin deremot innerst, såsom det af naturen aldrafullkomligast finnes i en rätt äkta Jaspis eller Briljant; men huru mörkret skall skiljas ifrån ljuset i en sådan hård materia måste fuller ett naturligt begrepp gifva vid handen, dock sysselsetter det en mogen eftertanke tillreckeligen."

Härmed bör jemföras, hvad A. N. skrifvit i ett bref till d:r Gumpertz, der det enl. Sturtzenbecker heter: „Den process, som utgör ena delen af alkemin, har till föremål att *förädla guld* per se till de Gamles *Urim* (Eld) eller som de Nyare behagat kalla „Lapis Philosophorum" och finnas omskrifven mer och mindre mörkt och förbehållet i många böcker; men den andra delen, som består i en process att förädla *diamanten* per se till de Gamles *Thummin* (Flamma) finnes ej till det mesta vidrörd uti någon bok eller skrift och torde vara en alldeles förlorad konst sedan egyptiska åldren, ehuru *någon anledning* är Cagliostro torde hafva denna hemlighet. I diamantprocessen eger jag väl ingen *praktik*, men en lika säker, viss och oomkullstötelig *teori*, som i guldprocessen" (ungefär som farbrodren).

3) Ännu i 18:de årh. hade alkemin flere framstående anhängare i

Sverige: bland dem märkes i främsta rummet den berömde bergsmannen och läkaren Urban Hjärne, som kämpade mot „trolldomsraseriet,“ men försvarade Paykulls guld och Paracelsi recepter († 1724); med. prof. Lars Roberg, som uti en mängd kemiska teser försvarade alkemin († 1742); bergsrådet Georg Brandt, „en af samtidens första kemister, sysselsatte sig äfven stundom med alkemi, men på ett förnuftigt sätt“ († 1768); kemie prof. Joh Gottskalk Wallerius, den siste alkemisten († 1785) ehuru ovisst synes, om ej ännu Joh. Afzelius i yngre dagar hade någon sympati för denna „högre kemi.“ I förbigående må efter Schinkells minnen, III, 258, anföras, att en mystisk undergörare Mizza-che-colobech-cha, som påstod sig ega djupa insigter i alkemin, uppträdde i Stockholm mot slutet af förmyndareregeringen och sattes i tillfälle att aflägga prof på sin skicklighet. — Alkemin förkastades deremot af H. T. Scheffer, A. Fr. Cronstedt och Bergman. — G. v. Engeström, densamma, hos hvilken A. Nordenskjöld gick och „chemiserade“ så flitigt, yttrade sig i ett tal 1782 med stor försigtighet om alkemin; vi hafve antecknat följande: „Har man nu osäkerhet uti den egentligen såkallade chymien, som dock tyckes vara någorlunda upparbetad, huru mycket större svårigheter skola icke möta uti den högre alchymien, hvilken litet eller intet är utredd? Hvar och en har sig bekant, att alchymien skall innehålla läran om metallernas förvandling och förädling; men det torde också nästan vara allt hvad man deraf med säkerhet vet. Man har i detta ämne nog så många böcker skrifne, som uti sjelfva chymien, men som de äro alla så uppfyllde med liknelser, gåtor och förtäckte ord, så lära de vara få, som deruppå taga någon reda. Detta har gifvit anledning att tro alltsammans vara blotta dikter och hela vetenskapen ogrundad. Sanningen att säga, torde man vara ursäktad, om man skulle falla på sådan tanka. Dock likväl, då man besinnar, att de äldres arbeten intet äro att förkasta, utan tvertom, att man äfven i våra tider i många mål har nytta af desamma, så skulle tyckas som åtminstone en del af alchymiska arbeten intet vore alldeles ogrundade; de torde intet varda skrifna utan någon anledning“ o. s. v. — Redan 1769 arbetade Scheele, Bergman och Gahn tillsammans i Upsala och sedermera hvar på sitt håll. Man förundrar sig, att A. N. icke följde deras arbetsmetod och i sina bref icke nämner ett ord om dem. Hade han fördjupat sig i Scheeles 1777 utkomna märkvärdiga bok om Luft och Eld med den ifver, hvarmed han grubblade på farbrodrens Urim och Thummin, så hade hans vetenskapliga bana säkert blifvit en helt annan.

4) Angående „Societeten i Afrika“ och den „Afrikanska affären,“ som längrefram omnämnes, kunna nödiga upplysningar erhållas ur v. Beskows Minne öfver Wadström i Svenska Akademiens Handlingar, 33:dje delen s. 207. Vi meddela derur i korthet följande: „År 1779 hade i Norrköping ett menniskoälskande samfund bildat sig, hvilket utgjordes af tio husfäder och hade för plan att anlägga en Svensk koloni på Afrikas vestra kust till Negrernes civilisation och slafhandelns utrotande. Dess verksammaste ledare var Wadström. Ännu tidigare hade Ulrik Nordensköld i en särskilt skrift utvecklat detta ämne.“ Efter Amerikanska krigets slut erhöllo fyratio svenska familjer K. Gustaf III:s tillstånd att utflytta till Afrika. År 1787 bereste Wadström, Sparrman och Arrhenius Senegalländerna och den del af Afrikas vestra kust, som troddes lämpligast för det svenska nybyggets anläggande. En följd af dessa sträfvanden blef anläggningen af kolonien Sierra Leona, hvilken grundades hufvudsakligen med engelska sammanskottsmedel och till hufvudort erhöll staden Free-Town, som redan löftesrikt uppblomstrade, då (1795) en fransk eskader besköt och uppbrände kolonien såsom engelsk anläggning, dödade invånarene, plundrade husen, nedbröto planteringarne och förstörde hela anläggningen.

5) Se Kopps Geschichte der Chemie, 2:dra delen, sid. 234. — Af A. Nordenskjölds efterlemnade alkemiska uppsatser införa vi här helt och hållet: 1:o *Aldeles Fullständigt Begrep om den Enda och Sanna Alchemiska Processen.* Yttre Tilställningen: Materien är ingenting annat, än rent fint guld, såsom naturens aldraädlaste alster i materiernas rike. Ett ass eller gran deraf är redan tillräckelig quantitet. Man kan också taga, om man vill, något mera, ända till 20 ass. Ugnen är i det närmaste en vanlig proberugn, der muffeln är utan alla öppningar, utom en enda framtill på luckan, för att se igenom, och ej större än en ärt. För öfrigt bör ugnen stå på en råste och piedestal i en spis, och så rangeras, att ingen luft ifrån rummet kan komma in i skorsten, utan att den skall stryka igenom ugnen. Då kan man, medelst spisspjellet och ett register under råsten, der luften stryker in, regera elden huru man vill. Tallkol äro af alla kol bäst: men kunna vara af hvad slag som hälst, allenast de äro rena och utaf en och samma sort. Ugnen och muffeln böra vara så eldhärdige, att de orubbade kunna hålla ut ett års beständig eld. I muffeln kan sättas in 10, 20, 30, ja 50 guldpärlor på en gång, på tunna lerskärflar, flere på en skärfvel, hvilka sedan aldrig vidröras, äfvensom ej eller luckan nånsin får öppnas. Yttre tillställningen kan likväl varieras på hundrade sätt, allt som artisten

är inventieus, och har öfning med luftdrag, bränslen och ugnars byggande. Konsten: Hela konsten består uti ingenting annat, än att regera elden, antingen omskifteligt eller beständigt jämn, hvilketdera man vill. Annat instrument att förädla guldet, har ej artisten. Högsta eldgraden är, att kunna hålla guldet i god smältning, och den lägsta så, att man kan se i muffeln och tydeligen skönja de stelnade kropparne. Att mästerligen tillämpa och regera värman eller elden, allt efter hvarje materias serskildta art och egenskap, fordrar myeken öfning, och är sannerligen en stor konst; den största i hela naturkunnigheten. Deruti består endast konsten, att, på Egyptiska viset, kläcka ut ägg i ugnar, drifva upp frön i drifbänkar, af jern bereda stål, af Diamanten göra Thummin, af Guldet Urim eller Lapis, o. s. v.; hvilket allt måtte ske med hvarje materia, per se, med en viss värma, en viss eldgradering och efter en viss i naturen determinerad ordning och tid. Revolutioner: Revolution kallas alltid en färgcirkel hos guldet ifrån guldrödt till blodrödt, under hvilken guldet oafbrutet står i elden. En sådan färgcirkel består af 3:ne på hvarandra följande hufvudfärgor, svart, hvitt och rödt, och deremellan en oändelig variation af alla slags mellanfärgor. Trenne sådane revolutioner måste guldet minst gå igenom, för att blifva lapis, eller en transmuterande eld. Men den första kan det endast gå per se igenom. Sedan måtte alltid, antingen rått, eller något förädladt guld vid hvarje revolution tillsättas. Den första revolution kan ej göras på mindre tid, än 9, 10 à 12 månader. Den andra på 2 à 3 månader. Den tredje på 1 månad, eller mindre. Detta kan man iterera in infinitum, så att guldet sluteligen på en timma och ännu mindre, kan gå igenom hela sin färgcirkel. Eldgraden är allt lindrigare och lindrigare, ju kortare revolutioner. Perioder: I alla revolutioner äro 3 perioder: den svarta, hvita och röda. Eldgraden är lindrigast i den röda och starkast i den svarta. Svarta perioden räknas vanligen till 150 dagar, den hvita till 40 dagar, och den röda till 120. Färgorne i den svarta perioden, innan den becksvarta svärtan infaller, som sker ungefär i midten af perioden, äro först molnaktige, sedan liksom en förgyllning, derefter en gräsgröna, i 8 dagar eller mera, och sedan hvarjehanda mulenhet och mörker, intill den totala svärtan. I öfvergången derpå till den totala snöhvitan, äro färgorne sedan af alla möjeliga variationer, men klara och allt mer och mer stötande på hvitt. Vidare, i öfvergången till den totala blodrodnan, äro de först gröna, sedan lazurblåa, derefter citrongula och sluteligen röda. För- och Efterarbetet: I hvarje period är ett för- och ett efterarbete. I förarbetet är en omskiftande eldgrad, men

i efterarbetet en jämn och enahanda eld. I alla efterarbeten är alltid guldet i coaguleradt tillstånd; derföre kallas ett efterarbete vanligen calcination, stekning eller uttorkning, ehuru det börjas med svettning. I första perioden är proportion, i anseende till tiden, emellan förarbetet och efterarbetet, såsom 1:2, eller 1:3. I den andra perioden, såsom 1:1, eller 1:2; och i den tredje, såsom 1:3, eller 1:4. När svettningen upphört i ett efterarbete, och calcination börjar synas torr, då periodens hufvudfärg också börjar, så kallar man materien kalk, ehuru den alltid är en sammanhängande metallisk klump. Solve et coagula: Alchemiens allmännaste konstterm. Detta förefaller endast i alla förarbeten. Guldet skall först smälta och efter minst 2 timmars frisk smältning, skall det sedan coaguleras medelst försvagad eld. I detta coagulerta tillståndet skall man sedan calcinera eller steka det, minst i 3 dagar. Ett sådant solve och coagula kallas en sublimation; och uti alla förarbeten skall man taga minst 7, högst 10 eller 12 sådana sublimationer. I denna eldgradens omskiftning består nu ett förarbete. Största konsten ligger här, att väl och försiktigt kunna calcinera guldet, emedan endast häruppå beror hela dess förädling. Proportion, i anseende till tiden, emellan solve och coagula, är mycket olika Många bruka ana-proportion. Jag råder hälst, att alltid bruka mäst af solve. En sublimationstermin bör vara minst 3 dagar; men kan ock tagas till 6, 7 à 8 dagar; och långa förarbeten äro alltid bäst. Inslutningen, eller den hermetiska sigilleringen kallas egenteligen öfvergången ifrån förarbetet till efterarbetet; men är alldeles detsamma, som öfvergången ifrån solve till coagula, hvarvid alltid den philosophiska elden visar sig, och coagulationshinnan omkring guldpärlan formeras, som också kallas ovum eller glaset. Alla inslutningar, så väl emellan solve och coagula, som emellan ett för- och efterarbete, ske bäst igenom hastig och stark nedsänkning af eldgraden, ända till mörkt i muffeln, så att man ej mer än väl kan skönja kropparne. Sedan skall msn i calcination försiktigt bibehålla denna coagulationshinnan, som är mycket öm i början, men blir både tjockare och eldhärdigare efter några dagar. I de första sublimationerne är hon svart; men blir sluteligen i den 7:de eller 9:de sublimation mjölkhvit, då den först är fällkomligt ren och tjenlig till ovum. Om man sedan i efterarbetet, när denna hinnan vunnit någon styrka, nyttjar en allt för svag eld, så komma färgorne ganska långsamt, eller ock aldrig; men är elden för stark, så drifver man antingen upp inslutningen och måtte börja arbetet å nyo; eller ock, vid det materien börjar blifva torr, om 20 à 30 dagar, fast coagulationshinnan då tål nog

stark eld, förhastar man ändå så starkt uttorkningen, att materien i stället för svart, blir kopparröd, lik vilda valmogor, då allt är förloradt. För dessa ytterligheter i eldgraden kan likväl en öfvad artist, med goda anstalter lätt vakta sig. Förkortning: Detta är nu den vanliga processen, som kallas den långa vägen, eller de rikas väg; emedan den drar ut minst 15 månader och ofta längre, till skilnad ifrån en mycket kortare, som kallas de fattigas väg, eller opus nostrum; och består deruti, att man tager guldpärlor till 15 à 20 ass eller grans storlek, och så många som kunna rymmas i muffeln, hvilka man, efter några timmars frisk smältning coagulerar eller sluter in, medelst en hastig och stark nedsänkning af eldgraden. Skulle ej inslutningen då strax blifva god, så att den totalt öfvertäcker svarta pricken, måtte man iterera detta en eller annan gång. Sedan kan man i detta tillståndet calcinera dem längre eller kortare tid, hvarpå man försiktigt och sakta upphör med operation. När de då tagas ut, afskrapar man de tunna hinnorna med en lätt hand, och af detta afskrapade, som kallas aurum nostrum, formerar man några ganska små pärlor af $^1/_4$ à $^1/_2$ grans storlek, med hvilka ensamt man sedan gör hela verket, som då kan fullbordas på 2 à 3, ja väl 5 à 6 månaders kortare tid, än på den vanliga vägen och med mycket lindrigare eld: der uppassningen också på långt när ej är så noga, och elden i allmänhet mycket mindre farlig, emedan den här alltid kan hållas svag och dunkelröd. Tiden på korta vägen: Inom en vecka, kan man samla tillräckelig quantitet af afskrapade coagulationshinnor, eller aurum nostrum, och om högst 21 dagar, kan första förarbetet med 7 sublimationer vara gjordt. Sedan, efter inslutningen uti en jämn och oafbruten calcination, kommer man om 40 dygn till svärtan, och 40 à 50 dygn derefter börjar hvita randen synas. Nu kommer man in i det andra förarbetet, som man måtte göra med mycken noggranhet och försiktighet, likaså på 21 dagar och med 7 sublimationer; men nu, under en mängd af allehanda färgor, och alltid med Påfogelssvansen i svarta pricken. 21 dagar derefter, är första revolution på hvitt färdig; således in alles på 20 veckor, eller högst 5 månader. Vill man nu hafva det hvita, måtte man taga ut det: men vill man fortgå till det röda, måtte det ske oafbrutet, och då förefaller det 3:dje förarbetet, äfven på 21 dagar; hvarefter man om 90 dagar har första revolution på rödt färdig, som sedan måtte gå igenom en eller par revolutioner till för att blifva lapis. Alltsammans på 11 à 12 månaders tid. Multiplication: Ett gran, eller ass på detta sättet förädladt guld, är redan tillräckligt, för att äga all verldens rikedom, och en universalmedicin för alla

verldens sjuka; ty man kan lätt föröka det, så väl till vigt som ädelhet, och det in infinitum, igenom itererade revolutioner, antingen medelst fermentation med rått guld, då multiplication sker mäst in quantitate, eller med något förädladt guld, då multiplication sker mera in qualitate. Vill man åter föröka det hvita, måtte det fermenteras med silfver, hvilket äfven kan ske i så infinit mått, medelst itererade revolutioner.

Här är nu hela den stora alchemiska hemligheten! Gack nu, lilla papper, omkring i verlden, och förstör penningetyranniet, så att guld, silfver och ädla stenar en gång måtte upphöra, att vara verldens afgudar och tyranner!

2:o *Bevis ur Förnuftet, att min uppgifne Guld-Process, är den Enda rigtiga och sanna Alchemien:* 1:o Att alchemien ej består deruti, att medelst sammansättning göra guld. 2:o Icke eller uti de så kallade particularprocesser, hvaraf knappt någon är rimlig. Utan 3:o deruti, att bereda en matiere, som kallas lapis. 4:o Att detta konstens mästerstycke lapis är ädlare än Guld, samt ädlare och fullkomligare, än någon annan matiere, som nånsin naturen frambringat. 5:o Att grundämnet till lapis är endast och allenast guld, som är naturens ädlaste materia. 6:o Att guldet för att förädlas till lapis måtte tagas per se. 7:o Att guldet ej kan förädlas till lapis genom något annat medel än elden. 8:o Att guldets förädlingsprocess till lapis ej kan vara i någon annan form, än den jag uppgifvit.

3:o *Bevis ur Böcker och Erfarenheten, att min uppgifne Gnld-Process är den Enda rigtiga och sanna Alchemien:* 1:o Att hela det hermetiska verket börjar ifrån ett ting, samt fortgår och sluter i ett ting. 2:o Att artisten ej har mera än ett enda medel att förändra och förädla detta ena tinget, nemligen elden. 3:o Att detta ena tinget, hvarpå hela det alchemiska arbetet roulerar, är rent guld. 4:o Att hela arbetet att koka guld i elden, är ett continuum, i en linea, i ett käril och i en ugn. 5:o Att quantitas materiæ auri pro opere philosophico est ° o O smält guld i spherisk form, ifrån 1 ass eller mindre, ända till 20 ass. 6:o Att i guldmaterien skall man göra sig begrepp om 2:ne serskildta ting: Sol et Luna, eller Sulphur et Mercurius, eller solve et coagula, eller agens et reagens. 7:o Att i guldmaterien skall man göra sig begrepp om 4 serskildta ting: De 4 elementerna: jord, vatten, luft och eld; eller de 4 qualiteterna: vått, torrt, varmt och kallt. 8:o Att i guldmaterien kan man ock göra sig begrepp om 3 serskildta ting: de 2:ne extrema och det som är emellan: anda, själ och kropp. 9:o Att yttre eldens regering ej är annat, än att kunna höja den,

sänka den, eller hålla den jämn. 10:o Att höja yttre elden, är detsamma, som att solvera eller mercurifiera guldet. 11:o Att sänka yttre elden är detsamma, som att coagulera, eller sulphurifiera guldet. 12:o Att sedan guldet är altereradt, medelst solve & coagula, 7 à 9 gånger, skall det figeras, slutas in och så hållas i eldens jämna tills en hufvudfärg visar sig, fortgår och begynner att gå bort. 13:o Att i skiftet emellan solve och coagula, visar sig alltid den philosophiska elden. 14:o Att strax derpå formeras coagulationshinnan, som kallas ovum eller glaset. 15:o Att denna coagulationshinnan är i början svart, och kallas då Saturnus: men blir sluteligen mjölkhvit, och kallas då Lac Virginis. 16:o Att coagulationshinnan är öm och tunn i början, men blir starkare och eldhärdigare efter några dagars calcination, eller coagulation. 17:o Att sluta in, är i allmänhet detsamma, som att figera, eller coagulera guldet; men att 7:de eller 9:de coagulation egenteligen kallas inslutning. 18:o Att operation till inslutningen kallas förarbete, eller ett herculiskt arbete; och operation efter inslutningen efterarbete, eller ett qvinnoarbete. 19:o Att guldprocessen genomlöper 3:ne perioder: den svarta, hvita och röda. 20:o Att i alla dessa perioder är förarbete och efterarbete. 21:o Att endast i förarbetet förefaller eldens upphöjning och nedsänkning; men i efterarbetet alltid blott eldens jämnhet. 22:o Att guldet, oafbrutet kokadt igenom de 3 perioderna, är ännu icke lapis, utan endast första revolution. 23:o Att guldet måste minst gå igenom 3 sådane revolutioner, för att bli lapis, eller en transmuterande eld. 24:o Att första revolutionen kan guldet endast per se igenomgå. 25:o Men att i 2:dra, 3:dje och alla de följande revolutioner måtte det alltid fermenteras med rått guld, eller med silfver; eller också något redan förädladt. 26:o Att så kan guldet förädlas in infinitum. 27:o Att i guldprocessen gifvas flere förkortningar. 28:o Men att på den ordinaira vägen till att bereda lapis, åtgår minst 15 månader. 29:o Att i yttre tillställningen eller ugnen, och att regera elden, består största delen af den alchemiska hemligheten. 30:o Att Trevisanus, Sendivogius, Espagnet, och Philaletha äro de bästa auctorer i alchemien.

Utom dessa bevis, som just icke tyckas bevisa alltförmycket, söktes stöd för alchemien äfven i Svedenborgs skrifter, såsom synes af den *Jämförelse emellan Guldets reningsprocess och Menniskans ånyofödelse*, hvilken äfven finnes i behåll och skulle utgöra inledningen till Alkemiens Historia, med hvars utarbetning A. N. en tid var så ifrigt sysselsatt. Detta doku-

ment är dock, oaktadt sina vidlyftiga och mystiska 18 paragrafer, alltför betydelselöst för att förtjena att numera offentliggöras.

6) Framl. Statsrådet Pipping meddelade mig rörande denne man följande notiser, hvilka här fullständigt intagas, ehuru de synas visa, att alkemin blott till ringa del ingått bland hans sysselsättningar:

Josef Pipping, son af Handlanden och Rådmannen i Åbo Josef Pipping, var född d. 29 Octob. 1710. Tjenade först såsom Handelsbokhållare hos sin fader, men vinnlade sig derunder såväl om hos borgareståndet derstädes då mycket sällan förekommande vetenskapliga insikter, som ock kunskap i moderna språk, af hvilken jag sett vackra prof, isynnerhet uti en, likväl mycket sednare tillkommen, öfversättning på flera ark i manuscript af någon, jag minnes numera icke hvilken, fransysk författares arbeten, med moralisk syftning. Dessutom begagnade han sig af Universitets Fäktmästaren, Capitainen Immanuel Fredric de Badas undervisning, icke allenast i fäkt- utan ock i danskonsten, med den flit och framgång, att han framför andra mest utmärkt sig i den förra, och derföre blifvit brukad till *förfäktare,* samt derefter af Bada, som fått transport till Fäktmästaretjensten vid Universitetet i Lund, då fråga uppstod om en efterträdares utnämning i Åbo, erhöll ett särdeles godt vitsord framför andra, hvilka i fäktkonsten egde *behöflig* skicklighet, äfvensom genom idkesam öfning så upparbetat sin naturliga fallenhet för danskonsten, att han vid åtskilliga tillfällen visat vackra prof af sin färdighet deruti. På grund häraf och då han gjort sig känd för ett stilla och godt uppförande, ansåg Consistorium Academicum Pipping värdig att framför någon främmande ihogkommas, helst han var villig att så framt han blefve förhulpen till den lediga beställningen, på någon tid begifva sig till utrikes orter, för att ernå större perfection så i fäktande som dansande, samt recommenderade fördenskull d. 24 Maji 1733 honom ensam och af förekommen anledning ytterligare d. 12 Jul. tillika med, men framför, två andra sökande, en Fändrik och en Dansmästare, hos Akademiens Kansler till bifall på sin ansökning, hvarefter han samma år blef utnämnd.

Då Kansler af en Consistorii Academici d. 10 Mart. 1737 daterad skrifvelse funnit att denne Fäktmästare med mycken flit fullgjorde sin skyldighet, förklarade Hans Excellence medelst svarsbref af d. 27 i samma månad sitt synnerliga välbehag öfver hans uppförande i sin syssla. Bättre tillfälle än någonsin förut att utmärka sig fick mannen d. 3 Maji 1744, Kronprinsen Adolf Fredriks födelsedag, som af Akademien i Åbo på ett synnerligen hög-

tidligt sätt firades, då ock studerande ungdomen, som till den dagen tänkt vid ändan af Stora Kyrkogatan, ej långt ifrån Akademiehuset, uppresa en stor äreport, prydd med dertill förfärdigade blomster, festoner och andra zirater samt många Inscriptioner, i Akademiens största Auditorium aflade hyllningseden, såsom, hvad Pipping angår, följande ifrån ett då tryckt blad sammandragne beskrifning utvisar.

Sedan under förmiddagen så väl efter en af Professoren Doctor Brovallius i ofvannämnde Auditorium hållen Orations slut, som under Låfsången efter Predikan i Domkyrkan, några efter de Studerandes föranstaltande på Vårdberget uppförde Kanoner i särskilda omgånger aflossats, gafs eftermiddagen klockan 2 ifrån berget Signal med 3 styckeskott, då de Studerande församlades på Nytorget och kl. vid pass 4 derifrån uppmarcherade i jemn ordning, inemot 400 till antalet, under Puke- och Waldhorns klang samt annan musik, anförde af Akademiens Exercitiemästare Joseph Pipping i 8 fördelningar, alle väl klädde och försedde med en liten sköld på bröstet, uti hvilken Hans Kongl. Höghets namn var inbundet med Konglig krona öfver; men Exercitiemästaren jemte de Studenter, som anförde Divisionerne, samt trenne, som till häst förrättade Adjutantssyslor, hade en mindre sköld med Jouveler besatt och ett blått band öfver ena axeln. Vägen togs öfver Stora torget, längs med Kyrkogatan genom äreporten, samt sedan utför Tavastgatan till Vårdberget, hvarest de med sådan accuratesse i några timmar lossade Salvor ur Pistoler, som någonsin kunde förväntas af något väl exerceradt manskap. Dessa Salvor blefvo alltid besvarade så väl af de der invid liggande stycken, som ock af andre, hvilka voro placerade på en ej långt derifrån i ån, jemväl i följd af de Studerandes försorg ankrad samt med många flaggor och vimplar beprydd jakt. Under hela tiden hördes musiken icke allenast der uppe, utan ock på en af och ann i ån farande nätt speljakt, samt hos Biskopen och Procancelleren, dit Landshöfdingen, Hofrätts- och Akademiestaterne voro inviterade och efter Biskopens och Consistorii anstalt tracterades. Klockan inemot 9 om qvällen aftroppade de studerande i samma ordning under klingande spel, och sedan de stadnat hos Biskopen att aflägga för honom så väl som för samtelige der församlade deras compliment, marcherade de i lika ordning neder till stora torget, hvarest de, efter ett slutligen ropadt Vivat! för Hans Kongl. Höghet, samt musicerad aftonpsalm, togo afsked ifrån hvarannan och gingo hvar och en i all stillhet hem till sina qvarter. Förmodeligen var det icke långt derefter som Capitaines titel af Konungen tillades Pipping.

Så väl i yngre åren, som ännu i sin sednaste ålder var denne ofta enskildt anlitad af dem, som behöfde handledning i räknekonsten och bokhålleriet, äfvensom då något bolags räkenskaper blifvit af egennyttiga förvaltare eller bokhållare så invecklade, att rättegång imellan interessenterne uppstått, såsom t. ex. den såkallade „gamla tobaks fabrikens" i Åbo, om hvars affärer vidlyftiga handlingar 1776 ifrån trycket utkommo.

När han först vändt sin hug till kemiska, farmaceutiska och kanske alkemistiska studier, är mig obekant, men att han praktiskt sysselsatt sig med till de två förstnämnde vetenskaperne hörande frågor, vet jag bestämdt. Bevis häruppå utgjorde äfven ej blott de ibland hans qvarlåtenskap fundne till ett Laboratorji Attirail hörande instrumenter och käril, såsom kolfvar, retorter, deglar m. m., utan ock några flaskor, innehållande Tillydroppar, hvilka den tiden voro utropade såsom tjenlig medicin för både menniskor och boskap i åtskilliga sjukdomar, hvarom i Åbo tryckta underrättelser, med öfverskrift: Medicamentum Gratia probatum etc. voro lindade omkring flaskorne, som, af honom fyllde, uti icke obetydlig mängd i allmänna handelsbodar länge under hans lifstid funno afsättning. Afled d. 14 April 1788, ogift.

7) Arrhenius beklagade sig ock öfver Wadströms „mystiska syftning" och återvände snart till Sverige öfver Paris, der han gjorde sig bekant med den då uppblomstrande antiflogistiska kemin. Man kunde anmärka, att af de två svenska mineraloger, som deltogo i Wadströms expeditioner till Afrika, den ene, Arrhenius, blef den *förste* som i Sverige förkunnade de nya kemiska lärorna och belogs derföre „som en svärmare under förmodan, att den romantiska yrseln snart skulle afdunsta i Scheeles och Bergmans klassiska fädernesland," den andre, Nordenskjöld, blef den *siste*, som kämpade för den äldsta kemiska teoris återupplifvande, hade äfven mycken „motarbetning i sitt arbete" och ansågs af många rätt och slätt för en galning.

8) Detta arbete innehåller en inledning, „*Introduction*," der nödvändigheten af nya och friare samhällsformer utvecklas, hvilka dock ej äro möjliga att införa i Europa, så länge penningetyranniet existerar; hvarföre någon tillflygtsort måste sökas från detta hersk- och besittningslystnadens gränslösa tyranni; sedan följer „*Advertissement*" och sjelfva *Planen* med åtföljande „*Observations*" och slutligen „*Invitation*," der ändamålet med och inrättningen af slafkolonien på Afrikas kust jemte en inbjudning att befordra företaget framställes.

9) Om detta från mineralogin längesedan försvunna namns betydelse erhåller man utförlig undervisning uti J. G. Wallerii Mineralogia, Stockholm 1747, sid. 407. Der upptages en stenart såsom ett eget species under namnet: *Örnstenar, Aetites, Aqvilini lapides:* „Stenar, som hafva en fördold hålighet eller *cavitet* uti sig;“ dit höra skallersten, tyster örnsten, jordfull ö. *(Geodes)*, vattenfull ö., torr ö., *Hermaphroditisk* ö., mångfalldig örnsten. Ganska riktigt anmärkes (s. 411) om dessa och dylika stenarter. „De kallas ej orätt *Lusus naturae* eller *Stengyckel*, men de kunde ock med större fog kallas *Stenälskares gyckelstenar; Lusus Lithophilorum.* En stark *imagination* kan *fingera* mycket af ingenting.“

10) Wadström hade bosatt sig i Manchester, der han anlagt en betydlig fabriksrörelse; men den spådda rikedomen uteblef, ty då kriget med Frankrike utbröt „störtade fabriken och drog i fallet med sig hans ej stora enskilda förmögenhet.“

EN EPISOD FRÅN 1742.

Några historiska Handlingar,

Finska Vetenskapssocieteten meddelade den 24 Januari 1870

af

A. E. Arppe.

I. Transumpt af Lieutenant Charpentiers Bref till Lieutenant Nordenberg i Tavastehus, daterat Lill Abborforss Läger den 11 Julii 1742.

Hwad wåra Krigs Rörelser angår, som iag wäl vet, att derwarande Wänner mäst illfehnas till weta, är iag minst i stånd att berätta sanna sammanhanget, seen Systemen blir fast obegripelig, och twärt emot all förmodan förwänd. Ty rätt som de fördehlachtigste anstalter gjordes, att hindra Fienden passagen till Fredrichshamn, medelst en taalrijk postering jemte 8 Canoner i Mendulax, samt 6 wid Strömsby Bro, och Hufwud Arméen låg församlad i Somma, altid färdig att innom 2:ne timmar kunna secundera Fästningen: Ravelinerne wid Wyborgs och Willmandstrands portarne woro färdige, samt tillika med öfriga Wallen fullkommeligen bestyckat, och små Nickhakar i Palisaderne befästade; Så att efter enfaldigt omdömme Staden bordt wara i Stånd att defendera sig tämmeligen länge, blef icke allenast Mendulax Posteringen indragen, utan och de bästa eller swåra Metall Canoner nertagne och tillika med Cassan och dels proviant etc: embarquerade på Fahrtygen: 6 och 3 ℔: fält Stycken brackte till Arméen; så att allenast några Järn basare och 2:ne Järn recochetter blefwo qwar på Wallen, med hvilka någre få skått giordes på några husarer, som några dagar å slag wiste sig för Wiborgs-Porten, och fästningen med någre Studsare- och Pistol-skått incommoderade; ehuruwäl

man will tro, att hela Ryska Arméen då redan lägrat sig bakom Backen, hwilket deras Rökar, jemte Tälten, som från Tornet syntes, besannar; blef Arméen d. 28 Junii beordrat att hålla sig marchfärdig. Och då iag samma dag kl. 4 efter middagen kom från Staden med proviant, war alt förespändt, och straxt derpå Bagaget befalt att marchera till Högforss, war ännu almänt tahl att ryckia till Staden, hälst rycktet gick, som skulle Attaqven på Petri dag den 29 gå för sig, som drog sig till kl: öfver 9 om qwällen, då man ganska oförmodeligen, och icke utan rörelse och fasa, fick see en röök och eld upgå från Staden: höra smällen af Krut Kiällrarne och Bomberne: Litet derefter ankommo wåra Regementer från Staden, seen jemväl Strömsby bro war upbränd. Derpå anträddes Marchen till Högforss i ganska wacker ordning, hwarwid 500 man Garde och 2:ne Canoner giorde Arier Garde, hwilka seen Somma bro war upbränd, uphöllo huzarerne öfwerfarten, tills Båtarne med Siuka, Proviant och Infanterie Eqvipage woro från Land, och så snart de gofwo sig på Marchen, woro jemwähl huzarerne efter, hvilka förfärligen oroade Marchen halfwäg till Högforss, hwarwid Adjutanten Knorring och några Man af Biörneborgska blefwo nerskutne, samt några bleserade; Ty detta Regementet aflöste Gardet från Arier Gardet. Derpå fattade wij stånd på Kymmene gårds åker, seen Högforss bron war afbränd. Samma qwäl woro Ryssarna efter. Dagen derpå hade de Canoner större och mindre planterade å andra sidan wid Eskola. Sedan fattade wij stånd på denna sidan om Suttula Strömmen, hwarest Ryssarna jemwäl wiste sig, men Canonerne satte han wid Jeppila. Nu för tiden ligga wij wid Lilla Abborfors; hafva förposteringen med 2:ne Canoner wid Pyttis åen, hwilken Bro är afbränd, och 2:ne Stycken mellan här och Stora Abborforss. Wårt Bagage och 6 ℔: Stycken äro förut i

Tessiö. Huzarerne wijsa sig dageligen wid Pyttis Kyrka, dock ännu utan Stycken. Wij upbränna alla Broar, huus och gårdar efter oss, och afbijda tills widare Guds försyn. Gud låt mig en annan gång få till fälle att berätta angenämare. Detta är sensibelt och oförmodeligit mot alt wårt goda Hopp och myckna Skryt. Herren hielpe oss och lindra Straffet, som wij ty wärr wäl fortient. Jag är med uprichtig estime etc.

C: R: C:

P. S. Förlåt mitt illa skrifwande, tiden är knapp, Materien obehagelig.

[I ett sammanhang med föreg. förekommer följande odaterade och anonyma]

II. Skrifvelse från Tavastehus.

Materialskrifwaren Walström, som reste härifrån d. 9 Iulii Hälsingforska wägen, mötte d. 12 dito Arméens Bagage en fierding wäg långt litet stycke å andra sidan Forssby Bruk, men Arméen camperade rundt omkring Sarflax, dijt Generalitetet samma morgon anländt. Herr Öfverste Lieutenant Büttner war aftonen förut förordnad till Commendant här i Tawastehus, och följde då Walström up till Generalen en Chef med Herr Capit: Colljanders bref, som han up bröt, genomlas, frågandes Walström wijdare om tillståndet, men gaf intet swar; utan itererade sina förra ordres till Hr Öfwerste Lieutenant Büttner, att jemte Hr Capitain Ehrenadler och Lieutenant Nordenberg besörja om denne ortens Defension, samt dertill taga penningar, hwar de funnos, och lägga der de behöfdes, jemte en anordning på 100 man af Biörneborgska Wargerings Manskapet, som här tillförene wid hem Marchen blefwo arrêterade.

Wälbem:te Hr Öfwerste Lieutenant anträdde derpå Resan hit genom Borgo och Lampis i följe med Hr Capitain Ehrenadler och Walström. Hörande under wägen intet af något fiendteligit åt Keltis eller Aniala Sijdan, der wåre Dragoune Regementer då ännu stode lika som till förne posterade; men en i går aftons ifrån Nastola kommen Soldat af detta Compagnie berättade, att bem:te Dragoune Regementer samt Kymmenegårdska Battaillon och 50 man af Uplands Infanterie dragit sig tillsammans och camperade nu wid Nastola Capel, och hördes då ännu intet af någon Fiende å denna sidan Keltis. Torsdag morgon kommo förbem:te Herrar hit och i förl. Söndag blef hela den här warande Gvarnizonen, så af Artilleriet, Infanteriet som och Biörneborgs Wargerings Manskap munstrade; samma Morgon har Fältwäbeln Sneck af Biörneborgska, som tagit afsked, rest ifrån Arméen, camperande på Gammalby ängen, 1½ Fierding wäg å denna sidan Forssby bruk och 7/4 mihl från Borgo. Wår Förpost har då stådt wid den upbrända Forsby Bron, och Ryska Arméen, som tillförne i några dagar intet wist sig eller oroat wåra, uti retiraden, å andra sidan bem:te bro. Wår Armées Bagage reste bem:te Fältwäbel ifrån wid Iohannisberg, litet stycke å denna sidan Borgo Torsdag middagen, och passerade förl. Lördag middag härigenom. En af denna Stadsens Borgare, som kom i dag bitid ifrån Helsingforss, wiste berätta, att bemälte Bagage warit Fredagen sidstl. i Sibbo, och att Lands Cammareraren Carlstedt, Secreteraren Strömborg och Borgmästar Forstéen, som kommit samma dag ifrån Arméen, warnat Borgerskapet i Helsingforss, att begifwa sig jemte deras ägendom i säkerhet undan; att hamnen warit full med fahrtyg, hwaribland några Örlog skiepp, och 9 nyligen ifrån Sverige anlände Transport fahrtyg. I går aftons kom begge Herrar

Bröder Barfoth hit med Fendrichs Fullmachter af Hr Generalen försedde och att blifwa här i Garnizon; de hade passerat genom Borgo och Lampis, och wiste berätta, att myckenhet så Öfwer- som Under-Officerare, besynnerligen af Finska Regementerne, dagel. togo afskied, och att de Gemena af bem:te Regementer rymde hoptals bort af fruktan att blifwa förde öfwer til Swerige. De hafwa rest Fredag middagen ifrån Arméen wid Forsby, och afton derpå ifrån Borgo, men under wägen mött 6 ℔ Canoner, som blifwit förde til Arméen, hwaraf slutes att den will wåga någon Bataille snart. Sedan Abborfors gård blef afbränd af wåra jemte bägge Broarna, har Hr Generalen strängel. förbudit, at bränna up några huus el. gärdesgårdar, mindre at giöra någon skada på säden, men ängar måste hålla här, der Arméen far fram.

III. Utdrag af Protocollet hållit uti Riksens Ständers Commission, wid Riksdagen i Stockholm, d. 29 Augusti 1743.

Samma dag lät Riksens Ständers Commission sig föredragas the emellan Krigsfiscalen, ädel och wälbördig Eric Mannerfeldt, å ämbetes wägnar, och Öfwerste Lieutenanten af Tawastehus Regemente, wälädle Michael von Büttner, wäxlade skrifter, angående thet thenne senare, såsom Högste befälhafware och Commendant på Tawastehus Fästning skal utan trängande nöd samma fästning hafwa öfwergifwit, hwarwid Riksens Ständers Commission inhämtadt, huruledes sedan bemälte Öfwerste Lieutenant theröfwer med sin förklarning inkommit, hafwer han theruti anfördt: At sedan Commendantskapet öfver Tavastehus d. 15 Julii förledit åhr honom blifwit anförtrodt, och han til samma Ort ankommit,

skal i anseende til thes tå befundne förfalne tillstånd, samt nederrifne murar och wallar, them med giörligaste skyndsamhet låtit upbygga och förbättra, som the och til en del åt Siösidan blifwit färdige, med the therwarande Brècher; men icke åt Landsidan, efter the tilförene, och innan thes ankomst til Tavastehus, för Bageriets inrättning och thes upbyggande af fortifications Lieutenanten Nordberg skola blifwit til en del nederbrutne, och stenen til ofwanberörde behof anwänd, och sedan til murarnas upbyggande hwarken på sten och kalk eller manskap warit tillgång, hwarföre Palisader och Spanske Ryttare blifwit i thet ställe uppsatte: Skolandes ock manskapet, efter inlupne tidningar, at Friedrichshamn wore til fienden öfwergången, blifwit så consternerade, så at de efter then dagen hopetals merendels til 10, 15 à 20 man om dygnet afweko, hwarigenom besättningen dageligen skal minskats, och ei heller, ehuru åtskillige bref til General en Chef blifwit skrifne om succurs och undsättnings manskap, skal något theraf följt, mindre at härads fogdarne eller andra höga wederborande, uppå undfångne ordres, skrifteliga therom giorde beskickningar, skola om wargierings Karlars anskaffande til Tavastehus, såsom förstärkning, welat låta sig angeläget wara. Öfwerste Lieutenanten förmäler ock: huruledes han jemwäl efter the stundeligen inkomne berättelser, thet ryska armeen war i neyden och wid Keltis forss, ärnande sig til Tavastehus, skal d. 4 Augusti utcommenderadt på recognoscering fouriern Biörman och Corporalen Jemsen, hwilka inbrakt med sig tilbakas en Rysk fånge, hwilken han til Generalen en Chef afskickat. Dagen therefter skal öfwerste Lieutenanten åter til recognoscerande utsändt 2:ne man, fouriern Anders Forsten och ofvanbemälte Corporal Jemsen, hwilken senare af fienden blifwit bortsnappad, så at Forsten allena återkommit med föga eller alsin-

gen underrättelse, och som Öfwerste Lieutenanten skal warit sinnad, att låta tredie recognosceringen utgå, så skola therpå Capitaine Ehrenadler och Lieutenant Nordberg trägit anhållit, thensamma at få förrätta, hwilket Öfwerste Lieutenanten them i förstånе skal afslagit, efter som the för fästningen och thes försvar wid alla påkommande händelser skola warit omistelige: men som the sin förra begiäran än widare enständigt skola påstått; så har i anseende thertil, at the såsom förståndige män och bekanta om ortens belägenhet, samt til at aftaga fiendens styrka, med mera, bäst tienlige, sådant med alla Officerarnes samråd och omröstning blifwit samtyckt; med thet förbehåll, at the äi längre än högst 5 mijl wäg ifrån fästningen skulle recognoscera och thet til Keltis pass, hwarpå the och Pass skola hafwa erhållit: Men i fall the emot förmodan inom thesse 5 mijl skulle af fienden angripas, och the sågo sig äi kunna undwika til at blifwa fångne, skulle the upwisa en skrift, som på theras trägne begiäran blifwit upsatt om beskydds erhållande för Tawastehus, så at the af samma skrift, såsom et Stratagema sig skulle betiäna, til at thymedelst conservera thesse til recognoscering afgående bägge officerare, och thet förra Passet i thenna senare händelsen sönderrifvas; men äi i thet upsåt, at the thermed fullfölja skulle; hwilket alla Officerarne skall hafwa samtyckt; hwarutinnan Öfwerste Lieutenanten sig Lieutenanterne Lundgrens och Harlings intygande åberopar.

Sedan nu Capitaine Ehrenadler och Lieutenant Nordberg således affärdade blifwit, och ehuru the förplichtadt sig, at så i thenna förrättning som alt öfrigit, efter theras med the öfrigas i fästningen giorde gemensamma förbindelse, at wara riket trogen, samt efter ed och samwete giöra sin tienst, och then äi öfverskrida; så skola the icke thes mindre twärt emot ärligit och honet upförande samt undfångne

ordres i thet stället gåt åt Keltis then andra wägen åt Borgo, som är 14 mijl ifrån fästningen, och så widare til Helsingfors at erhålla beskydd; skolandes theras bref utwijsa, hwad upsåt the haft uti sinnet. Hwarefter d. 24 i samma månad Capitaine Ehrenadler med en Rysk Lieutenant skola anländt til Tavastehus, och haft med sig Ryska fältmarskalken Lascis bref angående fästningens upgifwande, samt thes trygg- och säkerhet; hwarpå 2:ne dagar efter d. 26 therpå följande i samma månad, en rysk öfwerste med et Regemente Dragoner och 400 granadeurer til häst jemte artillerie ankommit, och efter then af fienden kallade Capitulationen, som bemälte Ryska fältmarskalk utgifvit, uppfodrat fästningen. Och som Öfverste Lieutenanten, såsom Commendant therstädes, äi skal sedt sig kunna rädda fästningen, hwaruti besättningen, hwilken i förståne bestådt af 258 man, tå mera wid fiendens ankomst äi skal warit mer än 66 man gemena, utom thet öpningar å landsidan förmedelst murarnas nederrifwande skal kunnat gifwa fienden tilfälle at gå in hwar han wille, så at Öfwerste Lieutenanten med thetta ringa antahl af besättningen knapt en enda port skal kunnat försvara, altså och i anseende så wäl thertil, som ock at han uppå anhållan, äi skall kunnat undfå undsättning, mindre förmå soldaterne at giöra motstånd, utan med hotelser sig utlåtit sine egne officerare under Commando emot fienden nedergiöra; förklarar Öfwerste Lieutenanten sig hafwa warit twungen fästningen at öfvergifva.

Öfwerste Lieutenanten åberopar sig widare till thes unskyllan härutinnan, at han giorde all möijelig flit til försvars wärkens i ståndsättiande, och at afhålla fienden; och som then af honom erfordrade nödige succurs, i fall defensive skulle ageras, warit oumgängelig; så skal han äi eller underlåtit, at under thess i 6 weckor hafde Commendantskap,

så i thesse förenämnde så wäl som andra nödwändigheter skrifteligen gifvit Generalen en Chef och andre wederbörande thes sorgfällighet, och hwad som erfodrats, tilkänna, hwarutinnan han sig, och til thes mera bewijs, 17 st. thes till Generalen en Chef i thet målet affärdade bref, samt 11 st. thenne senares ther uppå til honom gifne svar. Öfverste Lieutenanten anförer ock, at som af besättningen manskapet hopetals och stundeligen ifrån fästningen skal rymt; så skal han af tilbörlig nit så för egit som Cronans bästa fliteligen undersökt, om til äfventyrs någon underhandling emellan officerarne och the gemena warit å färde; men äi kunnat sådant utröna. Hwarföre och til förekommande af all widare skadelig påfölgd, och at erhålla säkerhet, en skriftelig trohetsförbindelse blifwit upsatt, och af alla officerarne jemte honom underskrifwen; men sådant oachtadt, och ehuru han hwar morgon och afton skal låtit Krigs-articlarna för manskapet upläsa, skola the likafult med rymmandet fortfarit. Och thetta alt med mera kallar Öfwerste Lieutenanten the rättelige steg, som skola kunna föranlåta en fästnings öfwergång, hälst när thensamma, som med Tavastehus skal skiedt, blifwit stadd utan förswars-wärk och besättning, samt af then Commenderande Generalen en Chef och andre wederbörande förlåten, så at sedan Swenska Arméen redan d. 20 Aug. capitulerat wid Helsingfors, ingen undsättning warit at förwänta, utan Öfwerste Lieutenanten d. 26 therpå följande wid fiendens ankomst och giorda uppfodran, måst fästningen til honom inrymma. At förtiga thet emot alt honett upförande, samt giord och afgifwen trohets förbindelse, samt undfångne ordres, ofwanbemälte Capitaine Ehrenadler och Lieutenant Nordberg afwikit, och skola giordt sig delachtiga i et brott, hvaruti Lagen och alla ärliga gemöther them ännu icke tilsagt sin rätt. I anseende hvartil med flere omständigheter,

som Öfwerste Lieutenanten härwid uprepat, han förmodar sig, såsom then ther warit i högsta nöd stadd och äi eller någon succurs til fästningens bibehållande warit att förmoda, böra enligt 15 § uti Krigs articlarne af åhr 1683 ifrån Krigs fiscalens tiltahl befrias.

Sedan nu Krigs fiscalen af thenna Öfwerste Lieutenantens förklaring erhållit behörig deel, har han sig theröfwer yttradt, at han icke kunde inlåta sig uti sielfwa hufwudsaken, eller författa thes sluteliga påstående emot någon, angående Tavastehus fästnings öfwergifvande; utan funne han för sin deel nödigt, at til Riksens Ständers Commissions bepröfwande underställa, om icke Lieutenanterne Lundgren och Harling, samt Cornetten och Tygmästaren Kreittov kunde med Öfverste Lieutenanten Büttner förekallas, och utan ed giöra sine berättelser, hälst som Öfwerste Lieutenanten uti ofwanberörde sin förklaring förmält, at Capitaine Ehrenadler och Lieutenant Nordberg blifwit afsände ifrån Tawastehus, sedan alla Officerare therom samrådt och omröstat, och jemväl skola samtyckt thertil: at beröide afsände personer utom särskilt resepass fådt en annan skrift om beskydds erhållande för Tavastehus, utan skola ock sielfwa Krigs-articlarne giöra Krigs fiscalen i thenna omständigheten eftertänksam; Och beträffande Capitaine Ehrenadlers och Lieutenant Nordbergs förhållande; så håller Krigsfiscalen före, att the nu mera, sedan freden med Ryssland blifwit återwunnen, kunna genom utfärdad Stämning til en wiss them förelagd tid, enligit 68 Krigs articlen inkallas, och sig förklara öfver then tilvitelsen, som Öfverste Lieutenant von Büttner uti sin förklaring them tillagt, att hafwa emot ordres afwikit, och giordt sig delachtige i et brått, som lagen och ärlige gemöten them icke tilsagt sin rätt med mera.

Hwilket alt Riksens Ständers Commission uti behörigt

öfwerwägande tagit. Och aldenstund Riksens Ständers Commission finner thenna sak så wäl hwad Öfwerste Lieutenanten Büttner sielf, som thet emot Capitaine Ehrenadler och Lieutenant Nordberg skiedde angifwande samt therwid åberopade witnen med flere personer, som til uplyssning therutinnan böra höras, wara af then beskaffenhet, at therom wid behörig domstohl uti sjelfwa orten, therest gierningen giord är, lageligen undersökas bör; altså will Riksens Ständers Commission genom thes föreställning å wederbörlig Ort foga then anstalt, thet thenna sak til laga undersökning och slut må warda befordrad; Och finner emedlertid icke något hinder, thet ju Öfwerste Lieutenanten, emot hwilken Krigs fiscalen ännu icke funnit sig föranlåten at föra någon ämbetes talan, må begifva sig tit thes ämbete och angelägenhet thet ärfordrar.

Enligt befallning
Pehr Tornemann.

IV. Skrifvelse från Kapten M. O. Nordenberg.

Friedrichshamn d. 19 Aug. 1746.

Högtährade Herre; Jag har af Fru Capitainskan Ehrenadler, som reste för några dagar sedan här ifrån til S. Petersburg, fått säker kunskap: at öfwerste Lieutnanten Büttner, medelst sin til Riksens Ständers Commission wid Riks dagen åhr 1743 ingifne, och sedan genom trycket almänt giorde Berättelse, angående Tavasthus Slåtts öfvergång, åhret nest tilförne i slutet af aug: månad, förklarat sådant wara skiedt igenom Capitaine Ehrenadlers och mitt förvållande; Så wida wij, i stället för at recognoscera Fiendens Styrka, der til wij blifwit uppå egit trägit anhållande af honom ut-

skickade, och med pass til Keltis försedde, emot ärligt och honet opförande samt undfångne ordres gådt en annan väg til Borgo och widare til Helsingfors at erhålla beskydd, med flere swåra beskylningar och ohemula tilmälen, som Fru Ehrenadler intet så noga, ord ifrån ord, kunde påminna sig; men hölt före: det Büttner blifwit til en slik handgripelig osannings föregifvande både skrämd och förledd af en desutom nog bekant Ehrenadlers owän i Tavasthus, för hwilken och de öfriga, som eij wiste af Guarnizons Conseillens Beslut, det blef då med flit utbrakt at Capitaine Ehrenadler och iag utskickades allenast på recognoscering, som Lieutnant Lundgren henne redan i Stockholm med alt öfrigt omständeligen berättat, och med flera rättsinniga högeligen förundrat sig deröfver: at Büttners föregifvande, hvar uti han så mångfalt och ofta contradicerat sig sjelf, på äre-rörigt sätt förklenat Ehrenadler och mig, samt i alt öfrigt förtegat sanningen och sakens rätta sammanhang, blifwit utan widare ransakning eller något enda bewis publicerat såsom en trowärdig Relation, hwilket äfwen förekom mig ganska undersamt och i anseende til Swänsk justice och ädelmodighet aldeles otroligt.

Men som kanskee detsamma, med flere lika falska och ogrundade Ryckten, torde hafva warit orsaken både dertil at mit, wid Ryska Kejserlige håfvet förledit åhr i April månad, genom Printzen af Hessen Homburg insinuerade, högst wälmenta förslag til ewig Freds, wänskaps och enighets återställande ibland Christne blifwit obilligt misstänkt, och at iag här å orten, alt sedan iag förleden höst (1745), för samma orsak skul, erhölt efter begiäran afsked, blifwit på alt sätt förfölgd, och under hvarjehanda falskt skien qwarhållen; medan all min på Stockfors gård orättmätigt sequestrerade, lilla egendom, förmedelst twänne här mycket accrediterade

Swenska E:s illistiga stämplingar, plundras, dissiperas och wårdslösas, samt mina derstädes, änskiönt under egit låås qwarlämnade skrifter, och annan oopskrefwen lös egendom, på det nogaste genomletas, och til äfwentyrs undergår samma öde, altså har iag härmed welat wördsammast anmoda min Herre at med första lägenhet öfversända hit, antingen ett tryckt exemplar, eller i brist deraf en richtig afskrift af merbemälte Büttneriska Relation, den iag omöijeligen kan föreställa mig innehålla sådana förklenande och äreröriga tilmälen, som Fru Ehrenadler nyligen berättade. Ty aldenstund iag böd til i Tavasthus, at giörligast accomodera mig efter hans sinnelag, och äfven mycket bidrog dertil: at han wid inventeringen af Slåtts förrådet, kort efter Ryska Commendantens ditkomst, intet råkade i widlyftighet; faller det mig nästan otroligt, at någon owän kunde förleda honom til et så groft och strafbart sanningens förtigande, och at orimligen wräka skulden af Tavasthus Slåtts öfvergång på Ehrenadler och mig, som aldramäst lade oss deremot; så wida wij ingen ting eftersatt af alt, hwad nånsin til des försvar uptänkas och åstadkommas kunde, både förr och efter Büttners ditkomst; men om så isanning wore, måtte de sedermera oss på twungna Charger el. privat interesse, til äfventyrs til Slåttets och Tyg husets förwårdslösande, efter wår afresa warit til sådana ogrundade beskylningar wållande; deruti iag så mycket mera styrcktes, som at wij bägge, på hvilka Slåttets defension förnämligast ankom, blefwo emot wår wilja, och alt Krigs bruk, enhelligt walde af Commendanten och de öfrige ledamöterne til guarnizonens Deputerade samt med deras fulmacht eller instruction, men intet något pass, så hastigt affärdade, at hwarken omröstandet eller brefvet til Ryska Generalen, som Fendrichen Barfoth skref medan wij giorde oss resfärdige, hant behörigen jemnföras

och ajusteras; ei häller penningar, papper och mera nödigt på wägen ens at nämnas, alt så efter tänkeligt, om Büttners privata afsichter, eller pluraliteten, war til en så onödig bråska wållande. Ty eljest hade wäl bemälte Commendant intet behöft annat til sin ursäkt, än allenast upwisa protokollet, jemte afskriften af åfwan nämnde bref och fulmacht, samt des ordres til oss uti Koskis, som ligger widpass mitt emellan Tavasthus och Borgo, äfwen wåra til honom insände rapporter ifrån sistnämde ort, Menselä, Koskis och Syrientaka byar, men förnemligast General Lewenhaupts sidsta skrifwelse til honom; i anledning hvaraf och för de orsaker, som Krigs articlarna förklarar laglige och alt sundt förnuft (Luc. 14: 32) gillar, han och Guarnizons Conseillen efter de flestes vota enhälligt beslöt, at affärda twänne Deputerade til Fienden, med bref til Chefen, och öpen fulmacht at å hela Guarnizonens wägnar handla om trygghet etc., som iag nu mera intet mins, sedan säker rapport inlupit, at Swänske armeen war kringränd i Helsingfors och altså hela Finland, så wäl som Tavasthus öfverlämnat fiendens discretion. Hälst Guarnizon, bestående af tio öfwer officerare med några och trettio gemena, om jag mins rätt, som voro i stånd at giöra tienst, men ei synnerligen at lita på, utan förhoppning af någon succurs, intet war tilräckelig at defendera Slåttet emot ströfwande partier, mindre emot reguliert manskap och artillerie, hwartil kommit, at igenom Krutets införande, ifrån Magazinet utom Staden in uti et å alla sidor öpet rum på Slåttet med änkla bräd luckor före, både det och alt annat, genom et enda olyckligt skott utifrån, flugit i luften til långt större skada för Swerige; doch hade det warit honorablare för guarnizonen, om Commendanten följt Capitaine Ehrenadlers och mitt välmenta råd, som var at vänta tils fienden begynt plantera sina canoner emot Slåttet, och då först an-

hållit om Capitulation, hvarpå iag och yrkade sedan resolution war fastställt: at skicka deputerade til Ryska armeen, och fatta skriftel. op några accords punkter; men de blefwo förkastade af Büttner och de flästa ledamöterne, dels af orsak: at landet och almogen der i kring, som var med sin inbärgning och utsädet sysselsat alt för mycket och onödigt vis derigenom kommit at lida, dels och derföre: at fienden alt förwäl underrättad om wårt svaga tilstånd, genom en några dagar tilförne bortsnappad Corporal, ingen annan Capitulation torde hafva bewiljat: än at såsom Krigsfångar afsändas til Ryssland eller Siberien.

Et kort Extract af min Journal för åhren 1741 och 1742 som jag til brakte i Tavasthus, kunde här wid tiena til närmare uplysning, så wäl som mina på Stockfors förhålne skrifter, om de än äro conserverade i brist hwaraf minnet lätteligen kan slå felt; men iag håller det mindre nödigt, sedan Gud förlänt oss den hugneliga freden, och så wäl Capitaine Colliander med de öfrige då i Tavasthus tilstädes warande officerare som andra Stånds personer, Crono Betiente och almoge der i länet och i Nyland, kunna nogsamt intyga om mit redeliga förhållande och nijt för det almänna, före och under sjelfwa Kriget som och sedermera under Ryska wäldet. Mångom är och bekant, huru åfta iag då satte mig i äfventyr och lifs fara för mit K. fäderneslaud, äfwen som iag och alt sedan warit, och framgent ouphörligen förblifwer ganska måhn om des sanskyldiga wälfärd, alt orättvist bemötande och oförståndigt dömmande, baktal och afwund oachtat; och så wida iag intet wet mig upsåteligen i något enda mål efter satt min skyldighet, eller handlat emot Guds och wärdslig lag, såfwer iag altid trygt, med godt samvete. Bryr mig och litet om sådana lögn skrifter eller falska beskylningar, som man intet vågar lämnä mig part utaf, och

som gemenl. plägar skada sina uphofsmän aldramäst. Ty fast än oskulden blir til någon tid tryckt och förklenad, är iag doch genom Guds nåd försäkrad, at den aldrig blir undertryckt. En Christelig, mild och rättvis öfverhet, lär ej heller förneka den, som oskylt lider på et eller annat sätt, i synnerhet til sitt goda ryckte och seder, all rättmätig satisfaction.

I Koskis by, som ligger wid pas mit imellan Tavasthus och Borgo, bekom Capitaine Ehrenadler och iag tiugu daler Silf:mt i piecer tillika med Büttners skrifteliga ordres at fulfölia wårt ährende, och at rapportera honom, huru dermed avancerade, til hvilken ända han och skickade oss några ark papper. Då hade wij redan warit trenne dygn bårta, således okunnige om de rapporter, som emedlertid hos honom inlupit ifrån Helsingfors sidan och andra orter, hade fördenskul med högsta fägnad, ifrån bemälte Koskis by, wändt om igen til Tavasthus, såframt Büttners bref gifwit dertil minsta anledning, hälst wij dåredan woro trötta af wakandet och andra incommoditeter om nätterne, och at om dagarna se oss stundeligen exponerade den faran, at möta en hop ifult gallop ridande Cosaquer, och med deras fram för sig utsträckte långa piquer at bli igenom rände, såsom det några weckor förut hände Cornetten Rhebinder och hela hans Commando wid Peipola gård, samt några andra före och efter. Fördenskul och at litet få hwila sielfwa och wåra trötta hästar, påstodo wij hos General Major Kinderman efter ankomsten til Borgo: at wij intet kunde resa der ifrån, innan han förskaffade oss Fältmarskalken Lascys egenhändiga försäkran, at obehindrade få resa hem til Tavasthus igen, såframt wij intet reusserade uti wårt wärk, hvilken försäkran ankom först halft annat dygn efter wår ditkomst, då wij midnatts tid, uti grufweligit rägen och mörker, escorterade af

en Major med otta Dragoner och fyra Curassierer fortsatte resan til Ryska lägret wid Lill-Hoplax by en half mil å andra sidan Helsingfors, dit wij följande dagen wid pass k. 4 eller 5 efter middagen anlände, och blefwo in på gården af General Majoren Wedel emottagne, som efter aflagd Compliment til wår lyckeliga ditkomst, frågade efter wårt ährende, då fullmachten och brefwet honom wistes, hwilket senare han tog och skickade genast med en Adiutant in til Fältmarskalken; dit wij och blefwo någon tid efter af förbemälte General Major introducerade, då Riksgrefwen de Lascy, som satt bak om bordet, med 14 eller 15 Generals personer på twänne wäggfasta bänkar å ömse sidor, steg up och böd oss wara wälkomne, och sedan de åter satt sig ner, och wij tillika på twänne nedan för bordet stälte fältstolar, sade Fältmarskalken sig hafwa nog öfwerwägat Commendanten Büttners skriftel. anhållan hos honom om beskydd; men at honom och den öfriga ringa Garnizonen, hwars slätta tilstånd han wäl wiste, sådant intet kunde på annat sätt bewiljas, än at den gåfwe sig til Krigsfångar, der öfwer Capitaine Ehrenadler blef så perplex, at han intet kunde swara et ord; hwilket Fältmarskalken märkte: och frågade för den skul efter Landets tilstånd der uppe vid Tawasthus, huru länge wij warit der wistande, hwar wij lärt utländska språk, och mycket annat, uti mer än twå timmars tid, på hwilket alt iag gaf honom nöjaktigt swar, och märkte: at han tillika med Generalerne Keith och Löwendal, som föll oss mellan åt i talet, men ingen af de öfrige, fattade derföre, och at iag war mån om mitt fäderneslands heder och wälfärd, et nådigt tycke för min person, särdeles sedan iag fick låf at tala ängelska med honom. Omsider stego wij alla up, då iag påminte honom dess nådige, oss redan i Borgo tilstälte skriftel. försäkran, och bad at wij til följe deraf måtte strax få resa

tilbaka igen, efter wij warit så olyckelige, och intet bättre reusserat uti wårt anförtrodde wärf; derpå han swarade med leende min, min parole wil iag hålla, som en redelig man, och I kunnen trygga eder derwid, mine Herrar, men nu är tid at I blifwen efter råd och lägenhet på bästa sätt omlagade, och I fån litet hwila eder efter en så lång och beswärlig resa, hwartil iag redan giordt behörig anstalt, och önskar eder för den skul en angenem roo. I morgon bittida skolen i blifwa helt wist expedierade härifrån, mine Herrar, sade han oss, sedan wij tagit afsked, och woro redan i farstugan. Klåckan war då pass 8 eller 9, och wij blefwo med lycktor ledsagade öfwer gården uti en annan liten bonde stuga, der wij spisade afton måltid med General Major Wedel och några andra, samt sedan af honom och en General adiutant ledsagade til wårt hwiloställe uti en Cammare innan för stora Fält Cancellie Salen, som war det största och wackraste Tält iag der i lägret blef warse.

Men ehuru trötte wij wore af resan hela förra natten och dagen samt hade nu en god och miuk säng at hwila uti, kom ej heller någon blund i wåra ögon denna natten; utan när det begynte gry om morgonen, och wij efter hwarjehanda reflexioner och rådplägningar fastställt: at pressera wår åter resa genom föregifwande, det wij med Guarnizonen öfver ens kommit, at såframt wij blefwo förhålne och intet igenkommo til d. 24 Aug., skulle den öfwergifwa Tavasthus, sedan anstalt woro giord til Slåttets sprängande, med mera; klädde wij på oss, och gaf strax ordres til wåra hästars sadlande, då några Flygeladjutanter infunno sig med en skiön Theeservice, och under drickandet instälte sig och General Major Wedel med några andra Herrar, ursäktandes efter wanlig morgon hälsning drögsmålet i anseende dertil: att Fältmarskalken wore af Påstens expedierande förhindrad, men som

det begynte gå för långt på tiden; lät wij dem på tienligt sätt förstå orsaken, hwarföre wij borde skynda oss så fort som nånsin möjeligit wore til Tavasthus. Derpå wij blefwo wid pass Kl. 10 til Fältmarskalken ledsagade, hwilken med det öfriga Generalitetet emottog oss på lika sätt, som aftonen förut, ursäcktade drögsmålet och frågade; huru wij mådde, om fältbulret förhindrat oss at såfwa, med mera. Och sedan wij satt oss ner: berättade han oss sjelf, at Swenska armeen twå dagar tilförne capitulerat, och embarquerades nu som bäst at med första goda wind afsegla til Swerige; men at de Finska Regementerne, efter öfverenskommandet med General Major Bousquet, hwilket han oss in originali wiste, nu ginge hem at nyttia sina boställen, indelningar och öfrige fördelar på lika sätt, som tilförne. Hwilken grace han jemwäl wille låta Tawasthusska Guarnizonen wederfaras, med de wilkor: at til dess Hennes Kejserliga Majestät hunne förordna någon Gouverneur i Finland, hälst af Swänska Nationen, och äfwen så Landtråder, en eller flere i hwar Province, at wårda landets wälfärd och at conservera Inwånarena wid deras Gudstienst, lag och alt öfrigt, lika som tilförne, skulle Capitaine Ehrenadler, emot åtniutande af Majors rang och löhn, efter ryska staten tiugu Rubel månatl., nu genast resolvera sig såsom Landtråd, och iag likaledes med Capitaines heder och gage, neml. femton Rubel månadtl., såsom Landt Cancellie Directeur, at biträda den mannen, pekande på Öfwersten Raisanoff, som iag nu efter eder Commendants anmodan, med behörig instruction försedd, sänder til Tavasthus at til widare hafwa högsta befälet öfver hela den Provincen, och inseende öfwer den del af Krigsmachten, som kommer der at förläggas i winter qwarter, at den intet giör Inwånarena något förnär. Och til Krigsfolkets förplägning, sade han widare, har iag föreskrifwit Öf-

wersten, som är fuller en Ryss, men kan och något tyska, samt en perfection fransyska språket, at låta behörigen, genom opbördsmännerne der i lähnet, infodra Landets wanliga utskylder och räntor, men inga kontributioner; skolandes i båda wara honom, som är aldeles okunnig i Landets språk, seder och hushålning, behielpelig at alt ordenteligen och just tilgår, samt at Invånarena hwarken af Krigsfolket, opbördsmän eller andra något skier förnär. På det sättet, yttrade han sig widare, kunnen I, såsom förståndige männ, och om Landets economie och tilstånd underrättade, samt inlänska och fransyska språken mächtige, tiäna Edert fädernesland långt mera, än I här förinnan kanskie haft tilfälle til, och med samma giöra Hennes Kejserl. Majst. behageligt nöje. Men afslån i mig mine Herrar, et så wänligt och fördelachtigt tilbud, så skolen I nu strax få resa tilbaka, at å mina wägnar antyda Eder Commendant och samtel. officerarne, at inom denna weckas slut giöra sig färdige at resa til Muscou, i det stället I eljest skulle hafva kunnat bringa dem en långt angenämare tidning, neml. at de som hafva hemwister eller indelningar här i Finland, skola få tilträda och nyttia dem, utan al gravation af fourage eller andra onera, och de som stå på indelt stat, och kunna giöra tienst wid Landt Cancelliet eller wara eder, mina Herrar, uti något mål behiälpeliga, skola af Cronorevenuerna åtniuta samma löhn som tilförene, utan någon afkortning; Hvilket alt Fältmarskalken med sådan alfwarsam opsyn och fermeté framförde: at wij knapt torde utbe oss den grace, at få taga hans nådiga proposition något litet uti öfverwägande. Ia, en fierndels timma aldrahögst, svarade han med något förtörnad mine, och när wij, så när en half stund derefter inkallade, läto honom förstå: at wij woro med et så nådigt tilbud wälförnögda, allenast wij blefwo tilbörligen försäkrade, det intet något militai-

riskt af oss fodrades eller sådant som kunde på något sätt lända Swärige til mehn, och at wij finge först utwärka oss Konglig permission, at få i sådan nyttig afsicht blifwa qwar i landet; då Fältmarskalken föll oss i talet, och med sin ovanliga graveté swarade: at til den senare nu mera ingen lägenhet wore, sedan påstgången uphördt; och at det förra så mycket mindre pretenderades af oss, som at Hennes Kejserl. Majestät ansåg freden med Swerige redan så godt som sluten, allenast ministerne från ömse håfwen hinde derom behörigen correspondera, och at för den skul Finska Militien fådt sin Generals tilstånd, at blifwa qwar uti landet. Hon anser, lade han dertil, bägge nationerna nu mera såsom et folk, och giör sig försäkrad: at Swerige til succesionen af den Kongl. Tronen ingen hälre utwäljer, än Hertigen af Holsten, eller ifall han blefwe til Storförste af Ryssland förklarad, det walet torde då hälst falla på hans närmaste blodsförwant. Hwilket alt Fältmarskalken förmente wara tilräckelig säkerhet för oss och alla andra, som blefwo qwar i den afsicht at endast tiäna sitt fädernesland, då Ehrenadler förklarade sig nögd, men iag tog af utlåtelsen om successionen tilfälle at bedia, det Tavasthus måtte, i anseendee dertil, få bli uti det stånd, som det då war med Cronoförrådet derstädes, Canoner och all tilbehörighet, aldeles orubbat, tils bägge håfwen komma öfwerens om fredswilkoren, då han något twärt föll mig i talet och swarade, i stån Herr Capitaine alt förmycket på Sweriges fördel; dock wil iag jemwäl dertil samtycka, så frammt commendanten Büttner redeligen håller sin låfwen, och intet tillåter, at något deraf blir uti eder frånwaro förskingrat; men iag har, föll iag åter honom i talet, ännu en proposition at giöra, som rör min egen säkerhet. Tör hända, sade iag, at Eder Excellence förlägger mera Krigsfolk der i Provincen, uti winter

qwarter, än inwånarenas utarmade wilkor kan fördra; hälst Landet nu i sex åhrs tid, som iag redan i går hade den äran at berätta, haft en swår miswäxt, så at almogen intet haft annat än bark och agnar, at uppehålla lifwet med; men de hafwa ock ingen känning haft af Kriget, swarade han, såsom denna och Kymmenegårska provincen, och är desutom det största lähnet i hela Finland, altså måsten I der herbergera, och med fourage förse åtminståne fyra cavallerie och twå infanterie rigementer; ty Armeen lade han dertil, såsom den i åhr blifwit fatiguerad, kan omöjeligen så sent på åhret gå tilbaka hem, 4 a 500 werster wäg, genom de af Kriget mäst utödde Landskaper. Men proviant skal til räckel. hämtas ifrån St. Petersburg och andra Siöstäder, så at Landet deraf ingen gravation, utan snarare understöd, skal hafwa at förwänta.

Hwar wid iag lyfte på axlarna, och swarade dierft: at derest uti Tavasthus län förlades öfwer winteren flere Compagnier, än hans Excellence behagat nämna regementer, så wille iag med Landtcancellie sysslorna mig aldeles intet befatta, och androg med ifwer ännu flere skiäl, så at Fältmarskalken, igenom Generalerne Keiths och Löwendals biträde persuaderad, omsider samtyckte: at allenast Raisanoffs Dragoune regemente skulle öfwer wintren förläggas i Tavasthusska Provincen; hwar på Ehrenadler och iag togo behörigt afsked, och redo med Öfwersten til hans Tält på Munksnäs åkern, at spisa middag d. 22 aug. samma åhr. Under wägen et litet stycke ifrån Högqwarteret såg iag tilbaka, och blef warse en hop finska Dragoner, deribland iag på långt håld igenkände Capitaine Lilljebrun, och wille som snarast rida tilbaka, at tala några ord med honom, men Öfwersten tilstadde det intet, utan wij redo fort til hans Tält, dit och så, efter fulländad middags måltid, hans instruction, med accords-

puncterne, och swaret til Commendanten Büttner, ifrån Fältmarskalken Lascy anlände; med hwilket sidsta en Rysk underofficerare i följe med Ehrenadler skyndsamt expidierades förut til Tavasthus, twifwelsutan at förekomma den om morgonen föregifne sprängningen af Slåttet, såsom twå dagar der efter eller d. 24 i samma månad. Men iag blef qwar hos Öfwersten, som sedan han låtit sitt regemente paradera, gifwit sina ordres ut, och tagit af såwäl officerare som gemena behörigt afskied, begaf sig på marchen med Granadeur- och Lif-Compagniet samt 40 man Cosaquer wid pass Kl. 4 efter middagen; och efter sånär fulla fyra dygns tröttsamt ridande ankommo wij d. 26 aug. wid pass kl. 2 til Tavasthus, men de öfrige siu compagnier först en månad derefter, tillika med Regements Tråssen och bägge Fält canonerne. Så at om iag och Ehrenadler i något mål öfwerskridit wår instruction och Büttners skriftel. ordres, eller at intet Guarnizonen warit nögd med wårt gioromål, hade commendanten bordt arrestera honom, tillika med Ryska under officeren, som öfwerräckte honom Fältmarskalkens skriftel. swar, och giordt nödig anstalt til motwärn, eller retirerat sig med Guarnizonen derifrån, sedan han tändt elden på Slåttet, och de öfrige husen; I det stället han tredie dagen derefter sände långt ut på Åys åkren fyra officerare emot Öfwersten, at Gratulera honom til dess lyckeliga ankomst, det han och sedermera sielf giorde, då wi stego af utan för Commendants huset; och sedan han ledsagat Öfwersten in uti salen, saluterade honom med alla canoners låssande rundt omkring fästningen; der på aflefwererade til honom nycklarne, samt inviterade honom och de öfrige officerarne af dess suite til middags måltid, hwar efter honom alla Skildtwachts påster anwistes, som genom Ryska Dragouner besattes, i det samma förra Guarnizons Corps de Guarden, och alla öfrige wachter

kring Slåttet, samt in och utom fästningen, ordentel. aflöstes och sedan tågade af.

Nu lämnar iag hwar förnuftig siäl at dömma om detta och alt öfrigt, som angående Tavasthus Slåtts öfwergång här framföre blifwit omständeligen anfördt — och hwartil Öfwerste Lieutnanten Büttner omöjel. kan neka: så wida alt för många då tilstädes warande åsyna witnen, tillika med de af mig härwid åberopade bref och handlingar, kunna honom derom fulleligen öfwertyga — i något enda essentielt mål accorderar sig med hans föregifwande, om det så grundlöst, uppdichtadt och ährerörigt är, som Fru Ehrenadler mig berättade. Altså förekommer det mig ännu något otroligt; och äfwen det hon högeligen påstod, at månge både i Stockholm och Finland trodde: nemligen at hennes man och iag plundrat Cronans Cassor och förråd i Tavasthus, samt derföre begifwit oss hit öfwer under Rysk protection; och hwilka det utbragt, nämnde hon ock. Men iag tråttsar dem, och all deras malice, samt håller dem för infame, tils de bewisa: at mig en skorem eller halft öres wärde, mindre något mera, af Cronans förråd eller penningar i Tavasthus, på olåfligt sätt före, under eller efter sidsta Kriget, til godo kommit; eller at iag mig annars än honet och ärligt upfördt i min tienst, och efter yttersta förmågo och förstånd fulgiordt min skyldighet, hwilket ochså mina, efter Höga wederbörandes ordres med all flit fullfölgde, och allom ännu för ögonen liggande, mångfaldige giöromål i Tavasthus, och hela situationers aftagande der rundt omkring på 4, 5 à 6 mijls distance, alt innom halft annat åhrs tid, kunna trowärdigt intyga. Men iag tröttnar denna gången at skrifwa mera; och slutar altså nu min långa Epistel med wördsam hälsnings anmälan til alla goda wänner i Swerige, dem iag hoppas innan kort få se och omfamna. Med up-

richtig tilgifwenhet och högachtning förblifwer ock städze M. H. Herres

Hörsammaste tienare.

P. S. Nu vid igenom läsandet af föregående långa bref föll mig in, vid Fru Ehrenadlers infall: at Büttner blifwit skrämd och förledd etc., det afsichten med alt hans osanna föregifwande snarare torde hafwa warit: at skräma Ehrenadler och mig, at nånsin mer komma tilbaka til Swerige, fast det är lika obetänkt och enfaldigt. Ty han war för lifs uppehälle, sedan Campenhusen efter Januarii månads slut 1743 indrog wårt omförmälte, af Fältmarskalken oss på twingade, månadtl. gage, nödtwungen at gå i Rysk Krigstienst; dock med wilkor at aldrig bli brukad emot Swerige. Men iag giorde det först långt efter fredsslutet, d. 16 Junii 1743, uti ganska wälment afsicht, sedan mig förut af General Majoren och fortif. Directeuren Cronstedt på min skriftel. hos honom ingifne wilkorl. förstälning, blef emot förmodan låfwat afskied, hwarpå iag doch efter nödsakelig flyttning wid Michaeli tiden samma åhr til Stockfors gård i Pyttis Sochn, fåfängt wäntade mer än half åhrs tid, och sedan för bema:te afsicht, hwar af iag redan så när elfwa åhrs tid warit intagen, wid Ryska håfwet mislyckades, tog iag efter tiugu månaders redligt tienande, såsom Ingenieur Capitain i Wiborgs lähn, behörigt afskied förleden höst, i mening at begifwa mig åter på Swänska sidan med hästar, boskap och all öfrig här rättmätigt förwärfwad, samt annan medbracht egendom såsnart gräswäxten det tillåtit, men sådant blef under hwarjehanda falskt skien hindrat, iag med de mina hit til Friedrichshamn til baka förd, tör hända för större säkerhet än längre in uti Ryssland framdeles; och iag märker nu först med min stora skada, at det intet är så lätt at komma ut ur Ryssland, som der in. Gud hielp mig wäl härifrån,

så wida denna gången, wid åfwannämde för hela Christenheten högst importanta afsicht intet mera står här at uträtta, hvarom härnäst utförligare, men efter papperet tillåter och iag i brefwet kom at omröra plundringen af Cronans Cassor och förråd i Tavasthus, wil iag här til slut det ringa mig dels genom berättelse, dels under Cancelli förwaltningen derstädes ifrån Sept. månads början til medio Decembris 1742, då iag af Öfwersten Raisanoff fick permission, at resa öfwer Iuhlhelgen hem til Nyland, oförmodel. kunnigt blifwit.

Neml. straxt efter min återkomst til Tavasthus i följe med Öfwersten Raisanoff och des lilla Commando, berättade Capitaine Ehrenadler mig: at då han 3:die dagen förut tillika med den Ryska Underofficeren, som medbrakte Fältmarskalkens swar til Commendanten Büttner, tilbaka kommit; har des Sohn Styckjunkaren afsidts wiskat honom i örat, at knapt hade wij wid afresan derifrån återsändt förwachten til Häst, wid den åt Lampis sidan upkastade Etteleis Broen posterad, för än wachten wid Slåtts porten och den näst in till blifwit indragen, och ännu samma dag större och mindre båtar samlade wid watn porten och nedan för Slåtts ringmuren å siösidan, som natten der på fullastade, dels åt Wåhno, dels åt Hattula sidan, farit bort och toma kommit tilbaka och lika så den på följande natten; men sedan uppenbarl. om liusa dagen, så wäl som natte tiden, alt intil Keittos och Saxbergs bortgång derifrån, om iag mins rätt, 5:te elle 6:te dygnet efter wår afresa. Hvarpå Ehrenadler oförmärkt gått ut, och då han kommit in på Slåttsgården, icke utan största häpenhet funnit Slåttsporten och de inre dörrarne gafwelöpna så långt han kunnat se, och ingen wacht på något ställe der, eller innan för ringmuren. Han har då straxt begifwit sig tilbaka igen, och afsides erhindrat

Öfwerste Lieutnant Büttner det til Ryska Generalitet aflåtne brefwets så wäl som den honom och mig med gifne fulmachtens innehåld, då Büttner, utan at Ryska Underofficeren det märcht, och innan de kort derefter spatserade med honom up åt Slåttet, gifwit befalning ut, at alla dörar jemte portar skulle läsas igen, nycklarna samlas uti läder taskan med lås före, som hängde in uti hans sängcammare, och Slåttsgården samt porten besattes med wacht efter gamla vanligheten, hwilket alt iag lämnar i sitt wärde, och lära de öfrige officerarne af Guarnizonen med flere, som woro under min frånwaro der tilstädes, om alt sådant kunna gifwa närmare uplysning; men följande kan iag, om så på fodras, edeligen intyga: at då alt Cronan tilhörigt förråd uti Slåttet och innom Fästningen, strax efter öfverste Raisanoffs ditkomst, uti Capitaine Ehrenadlers, Kyrkoherden Povianders och min närvaro inventerades, fans uti Slåttet, utom Krutet och en hop Gamla wärior knapt något annat dugligt, som meriterade at skrifwa up; uti artillerie och fortifications Cassorne, hwaröfver Buttner, då han wid pass 6 el. 7 veckor förut tilträdde Commendantskapet, utwärkat sig af General Lewenhaupt fri disposition, fans ingen enda styfwer; uti magazinet allenast några tun:r Korn och en smutsig kista, hwaruti några förmodeligen pantsatta gamla tenfat och talrickar, samt 4 eller 5 sex dalers plåtar, men uti en källare i wästra hörnet af Slåttet en ny stor och wälbeslagen kista, med trene lås före, hwartil och til Kiällaren ingen nyckel i bland de öfrige igenfans, upräknades efter bilagd specification några hundrade daler S:mt i plåtar, hwaraf Fendrickarne Barfoth med underofficererne och gemena, som giorde tienst wid Landt Cancelliet, och stodo på oindelt stat, erhöllo månadtl. gage efter General Löwendals skriftel. ordres, så långt det räckte,

och sedan af Landtrevenuerne; för hwilket alt, långt efter min afresa ifrån Tavasthus näst för Iuhlen samma åhr, då Ehrenadler påtog sig Cancellie affairerne, öfversten Raisanoff giorde redo och räkning til Gouvernementet i Åbo, efter Campenhusens ankomst i Ianuarii månad, som förordnade Lagman Zimmerman: at af Capitain Ehrenadler ochså emottaga Landt Canceliet, och förestå Landt regeringen uti Nylands och Tavasthus lähn, til Öfwer Commissarien Tunselmans ditkomst; til samma månads slut erhölt jag dock mit gage à 15 Rubel månadtl., änskiönt iag sen medio Decembris förra åhret ingen tienst giorde, och således inalles 75 Rubel Specie för Femb månaders tid; men at komma til Tavasthusska inventeringen igen, så låfwade Öfwersten rapportera tilståndet hos General Löwendal i Helsingfors, och afbida närmare befalning, förmenandes den blifwa sådan, at Büttner skulle för altsammans komma at swara, så wida han låtit Tygwachtaren och Proviantmästaren resa bort, innan han af dem fordrat behörig redo och räkning; Tygskrifwaren Wilckman, som under den tiden, legat illa siuk, ej heller wiste mer än Materialskrifwaren Walström, som låg i hetzig feber, och några dagar efter dog, at gifwa någon uplyssning; men Büttner och de andra officerarne til sina ställen förresta. Iag fruchtar, om det är sant, sade Öfwersten til oss, som en och annan mig om hans förhållande sedan eder afresa här ifrån trowärdigt berättat; at han torde råka illa ut, och kanskie få resa snarare, än han tror, til Sibirien; men iag ursäktade Büttner, så wida magazinet och tyghuset intet warit honom anförtrodt, utan den bortwekne Proviantmästaren och Tygwaktaren; warandes owist om han dertil samtyckt eller ej, några dagar efter befalte Öfwersten mig at upsätta en publication: at alla de, som hade Cronans el-

ler de til Swerige afweknes egendom uti förwar, skulle sådant ofördröjel. wid handen gifwa, men iag lämnade de til Sweriges afweknes bort, under prætext at ingen kunde ännu veta, hwem som wore på flychten undan, eller til Swerige förrest; det han tog illa up, och sade, iag har der under ingen annan afsicht, än at få redo på Slåttets egendom; och måste således sätta samma ord in igen; några dagar efter, at denna befalning blef publicerad, instälte sig Kyrckio Herden Pacchalenius ifrån Wohno hos Öfwersten, dit iag och blef kallad, med et långt register på några Tält, en tunna Krut, pistoler och annat, som iag nu intet kommer mer i håg; berättandes sig hafwa sådant erhållit af Tygwachtaren Kreittow näst för des afresa. Hwilket Kyrkio Herden genom min bemedling fick behålla, så wida General Löwendal då war bortrest, och at rapportera en sådan Bagatel til General Keith i Åbo, kunde förorsaka widlyftighet, som Öfwersten biföll. För hwilken orsak iag och rådde sal. Öfwerste Lieutnanten Ekmans änkefru, som kort der på instälte sig hos mig, at intet angifwa den anseenl. egendom, som hon sade sig hafwa af Tygwachtaren Kreittow tagit i förwahr, näst för des afresa, så wida hon intet wiste annat än at det war hans enskilta saker, med mera, men Krigs Commissarien Golin instälte sig och någon tid derefter directe hos Öfwersten med en hop panter, som han berättade sig hafwa emottagit af des swärsson, Proviantmästaren Saxberg, kort för des afresa, dem Öfversten låfwade restituera sina ägare, som han och i min närwaro gaf Fru Fendrickskan Uggla des för Spanmål utur Magazinet pantsatte ringar tilbaka, och äfwen så några flera, som iag nu intet mera mins. Men stig nu någon fram, och wisa det iag af Cronans eller annan privat egendom tilwällat mig det ringaste, eller någon under-

tryckt, eller orätt och öfwerwåld giordt, så skall iag wara honom tack och heder skyldig; twärtom har iag på alt sätt sökt, under min förwaltning af Landt Canceliet i half fierde månads tid, sådant möjeligast at förekomma, som Probsten Martin i Hauho med samtl. Crono betienterne i Tavasthus län, och många andra kunna fullel. intyga.

Pris: 2 mark.